

დამტკიცებულია
საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის

2022 წლის” -----” -----”
№----- ბრძანებით

შპს „კაპირა“

**სამონადირეო
მეურნეობის მართვის
გეგმა**

შინაარსი

ა) მეურნეობის მართვის მიზნები, ამოცანები და განვითარების სტრატეგია.....	4
ბ) მეურნეობის ტერიტორიის ფიზიკურ-გეოგრაფიული და ბიო-ეკოლოგიური დახასიათება.....	6
ბ.ა) სამონადირეო მეურნეობის ადგილმდებარეობა და ფართობი.....	6
ბ.ბ) სამონადირეო მეურნეობის განთავსების მუნიციპალიტეტის დასახელება, რეგიონი, რაიონი, სახელმწიფო ტყის ფონდის კვარტალები გეოგრაფიული მდებარეობა - სამონადირეო მეურნეობის საზღვრების წვეროების X და Y კოორდინატები, აღებული UTM კოორდინატთა სისტემაში; აგრეთვე მყარი გეოგრაფიული ნიშნულები, რომელთა სიახლოვესაც მდებარეობს სამონადირეო მეურნეობა.....	6
ბ.გ) ტერიტორიის მოკლე ფიზიკურ-გეოგრაფიული დახასიათება: რელიეფი, სიმაღლე ზღვის დონიდან.....	7
ბ.დ) მცენარეული საფარი: ფლორისტული შემადგენლობა, საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობების მითითებით, მათი კომპაქტური გავრცელების ადგილები; არსებული ჰაბიტატების ტიპები, მათი ფართობების განსაზღვრა, დახასიათება.....	9
ბ.ე). ტერიტორიაზე არსებული (მოზინადრე) გარეულ ცხოველთა (ძუძუმწოვრები, ფრინველები, რეპტილიები, ამფიბიები, თევზები) ნუსხა (ქართული და ლათინური დასახელებებით); ტერიტორიაზე არსებული (მოზინადრე) ფაუნის საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობების ნუსხა (ქართული და ლათინური დასახელებებით) და მათი არსებული მდგომარეობის შეფასება, რიცხოვნობა.....	12
გ).სანადირო ცხოველების საბინადრო პირობების შეფასება.....	16
გ.ა). სავარგულების ფართობების იდენტიფიკაცია სანადირო ცხოველების თითოეული სახეობისათვის შესაფერის და არაშესაფერის საბინადრო ტერიტორიებად.....	16
გ.ბ) სავარგულების იდენტიფიკაცია ჰაბიტატების მიხედვით, სავარგულების ეკოლოგიური და ბიოლოგიურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასება.....	22
დ).სანადირო ცხოველების რესურსის შეფასება.....	25
დ.ა). სანადირო ცხოველების სახეობრივი სიმდიდრე.....	25
დ.ბ). სანადირო ცხოველების გავრცელება, განსახლება და განთავსება საბინადროდ შესაფერის სავარგულებში.....	26
დ.გ) სანადირო ცხოველების დასახლების სიმჭიდროვე შესაფერის საბინადრო სავარგულების ტერიტორიაზე და ტიპოლოგიურ ერთეულებში.....	28
დ.დ) სანადირო ცხოველების დაცვა, აღწარმოება და სამეურნეო გამოყენება.....	30
დ.ე). შესაფერის საბინადრო სავარგულებში მოზინადრე ცხოველების პოტენციალური და ოპტიმალური რიცხოვნობა და დასახლების სიმჭიდროვე.....	34
დ.ვ) ბიოტექნიკური ღონისძიებები - სანადირო ცხოველების დაცვის შენარჩუნების, გამრავლების და განსახლების ხელის შეწყობი ღონისძიებები, სანადირო ცხოველების საბინადრო პირობების ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებები.....	35
დ.ზ). სანადირო სამეურნეო გამოყენება, შესაძლებელი მოპოვების კვოტები სამონადირეო მეურნეობის ეკონომიკური პოტენციალი.....	37
ე). სამონადირეო მეურნეობის ზონირება: სამონადირეო მეურნეობის დაყოფა შიდასამეურნეო დანიშნულების მიხედვით: სანადირო უბანი, აღკვეთილი, აღწარმოების უბანი, ნადირ-ფრინველის საშენი.....	40
ვ). ცხოველთა აღრიცხვა და მონიტორინგი.....	42
ვ.ა). მონიტორინგის პროგრამა (მონიტორინგის საქმიანობათა გეგმა). მონიტორინგის მიზანი, მონიტორინგის ობიექტები, მეთოდები, მონიტორინგის გეგმა წლების მიხედვით. მონიტორინგი უნდა ხორციელდებოდეს სანადირო და საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ სხვა სახეობებზე, შესაბამისი შიდა მონიტორინგის დოკუმენტაციის წარმოებით (ეგერის დღიურები, მონიტორინგის ჟურნალი და სხვა).....	42
ვ.ბ) ცხოველთა აღრიცხვის მეთოდები.....	44

ზ) ცხოველთა დაცვისა და აღწარმოების ღონისძიებები.....	48
ზ.ა) ცხოველთა რეინტროდუქციის ან/და რესტოკინგის ღონისძიებები (საჭიროების მიხედვით).....	48
ზ.ბ) ბიოტექნიკური ღონისძიებები (სანადირო სახეობების სანაშენები, დამხმარე თავშესაფრები (ტიპი, მდებარეობა) დაავადებების პროფილაქტიკა, საკვებურების მოწყობა, ცხოველთა საკვებ მცენარეთა გაშენება და სხვა).....	48
ზ.გ) საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვის, შენარჩუნებისა და აღწარმოების ღონისძიებები.....	52
ზ.დ) ინვაზიური სახეობების ელიმინაციის ღონისძიებები.....	57
ზ.ე) მოქმედი ბუნებრივი და ანთროპოგენური ნეგატიური ფაქტორების და პოტენციური საფრთხეების იდენტიფიკაცია და მათი აღმოფხვრის/შერბილების ღონისძიებები.....	57
თ) ბიომრავალფეროვნების, მათ შორის, ენდემური და რელიქტური სახეობების, მაღალი კონსერვაციული ღირებულების ტყეების დაცვისა და მდგრადი მართვის ღონისძიებები.....	58
ი) ტერიტორიის განაწილება ხანძრის საშიშროების კლასების მიხედვით, ხანძარსაწინააღმდეგო პროფილაქტიკური ღონისძიებების ნუსხა.....	58
კ) ინფორმაცია ტყეების სანიტარიული მდგომარეობის შესახებ და გაუმჯობესების ღონისძიებები, ტყის ენტომომავენებლებით და ფიტო დაავადებებით ტყეების დაავადების პროფილაქტიკისა და სალიკვიდაციოდ რეკომენდებული ღონისძიებების ნუსხა ცალკეული ტერიტორიების მიხედვით.....	60
ლ) ლიცენზიით განსაზღვრული ტერიტორიის დაცვის მექანიზმები (მცველთა რაოდენობა, ტრენინგი, შესაბამისი ნაგებობები და სხვა).....	60
მ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ტურიზმის განვითარებისათვის დაგეგმილი ღონისძიებები.....	61
ნ) ინფრასტრუქტურის განვითარება: შესასვლელები, ადმინისტრაციული ინფრასტრუქტურა, ვიზიტორთა მომსახურების ინფრასტრუქტურა (სასტუმრო, ბილიკები, საინფორმაციო ცენტრი და სხვა), ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის საჭირო ელ. მომარაგების, წყალმომარაგების და წყლის არინების სისტემების მითითება, სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული შიდა ინფრასტრუქტურა (გზები, ნაგებობები).....	61
ო) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე წარმოქმნილი ნარჩენების მართვის საკითხები.....	62
პ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული ჰიდროლოგიური ქსელის დახასიათება.....	63

ა) სამონადირეო მეურნეობის მართვის მიზნები, ამოცანები და განვითარების სტრატეგია

სამონადირეო მეურნეობის (შემდგომში - მეურნეობა) წარმოება რაციონალური ბუნებათსარგებლობის ერთერთი ფორმაა, სადაც რესურთსარგებლობის პროცესი მართვადი და რეგულირებადია. ფუნქციონალური დანიშნულებით სამონადირეო მეურნეობა წარმოადგენს შიგნიდან მეტ-ნაკლებად მართვად ეკოსისტემას, რომლის მიზანია ნადირ-ფრინველის რესურსების დაცვის, შენარჩუნების, აღწარმოებისა და რაციონალური გამოყენების ღონისძიებების გეგმაზომიერი განხორციელება. ასეთი შიგნიდან მართვადი ეკოსისტემა შეიძლება იყოს ბუნებრივი ან ხელოვნურად შექმნილი, რაც განისაზღვრება საჭირო ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსის მოცულობით. საერთაშორისო გამოცდილება ადასტურებს, რომ სწორად ორგანიზებული სამონადირეო მეურნეობა შესაძლებელია განვიხილოთ, როგორც სახეობათა ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნების ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალება. მით უმეტეს, რომ ტერიტორიის ნაწილი „ზურმუხტის ქსელში“ მოქცეული და მისთვის მხოლოდ სამონადირეო მეურნეობის მსგავსი, შესაბამისი კონსერვატიული გამოყენებაა მიზანშეწონილი და შესაფერისი.

სამეურნეო და რეკრიაციული გამოყენების მართვადი ეკოსისტემის ორგანიზაციის გაძღვლის საკითხი პირდაპირ დამოკიდებულია მის ეკოლოგიურ და ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. რაციონალური ბუნებათსარგებლობის უპირატესობა გამოიხატება იმაში, რომ მართვადი ეკოსისტემა იძლევა სტაბილურ წლიურ ბიოლოგიურ პროდუქციას, რომლის მაღალი კომერციული ეფექტის გამოყენება წარმოადგენს სამონადირეო მეურნეობის წარმოების, როგორც პროექტის ეკონომიკურ საფუძველს.

წინამდებარე პროექტი შემუშავებულია ტერიტორიის ლანდშაფტურ-ეკოლოგიური და ბიოლოგიურ-ეკონომიკური ექსპერტიზის პრინციპით და აგებულია ეკოლოგიური, სამართლებრივი და ეკონომიკური პარამეტრების ანალიზის, შეფასების და პროგნოზირების მეთოდით.

პროექტი ითვალისწინებს სამონადირეო მეურნეობის გაძღვლით ეკოსისტემაზე უარყოფითი გავლენის მომხდენი პროცესების შეჩერება-პრევენციასა და სამეურნეო და რეკრეაციული გამოყენების მართვადი ეკოსისტემის ორგანიზაციის და გაძღვლის მეშვეობით არალეგიტიმური ბუნებათსარგებლობის პროცესის პრევენცია-შეჩერებას. ადგილობრივი მოსახლეობა შეძლებს ყოველწლიურად დამატებით მოიპოვოს ბიოლოგიური პროდუქცია სასურსათო და საყოფაცხოვრებო საჭიროებისათვის, რომლის ღირებულებითი მნიშვნელობა ქვეყნის სამომხმარებლო რეალობაში ათჯერ ნაკლებია, ვიდრე მისი ფასი ევროპის ტურიზმის ბაზარზე.

ტერიტორიის ბიოლოგიურ-ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ ეკოსისტემის კომპონენტების ბუნებრივი თანაზომიერების შენარჩუნებით და მათი მდგრადი განვითარებით. შედეგად მიღებული იქნება სტაბილური სამეურნეო და ბიოლოგიური პროდუქცია და საბოლოო ჯამში, სტაბილური ყოველწლიური ფინანსური შემოსავლები.

სამონადირეო მეურნეობის მართვის მიზანს, ამოცანას და განვითარების სტრატეგიას წარმოადგენს ლიცენზიით განსაზღვრულ ტერიტორიაზე გარეულ ცხოველთა დაცვის, აღწარმოების, მდგრადი სარგებლობისა და მათი საბინადრო გარემოს გაუმჯობესების ღონისძიებების დასახვა, ყოველწლიური ბიოტექნიკური ღონისძიებების ჩატარება, პოპულაციის ხარისხის ამაღლება. საჭიროების შემთხვევაში მეურნეობის ტერიტორიაზე ნადირ-ფრინველის ხელოვნური მოშენება, შემოყვანა და მათი მიზნობრივი გამოყენება.

სამონადირეო მეურნეობის ფუნქციონირების წინა პირობა ეკონომიკური თვალსაზრისით არის სავარგულების სტაბილური, ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობა. სავარგულების ეკოლოგიური და ბიოლოგიურ-ეკონომიკური ექსპერტიზის მონაცემთა საფუძველზე დგინდება სამეურნეო პროდუქტიულობის არსებული და პოტენციალური შესაძლებლობა, მისი დინამიკის პროგნოზირება - ანუ, სამონადირეო მეურნეობის სავარგულების ეკონომიკური ეფექტის

განსაზღვრა. ეს პარამეტრები გაიანგარიშება დროში და სივრცეში, კერძოდ: ამა თუ, იმ ეკონომიკური ეფექტის მისაღწევად რა ოპტიმალური ფართობი და გარეული ცხოველების რიცხოვნობაა საჭირო, დროის რა მონაკვეთში განხორციელდება ეს პროცესი და რა მოცულობის ინვესტიციები უზრუნველყოფს ამ ეკონომიკური ეფექტის მიღწევას. კონკრეტული ბუნებრივ-კლიმატური ზონისათვის შეირჩევა სამონადირეო მეურნეობის საერთო ტერიტორიის და შიდა სამეურნეო სტრუქტურული ერთეულების ისეთი პარამეტრები, რომლებიც ბიოლოგიურად და ეკონომიკურად უფრო ეკონომიურია, ამის მეშვეობით ხერხდება არაეფექტური ხარჯების მოცულობის შემცირება. ქვეყნის ტერიტორიაზე მოზინადრე აბორიგენი სახეობის სანადირო ცხოველების არსებული რიცხოვნობის დონე ჯერჯერობით არ იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ მხოლოდ მათი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი გახდეს სამონადირეო მეურნეობის ეფექტური ფუნქციონირების საფუძველი.

პროექტის განხორციელებლად შერჩეულ ტერიტორიაზე, სადმელის სატყეოში სანადირო ცხოველების ბუნებრივი აღწარმოების დონე ჯერ კიდევ ვერ უზრუნველყოფს სამონადირეო მეურნეობის სავარგულების სტაბილურ ყოველწლიურ სამეურნეო პროდუქტიულობას, რიგი სახეობის რიცხოვნობა მართალია, გამოვიდა კრიტიკული პესიმუმის დონიდან, მაგრამ ისვე საჭიროებს აქტიური ღონისძიებების განხორციელებას.

წარმოდგენილი პროექტის კონცეფციური მიდგომა სამონადირეო მეურნეობის შექმნისა და გაძლიერების საკითხებისადმი დაფუძნებულია სამონადირეო-სამეურნეო საქმიანობის შემდეგ პრიორიტეტები:

- მეურნეობის ტერიტორიაზე მოზინადრე აბორიგენი სახეობის ნადირ-ფრინველის რეალური სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის დადგენა;
- ნადირ-ფრინველის (როგორც სანადირო, ასევე წითელი ნუსხით დაცული და ბერნის კონვენციით დაცული სახეობების) დაცვის, გადარჩენის (შენარჩუნების) და აღწარმოების ღონისძიებების დაგეგმვა და განხორციელება;
- ნადირ-ფრინველის საბინადრო პირობების გაუმჯობესება და აღწარმოების ხელის შეწყობა;
- მეურნეობის ტერიტორიიდან გადაშენებული (გადახვეწილი) ცხოველების შემოყვანა და ხელახალი განსახლება;
- ნადირ-ფრინველის ხელოვნური მოშენება;
- ნადირ-ფრინველის სახეობრივი სიმდიდრის (მრავალფეროვნების) გაზრდა.
- სანადირო ცხოველების რიცხოვნობის ოპტიმალური დონის მიღწევა და შენარჩუნება;
- ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობის განსაზღვრა;
- მეურნეობის ინფრასტრუქტურის მოწყობა;
- ცხოველთა მოპოვების კვოტების დადგენა, ნადირობის პროცესის ორგანიზება;
- მონადირეთა და ტურისტთა კონტინგენტის მიღება და მომსახურება.

მეურნეობის სავარგულების საბინადრო თვისებების მაღალი ხარისხი საშუალებას იძლევა მოეწყოს თანამედროვე ტიპის სამონადირეო-ტურისტული მეურნეობა, რაც შესაძლებელს გახდის მრავალმხრივი, მართვადი ეკოსისტემის ჩამოყალიბებას. მართვის გეგმა შემუშავებულია ტერიტორიის ეკოლოგიური და ბიოლოგიურ-ეკონომიკური ექსპერტიზის პრინციპით და აგებულია ეკოლოგიური, სამართლებრივი და ეკონომიკური პარამეტრების შესწავლის და პროგნოზირების მეთოდებზე დაყრდნობით.

რამდენადაც ლიცენზია გაცემულია 2005 წლის 25 მაისს და მისი მოქმედების ვადა სრულდება 2025 წლის 25 მაისს, ამდენად, პროექტში წარმოდგენილი ფინანსური გაანგარიშებები მოიცავს ბოლო სამწლიან პერიოდს (2022-2025 წლები).

მიუხედავად სავარგულების დიდი მოზაიკურობისა და ცხოველთა საბინადრო არეალის თვისებების მაღალი ხარისხისა, სავარგულების ბიოლოგიური პროდუქტიულობის და სამონადირეო-საექსპლოატაციო რესურსების სამეურნეო პროდუქტიულობის დონის

განსაზღვრა და ეკონომიკური შეფასება სანადირო ცხოველების რიცხოვნობის ოპტიმალური დონის მიღწევამდე, მაინც საპროგნოზოა.

მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული უარყოფითი ფაქტორების შეზღუდვა, შემცირება და განეიტრალება მისი გაძღოლის პროცესში არ არის დაუძლეველი ამოცანა, ვინაიდან მის მიზანდანიშნულებაში ჩადებულია ადგილობრივი მოსახლეობისათვის სამუშაო ადგილების შექმნა, ხოლო მატერიალური დაინტერესება და სტიმულირება შეზღუდავს სავარგულების არარაციონალური სარგებლობით გამოწვეულ უარყოფით ფაქტორებს.

სანადირო ცხოველების რესურსების მდგომარეობის შესწავლის და შეფასების შედეგებიდან ბუნებრივად გამომდინარეობს სამონადირეო-სამეურნეო ღონისძიებათა თანმიმდევრობა: რესურსების დაცვა, სახეობრივი სიმდიდრის და რიცხოვნობის შენარჩუნება, ინტენსიური ბიოტექნიკური ღონისძიებების საშუალებით აბორიგენი ნადირ-ფრინველის აღწარმოება და რიცხოვნობის ოპტიმალურ დონეზე დასტაბილიზირება, ხოლო ამის შემდგომ სამონადირეო-სამეურნეო სარგებლობის ღონისძიებების გეგმაზომიერი განხორციელება.

ბ) მეურნეობის ტერიტორიის ფიზიკურ-გეოგრაფიული და ბიო-ეკოლოგიური დახასიათება

ბ.ა) მეურნეობის ადგილმდებარეობა და ფართობი

მეურნეობა განთავსებულია სსიპ-ეროვნული სატყეო სააგენტოს (შემდგეში სააგენტო) რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთის სატყეო სამსახურის ამბროლაურის სატყეო უბნის სადმელის სატყეოში. მეურნეობის ფართობია 3645 ჰა

ბ.ბ) მუნიციპალიტეტის დასახელება, რეგიონი, რაიონი, სახელმწიფო ტყის ფონდის კვარტალები, გეოგრაფიული მდებარეობა, მეურნეობის საზღვრების წვეროების X და Y კოორდინატები, მეურნეობის მიმდებარე მყარი გეოგრაფიული ნიშნულები

მეურნეობა მდებარეობს კავკასიონის სისტემის სამხრეთი ფერდობის ზონაში, რაჭის რეგიონში, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში, სადმელის სატყეოს მე-14, 23-ე, 24-ე, 28-48-ე და 51-ე კვარტალებში.

მეურნეობის მყარი გეოგრაფიული ნიშნულებია: მეურნეობა მდებარეობს ამბროლაურის რაიონის სოფელ სადმელის ჩრდილო და ჩრდილო აღმოსავლეთით მიმდებარე ტერიტორიაზე, მდინარე რიცეულას ხეობის მარცხენა ნაპირზე. მარჯვნიდან მეურნეობის ტერიტორიას ესაზღვრება ონის სატყეო უბნის ტერიტორიები, აღმოსავლეთიდან - ლიხეთის სატყეო, დასავლეთიდან - ჭრებალოს სატყეო, ჩრდილოეთით - ალპური ზონა (სამოვრები), სამხრეთიდან - თხმორის სატყეო. მეურნეობის უშუალო სიახლოვეს, მდინარე რიცეულაზე (საერთო საზღვრებით) მდებარეობს "რიცეულაჰესი", თავისი ადმინისტრაციული და ინფრასტრუქტურული ნაგებობებით, მეურნეობის უხლოესი დასახლებული პუნქტია სოფელი სადმელი, რომელიც მეურნეობიდან დაშორებულია 4 კილომეტრით.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ფართობი 2005 წლის 12 ოქტომბრის ლიცენზიით (სერია ბ.მ. №0019) შეადგენდა 3489 ჰექტარს, ფართობის ცვლილება მოხდა საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 4 აგვისტოს № 299 დადგენილების (სახელმწიფო ტყის ფონდის საზღვრების დადგენის შესახებ) საფუძველზე და იგი ამჟამად შეადგენს 3645 ჰექტარს. სამონადირეო მეურნეობის X და Y კოორდინატები – X - 349430, Y - 4724287, X - 345047, Y - 4713313.

ბ.გ) ტერიტორიის მოკლე ფიზიკურ-გეოგრაფიული დახასიათება: რელიეფი, სიმაღლე ზღვის დონიდან

ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტერიტორია შედის დასავლეთ საქართველოს ნიადაგური ოლქის მთა-ტყეთა ნიადაგების ზონაში. მეურნეობის ტერიტორია ხასიათდება მთა-გორიანი რელიეფით. სამონადირეო მეურნეობისთვის შერჩეული ტერიტორია მოქცეულია რაჭა-ლეჩხუმის ქვაბულის ნეშომპალა კარბონატული, ტყის ყომრალი და ტყის გაეწერებული ნიადაგების რაიონში.

მეურნეობის ტერიტორია გეომორფოლოგიურად წარმოადგენს ძლიერ დასერილ, მრავალრიცხოვანი მაღალი მთებისა და უმეტესად ძლიერ დაქანებული ფერდობების ღრმა ხეცებისგან შედეგენილ მთიან ოლქს. იგი მოიცავს უამრავ ხეობებს, რომლებიც უმეტესად ღრმა და კანიონისმაგვარია.

გეოლოგიურ აგებულებაში ყველაზე მეტად გავრცელებას პოულობს კირქვები, რომელნიც ქმნიან ზედაპირის უფრო მკვეთრ რელიეფის ელემენტებს, ზოგან კირქვების მასივებს არღვევს ოლიგოცენისა და მიოცენის დანალექი ქანების გავრცელება.

ამბროლაურის სატყეოს ნიადაგების ფიზიკურ ქიმიური თვისებები, რომელიც ტყის ზრდის პირობებს განსაზღვრავს, ფრიად ხელსაყრელია და უზრუნველყოფენ ტყის კორომის კარგ განვითარებას.

ნიადაგის მექანიკური შემადგენლობა ძირითადად თიხნარები და მძიმე თიხნარებია, ვხვდებით თიხიან სახესხვაობასაც. ნიადაგის სტრუქტურა კარგია, რაც ხელსაყრელ წყალგამტარ და აერაციის თვისებებს უზრუნველყოფს.

ტყეთმოწყობის მასალების მიხედვით მეურნეობის ტერიტორიაზე გამოყოფილი იქნა თვრამეტი ნიადაგის ტიპები, ქვეტიპები და მათი სახესხვაობები, რომლებიც პირობითად დაყოფილი იქნა ოთხ აგროსაწარმო ჯგუფად.

პირველ ჯგუფში შემავალი ნიადაგური სახეობები ხასიათდება შედარებით კარგი ბუნებრივი ნაყოფიერებით და აგრომწარმოებლური თვისებებით. ყველა ეს სახეობები გამოირჩევიან მაღალი წარმადობით, ტყის ზრდის ხელსაყრელი თვისებებით და უზრუნველყოფენ მაღალი ბონიტეტის ტყის კორომთა შექმნას.

I ჯგუფი

1. მთა-ტყის მუქი ყომრალი, საშუალო სიღრმის ნიადაგები;
2. მთა-ტყის, მუქი ყომრალი, საშუალო სიღრმის ალაგ ხირხატიანი ნიადაგები;
3. მამლარი ყომრალი ნიადაგები;
4. მთა-ტყის ყომრალი, საშუალო სიღრმის ალაგ ხირხატიანი ნიადაგები;
5. ტყის, ნეშომპალა-კარბონატული, საშუალო სიღრმის ნიადაგები.

მეორე ჯგუფის სახესხვაობები, პირველთან შედარებით ნაკლები ბუნებრივი ნაყოფიერებითა და აგრომწარმოებლურ თვისებებთან ნიადაგებს მიეკუთვნებიან.

II ჯგუფი

1. მთა-ტყის მუქი ყომრალი, საშუალო სიღრმის ნიადაგები;
2. მთა-ტყის ყომრალი, საშუალო სიღრმის, ხირხატიანი ალაგ ქვიანი ნიადაგები;
3. მთა-ტყის გაეწერებული ყომრალი, საშუალო და მცირე სიღრმის ხირხატიანი ნიადაგები;
4. ნეშომპალა-კარბონატული, საშუალო და მცირე სიღრმის ხირხატიანი ნიადაგები;
5. ტყის, ნეშომპალა-კარბონატული და ყომრალი ნიადაგების კომპლექსური წარმონაქმნები;
6. დეუვიურ-პროლუვიური ნიადაგები;
7. ტყის გაეწერებული და მეორადი მდელოს ნიადაგები.

მესამე ჯგუფის სახესხვაობები კიდევ უფრო ნაკლები მაჩვენებლებით ხასიათდება.

III ჯგუფი

1. მთა-ტყის, ღია ყომრალი, საშუალო და მცირე სიღრმის ხირხატიანი, ალაგ ქვა-ლორღიანი ნიადაგი;
  2. ტყის ნემომჰალა კარბონატები მცირე სიღრმის ხირხატიანი, ალაგ ქვიანი ნიადაგები;
  3. მთა-მდელოს კორდიან-ხირხატიანი ნიადაგები;
- მეოთხე ჯგუფში შედის სუსტად განვითარებული და ძლიერ ეროზირებული ნიადაგები.

IV ჯგუფი

1. სუსტად განვითარებული ჩამორეცხილი ნიადაგები;
2. ძლიერ ეროზირებული ხევები, შიშველი კლდეები, ქვაცილები და ქანების გაშიშვლებები.

სატყეო მეურნეობის ნიადაგების ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები, რომლებიც ტყის ზრდის პირობებს განსაზღვრავს, ფრიად ხელსაყრელია და უზრუნველყოფენ ტყის კორომთა კარგ განვითარებას.

პირველი ჯგუფის ნიადაგურ სახესხვაობებს უკავიათ შედარებით ნაკლები დაქანების ფერდობები და დაფარულია მთლიანად ტყის კორომებით.

აქ გავრცელებული ნიადაგური სახესხვაობების მეორე და მესამე ჯგუფი გვხვდება უფრო მეტი დაქანების ფერდობებზე და ამიტომ ეროზიული მოვლენები უფრო ხშირია, ეს ნიადაგური სახესხვაობებიც ძირითადად ტყითაა დაფარული, მაგრამ ვხვდებით ფანჯრების სახით, რომლებიც გატყევებას ექვემდებარებიან.

რაც შეეხება მეოთხე ჯგუფის ძლიერ ეროზირებულ ნიადაგებს, რომლებიც ხასიათდებიან ძალიან ცუდი აგრომწარმოებლური თვისებებით, მათი გატყევება დიდ სიძნელეს წარმოადგენს ან უფრო სწორედ შეუძლებელია.

კლიმატური პირობები განსხვავებულია ზღვის დონიდან სიმაღლეებისა და ფერდობების მიხედვით.

ამბროლაურის რაიონისათვის სადაც განლაგებულია სატყეო მეურნეობის ტყეები, დამახასიათებელია ნალექების ზომიერი, ზოგჯერ მეტი რაოდენობა და ნიადაგში ტენის კარგი შენარჩუნება.

სავეგეტაციო პერიოდის დასაწყისისა და დამთავრების საშუალო სადღეღამისო ტემპერატურა შეადგენს +11 გრადუსს ცელსიუსით.

სავეგეტაციო პერიოდის ხანგრძლივობა 277 დღეა. ქარების ძირითადი მიმართულება ჩრდილო-აღმოსავლეთია. გარდა ამისა, გავრცელებულია დღე-ღამური ქარები. თოვლის საფარის სისქე დამოკიდებულია რელიეფზე, ხევის პირობებზე, იგი გაცილებით ღრმაა, ვიდრე სერებზე და მთის კალთებზე.

პირველი თოვლის მოსვლის საშუალო თარიღი 20-25 ოქტომბერია, ხოლო დნობის დაწყების საშუალო თარიღი - 12-15 თებერვალი.

მეურნეობის ქვემო საზღვარი მდებარეობს ზღვის დონიდან 750 მ-ზე და ჩრდილოეთით ემიჯნება სუბალპურ სარტყელის გეოგარფიული გავრცელების დონეს ზღვის დონიდან 1500-2500 მ-დე.

ბ.დ) მცენარეული საფარი: ფლორისტული შემადგენლობა, საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობების მითითებით, მათი კომპაქტური გავრცელების ადგილები; არსებული ჰაბიტატების ტიპები, მათი ფართობების განსაზღვრა, აღწერა და დახასიათება

ტყემცენარეულობის დარაიონების მიხედვით ამბროლაურის სატყეოს ტერიტორია მიეკუთვნება დასავლეთ ამიერკავკასიის ტყის მცენარეულობის ოლქს, რომელსაც ესაზღვრება სამხრეთით და აღმოსავლეთ აჭარა ახალციხის, მესხეთის და საგურამოს ქედები,

ხოლო ჩრდილოეთით მთავარი კავკასიონის ქედი. იმის გამო, რომ ეს ოლქი მთლიანად იზოლირებულია კავკასიის სხვა ოლქებისაგან მაღალი მთის სისტემით, გარდა ერთი მხრისა, რომელიც მიმართულია შავი ზღვისაკენ, ჰავა ამ ოლქში თბილი და ტენიანია.

განსაკუთრებულმა კლიმატურმა პირობებმა განაპირობა ის, რომ ამბროლაურის სატყეოში შემორჩა უძველესი რელიქტური ფლორა, რომელიც ცნობილია კოლხეთის ფლორის სახელწოდებით.

სატყეო ფონდის მთელ ფართობებში მუხნარ-წიფლნარ კორომებს უკავიათ 1546 ჰა ანუ მთელი ფართობების თითქმის 44%, წიწვიან კორომებს - სოჭი, ნაძვი, ფიჭვი უკავიათ 1345 ჰა ანუ მთელი ფართობის 39%, ხოლო დანარჩენ ტყის სავარგულებს - 567 ჰა, ანუ 16%.

რაც შეეხება სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობებს, პირველ სარტყელში (ზღვის დონიდან 500-1000 მეტრამდე) საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობებიდან გვხვდება წაბლი, (იხილე კორომთა გეგმა), რომელიც გავრცელებულია 45-ე კვარტლის მე-5 ლიტერში (მწიფე და გადაბერებული), 46-ე კვარტლის მე-6 და მე-8 ლიტერებში (მწიფე და გადაბერებული), 47-ე კვარტლის მე-8 და მე-10 ლიტერებში (მომწიფარი), 48-ე კვარტლის მე-2 ლიტერში (მწიფე და გადაბერებული), 51-ე კვარტლის მე-5 ლიტერში (მომწიფარი);

ტყემცენარეულობის აღნიშნულ გეობოტანიკურ ოლქში ვერტიკალური ზონალობის მიხედვით გამოკვეთილია ოთხი სარტყელი:

I. წაბლის ტყეების სარტყელი, რომელიც ზღვის დონიდან 500-1000 მეტრამდეა გავრცელებული და წაბლის ტყეებითა წარმოდგენილი, რომელიც კირიან ნიადაგზე ქართული მუხის კორომებით იცვლება, ამ ტყეებში ვხვდებით აგრეთვე ცაცხვს, რცხილას. ამავე დროს ქვეტყეში გვხვდება შქერი, წყავი, მოცვი და სხვა.

II. წიფლის ტყეების სარტყელი, რომელიც ზღვის დონიდან 1000-1500 მეტრამდეა გავრცელებული და აღმოსავლეთის წიფელითაა წარმოდგენილი. გარდა წიფლისა, გვხვდება სოსნოვსკის სოჭი, აღმოსავლეთის ნაძვი, რცხილა, ცაცხვი და სხვა სახეობები.

III. სოჭისა და ნაძვის სარტყელი, რომელიც ზღვის დონიდან 1500 - 2000 მეტრამდეა გავცელებული. ხასიათდება კავკასიური სოჭის და აღმოსავლეთის ნაძვის კორომებით, რომელიც ხშირად შერეულია აღმოსავლეთის წიფლის, ცაცხვის, ვერხვის და სხვა სახეობებით.

IV. სუბ-ალპური მეჩხერების სარტყელი, რომელიც ზღვის დონიდან 2000-2250 მეტრამდეა გავრცელებული. აღნიშნული ტყის ზოლის შემდეგ იწყება ალპური მდელოს სარტყელი.

ამბროლაურის სატყეოსათვის დამახასიათებელია ნალექების დიდი რაოდენობა, ტემპერატურის მცირე ცვალებადობა და ნიადაგში ტენის კარგი შენარჩუნება.

სავარგულების ჰაბიტატების ტიპების ცხრილი

№	დასახელება	ფართობი (ჰა)
1	სოჭნარი	1281
2	ნაძვნარი	22
3	ფიჭვნარი	42
4	მუხნარი	515
5	წიფლნარი	1031
6	რცხილნარი	314

7	პანტიანი	4
8	მეჩხერები	28
9	შერეული ფოთლოვანები	77
10	წყავიანები	112
11	ცაცხვნარი	32
12	ველობები	3
13	სამოვრები	6
14	წყლები	5
15	ბაღები	1
16	სანერგეები	1
17	კორდონი	1
18	კლდეები, ხეები	14
	სულ	3645

ზურმუხტის საიტის სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში შეტანილი ჰაბიტატების ჩამონათვალი მოცემულია ქვემოთ:

- C3.55 კენჭოვანი მდინარისპირები მეჩხერი მცენარეულობით;
- C3.62 მდინარის კენჭოვანი ნაპირები მცენარეულ საფარს მოკლებული;
- E3.4 ნოტიო ან სველი ევტროფული და მეზოტროფული მდელოები;
- E4.3 მჟავური ალპური და სუბალპური მდელოები;
- E5.4 ნოტიო ან სველი მადალბალახოვანი და გვიმრიანი არშიები და მდელოები;
- E5.5 ნოტიო ან სველი მადალბალახოვანი და გვიმრიანი კორომები;
- G1.6 წიფლნარი;
- G1.11 ჭალის ტირიფნარი;
- G1.12 ბორეო-ალპური ჭალის პარკული ტყეები;
- G3.17 ბალკანურ-პონტური სოჭნარები;
- H2.3 ზომიერ-ალპური მჟავური რიყეები;
- H2.4 ზომიერ-ალპური კირქვოვანი და ფუძის მქონე რიყეები;
- H2.5 მჟავური რიყეები თბილი ექსპოზიციებით;
- H2.6 კარბონატული ფუძის რიყეები თბილი ექსპოზიციით.

ზემოაღნიშნული, ან ამგვარი/შერეული ჰაბიტატების ტიპები, მეტ-ნაკლები ფართობითა და შეხვედრილობით არის წარმოდგენილი სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე. თუმცა არის ჰაბიტატის ტიპების, რომლებიც დიდი ალბათობით არ არიან ტერიტორიაზე, მაგალითად: G1.11 და G1.12.

მეურნეობის ტერიტორიაზე ტყის მცენარეულობის ნუსხა (ტერიტორიის ფლორისტული შემადგენლობა) გაბატონებული მერქნიანი სახეობების მიხედვით

ცხრილი 1

ქართული სახელწოდება	ლათინური სახელწოდება
სოჭი	<i>Abies orientalis</i>
ფიჭვი	<i>Pinus sosnowskyi</i>
ნაძვი	<i>Picea orientalis</i>
აღმოსავლეთის წიფელი	<i>Fagus orientalis</i>
მუხა ქართული	<i>Quercus iberica</i>
წყავი	<i>Prunus laurocerasus</i>
თხმელა	<i>Alnus glutinosa</i>
ცაცხვი	<i>Tilia caucasica</i>
რცხილა	<i>Carpinus Caucasica</i>
ვერხვი	<i>Populus alba</i>
პანტა	<i>Pyrus caucasica</i>
წაბლი	<i>Castanea sativa</i>
ჯაგრცხილა	<i>Carpinus orientalis</i>
ზღმარტლი	<i>Mespilus germanica</i>
თხილი ჩვეულებრივი	<i>Corylus avellana</i>
შავი კუნელი	<i>Crataegus pentagina</i>
ტყემალი	<i>Prunus divaricata</i>
იელი	<i>Rhododendron luteum</i>
შქერი	<i>Rhododendron ponticum</i>
წყავი	<i>Prunus laurocerasus</i>
მოცვი	<i>Vaccinium myrtillus</i>

მიწის კატეგორიის მიხედვით მეურნეობის ფართობების განაწილების შედეგების კვარტალური უწყისი

ცხრილი 2

სადმელის ნიადაგდაცვითი	1	რაიონი, სატყეო ტყის კატეგორია		5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26																
		ტყის ფონდის საერთო ფართობი																								ტყის ფონდის მიწები															
		სულ	მათ სორის - ხელოვნური																							სატყეო მიწები				სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები				სპეც.დანიშნულების მიწები				გამოუყენებელი მიწები			
3645	3645	38,5	20	1	-	-	3	25	-	-	6	1	7	5	-	-	1	1	7	-	-	14	14	53																	

ბ.ე) მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული (მოზინადრე) გარეულ ცხოველთა (ძუძუმწოვრები, ფრინველები, რეპტილიები, ამფიბიები, თევზები) ნუსხა (ქართული და ლათინური დასახელებებით); ტერიტორიაზე არსებული (მოზინადრე) ფაუნის საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობების ნუსხა (ქართული და ლათინური დასახელებებით) და მათი არსებული მდგომარეობის შეფასება, რიცხოვნობა;

მეურნეობის სავარგულების ვერტიკალური ზონალობა და მცენარეული საფარის მოზაიკურობა განაპირობებს ცხოველთა სამყაროს მრავალფეროვნებას. მეურნეობის ტერიტორიაზე ბინადრობენ ტყის ზედა სარტყლის, სუბალპური და ალპური ზონებისათვის დამახასიათებელი, ტიპური გარეული ცხოველები. გარდა აღნიშნულისა, აქ ასევე ბინადრობენ მომთაბარე, მოზამთრე მოზუდარი სუბმიგრანტი და სეზონური ტრანსმიგრანტი ცხოველები. მათთვის დამახასიათებელია სეზონური ვერტიკალური ადგილგადანაცვლება – ზაფხულში ინაცვლებენ ზევით, ზამთარში ჩამოდიან დაბლა, აგრეთვე კლიმატური პირობების შეცვლასთან დაკავშირებული გადანაცვლება სხვადასხვა ექსპოზიციის ფერდობებზე – ზაფხულში – ჩრდილო-დასავლეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე, ხოლო ზამთარში – სამხრეთ-აღმოსავლეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე.

ცხოველთა ნუსხა

ცხრილი 3

თევზები

1	მდინარის კალმახი	<i>Salmo fario</i>
2	კავკასიური ქაშაპი	<i>Leuciscus cephalus</i>
3	კოლხური ტობი	<i>Chondrostoma colchicum</i>
4	დასავლეთ კავკასიური ციმორი	<i>Gobio gobio, lepidalakmus n. caucasikus</i>
5	კოლხური ხრამული	<i>Varicorhinus sieboldi</i>
6	კოლხური წვერა	<i>Barbus tairikus, escherikhi L.</i>
7	ანგორული გოჭალა	<i>Nemachilus angorae</i>
8	ამიერკავკასიური გველანა	<i>Cobitis taenia, satunini</i>
9	კავკასიური მდინარის ღორჯო	<i>Gobius cephalarges, constructor</i>
10	სამხრეთული ფრიტა	<i>Alburnoides bipunctatus fasciotus</i>

ამფიბიები

1	ჩვეულებრივი ტრიტონი	<i>Triturus vilgaris</i>
2	ჩვეულებრივი ვასაკა	<i>Hyla arborea</i>
3	მწვანე გომბეშო	<i>Bufo viridis</i>
4	ტბის ბაყაყი	<i>Rana ribibunda</i>
5	მცირეაზიური ბაყაყი	<i>Rana macrocnemus</i>

ქვეწარმავლები (რეპტილიები)

1	ბოხმეჭა	Anguis fragilis
2	ართვინის ხვლიკი	Lacerta derjugini
3	ქართული ხვლიკი	Lacerta rudis
4	კავკასიური ხვლიკი	Lacerts caucasica
5	ჩვეულებრივი ანკარა	Nartix natrix
6	ამიერკავკასიური მცურავი	Elephe hohenakeri
7	ესკულაპის მცურავი	Longissima longissima
8	სპილენძა	Caronella austriaca
9	კავკასიური გველგესლა	Vipera kaznakovi

ფრინველები

1	გარეული იხვი	Anas, platyrhynchos
2	სვაფი	Aegipius monachus
3	მთის არწივი	Aquiola chrysaetus
4	ჩვეულებრივი კაკაჩა	Buteo buteo
5	მიმინო	Accipiter nisus
6	ქორი	Accipiter gentilis
7	ძერა	Milvis milvis
8	მწყერი	Coturnix coturnix
9	ღაღღა	Crex crex
10	ჩიბუხა	Gallinago gallinago
11	გოჭა	Gallinago media
12	ტყის ქათამი	Scalopax rusticola
13	ქედანი	Columba palumbus
14	გუგული	Cuculus canorus
15	ზარნაშო	Bubo bubo
16	ჭოტი	Athene noctua
17	ბუ	Strux aluco
18	ოლოლი	Asio otis
19	უფეხურა	Caprimuliquis europaeus
20	ნამგალა	Apus apus
21	კვირიონი	Merops apiaster
22	ყაპყაპი	Caracias garrulus
23	ოფოფი	Upupa epops
24	მწვანე კოდალა	Picus viridis
25	დიდი ჭრელი კოდალა	Dendrocopos major

26	საშუალო ჭრელი კოდალა	<i>Dendrocopos medius</i>
27	მაქცია	<i>Jynxtorquilla</i>
28	მერცხალი	<i>Hirundo rustica</i>
29	მწყერჩიტა	<i>Anthus spiraletta</i>
30	მთის ბოლოქანქარა	<i>Motacilla cinerea</i>
31	წყლის შაშვი	<i>Cinclus cinclus</i>
32	ჩხართვი	<i>Turdus viscivorus</i>
33	შაშვი	<i>Turdus merula</i>
34	ცოცია	<i>Sitta europaea</i>
35	ყორანი	<i>Corvus corax</i>
36	ჩხიკვი	<i>Garrulus glandarius</i>
37	კავკასიურ როჭო	<i>Tetrao mlokosiewiczi</i>

ძუძუმწოვრები

1	ევროპული ზღარბი	<i>Erinaceus europaeus</i>
2	კავკასიური თხუნელა	<i>Palpa caucasica</i>
3	მგელი	<i>Canis lupus</i>
4	მელა	<i>Vulpes vulpes</i>
5	მურა დათვი	<i>Ursus arctos</i>
6	წავი	<i>Lutra lutra</i>
7	თეთრყელა კვერნა	<i>Martes foira</i>
8	ყვითელყელა კვერნა	<i>Martes martes</i>
9	დედოფალა	<i>Mustela nivalis</i>
10	მაჩვი	<i>Meles mwwus</i>
11	ტყის კატა	<i>Felis silvestris</i>
12	ფოცხვერი	<i>Lynx lynx</i>
13	გარეული ღორი	<i>Sus scrofa</i>
14	შველი	<i>Capreolus capreolus</i>
15	არჩვი	<i>Rupicapra rupicapra</i>
16	კავკასიური ციყვი	<i>Sciurus anomalus</i>

17	ჩვეულებრივი ციყვი	Sciurus vilgaris
18	კურდღელი	Lepus europaeus

ტერიტორიაზე გვხვდება ხელფრთიანებიც, ძირითადად Rhinolopus Myotis წარმომადგენლები. თუმცა, საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობები არ ფიქსირდება.

ზურმუხტის საიტზე „რაჭა-ლეჩხუმი“ წარმოდგენილ ჰაბიტატებში გავრცელებული სახეობები („სტანდარტული მონაცემთა ფორმის“ მიხედვით):

ჯგუფი	კოდი	მეცნიერული დასახელება	ქართული დასახელება
P	1939	Agrimonia pilosa	აგრიმონია
B	A091	Aquila chrysaetos	მთის არწივი
M	1308	Barbastella barbastellus	ევროპული მარქათელა
B	A215	Bubo bubo	ზარნაშო
M	1352	Canis lupus	მგელი
I	1088	Cerambyx cerdo	მუხის დიდი ხარაბუზა
I	4045	Coenagrion ornatum	ცენაგრიონი
B	A076	Gypaetus barbatus	ბატკანძერი
B	A078	Gyps fulvus	ორბი
B	A098	Hieraetus pennatus	ჩია არწივი
I	1042	Leucorrhinia pectoralis	ნემსიყლაპია
B	A236	Dryocopus martius	შავი კოდალა
I	6199	Euplagia quadripunctaria	დათუნელა
B	A320	Ficedula parva	წითელყელა ბუზიჭერია (მცირე მემატლია)
I	1043	Lindenia tetraphylla	ნემსიყლაპია
M	1355	Lutra lutra	წავი
I	1060	Lycaena dispar	მჟაუნას მრავალთვალა
M	1361	Lynx lynx	ფოცხვერი
B	A073	Milvus migrans	ძერა
M	1321	Myotis emarginatus	მლამიობი
M	1307	Myotis blythii	ყურწვეტა მლამიობი
I	4039	Nymphalis vaualbum	ფრთაკუთხა
B	S346	Pyrrhocorax pyrrhocorax	წითელნისკარტა მადრანი
M	1305	Rhinolophus euryale	სამხრეთული ცხვირნალა
M	1304	Rhinolophus ferrumequinum	დიდი ცხვირნალა
M	1303	Rhinolophus hipposideros	მცირე ცხვირნალა
P	4093	Rhododendron luteum	იელი
I	1087	Rosalia alpina	ალპური ხარაბუზა
I	1926	Stephanopachys linearis	ხოჭო ცრუქერქიჭამია
A	1171	Triturus karelinii	აღმოსავლური სავარცხლიანი ტრიტონი
M	1354	Ursus arctos	მურა დათვი

P	2172	Vaccinium arctostaphylos	კავკასიური მოცვი
R	2008	Vipera kaznakovi	კავკასიური გველგესლა

მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული (მოზინადრე) ფაუნის საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობების ნუსხა (ქართული და ლათინური დასახელებებით) და მათი არსებული მდგომარეობის შეფასება, რიცხოვნობა (ცხოველთა სამყაროს ობიექტების 2020 წლის ინვენტარიზაციის მიხედვით)

ცხრილი 4

სახეობის დასახელება			
ქართული		ლათინური	
თევზები			
	მდინარის კალმახი	Saimofario	
	კოლხური ხრამული	Varicorhinus sieboldi	
ფრინველები			
1	სვავი	Aegypius monachus	
2	მთის არწივი	Aquila chrysaetus	
3	კავკასიურ როჭო	<i>Tetrao mlokosiewiczi</i>	
ძუძუმწოვრები			
			რაოდენობა (2021 წელს მართვის გეგმის შედგენისას)
1	მურა დათვი	Ursus arctos	5
2	წავი	Lutra lutra	7
3	ფოცხვერი	Lynx lynx	8
4	კავკასიური ციყვი	Sciurus anomalus	112
ქვეწარმავლები			
1	კავკასიური გველგესლალა	Vipera kaznakovi	აღრიცხვისას გამოვლინდა ოთხი ერთეული

მეურნეობის ტერიტორიაზე აღიკვეთილი (მოზინადრე) საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილი ცხოველების რიცხოვნობა სახეობების მიხედვით განსხვავებულია და შესაბამისად, განსხვავებულია მათი მდგომარეობაც.

ფოცხვერი ძუძუმწოვრებიდან ყველაზე მცირე ოდენობით გვხვდება. არაა დიდი აგრეთვე არჩვის რიცხოვნობაც. შესაძლებელია მათი რაოდენობის ზრდისა და მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის შესაბამისი ქმედებების განხორციელება, რაც მოცემულია ამავე გეგმაში, შესაბამის თავში. იგივე შეიძლება ითქვას წაზვეც.

მიუხედავად იმისა, რომ მურა დათვის რიცხოვნობა მეტნაკლებად დამაკმაყოფილებელია, მიზანშეწონილია მათი დაცვისათვის შესაბამისი ღონისძიებების განხორციელება, რაც ასევე მოცემულია ამავე გეგმაში.

საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილი ფრინველებიდან, სვავი და მთის არწივი არ არიან მაღალი რიცხოვნობით წარმოდგენილი (განსაკუთრებით მთის არწივი). თუმცა მათი რიცხოვნობის მატებისათვის ხელშეწყობა შესაძლებელია გარკვეული ღონისძიებების განხორციელების გზით, რაც მოცემულია ამ გეგმაში.

რაც შეეხება კავკასიურ როჭოს, ამ სახეობაზე საფრთხეების და ქმედებების განხორციელების შედეგად გათვალისწინებით, განხორციელდება მისი აღწარმოებისა და დაცვის სპეციალური ღონისძიებები, რადგან გარდა ფიზიკური დაცვისა, ეს ღონისძიებები ეფექტური იქნება (ასევე, იხილეთ გეგმაში).

მეურნეობის ტერიტორიას მარცხენა მხრიდან ბუნებრივ საზღვრად უძევს მდინარე რიცულა, ხოლო მისი ერთ-ერთი მარცხენა შენაკადი უშუალოდ მეურნეობის ტერიტორიაზე მოედინება და გარდა მკაცრი ფიზიკური დაცვის ღონისძიებებისა, შესაძლებელია ამ წყლებში მდინარის კალმახის რიცხოვნობაზე დადებითი გავლენის მქონე (აღწარმოების) ღონისძიებების დამატებით გატარება, მიუხედავად იმისა, რომ მდინარის კალმახის რიცხოვნობა მეურნეობის ტერიტორიაზე დამაკმაყოფილებელია. შესაბამისად, მეურნეობის ფუნქციონირების მანძილზე ჩატარებული მონიტორინგის შედეგების მიხედვით, საჭიროების შემთხვევაში, განხორციელდება მდინარის კალმახის აღწარმოების სპეციალური ღონისძიებები, ამ გეგმის მიხედვით.

გ) სანადირო ცხოველების საბინადრო პირობების შეფასება

გ.ა) სავარგულების ფართობების იდენტიფიკაცია სანადირო ცხოველების თითოეული სახეობისათვის შესაფერის და არაშესაფერის საბინადრო ტერიტორიებად

სავარგულების ფართობების იდენტიფიკაცია განხორციელდა შერჩევითი მეთოდით სამეურნეო ტყის სატყეო კვარტლების და აგროლანდშაფტების მიხედვით - მათ შორის ტყის მიწების ნაწილში, რომლებმაც მოიცვა ტყის კონტურის შიგნით არსებული მიწის ღია ფართობებიც: ველები, სათიბები, სატყეო გზები, კლდეები და გორაკები.

სანადირო ცხოველების თითოეული სახეობისათვის შესაფერისი საბინადრო ფართობების დადგენისათვის ძირითადად გამოყენებული იქნა ცხოველთა სიმჭიდროვის ინდექსაციის პრინციპები.

დადგინდა სანადირო ცხოველების დღე-ღამური და სეზონური საბინადრო სტაციები, აგრეთვე სავარგულების ის ტიპები, სადაც ცხოველები ბინადრობენ ეპიზოდურად - ვერტიკალური ადგილგადასაცვლების, ფერდობების დაქანების და ექსპოზიციის შეცვლის, კვების, დასვენების ან კლიმატური მიზეზების გამო.

სანადირო ცხოველების საბინადრო სავარგულების ბუნებრივი თვისებები და მათი ტრანსფორმაცია სამეურნეო გამოყენების შედეგად, განაპირობებს ნადირ-ფრინველის დღე-ღამურ, სეზონურ და წლიური საბინადრო სივრცის თვისებებსა და ხარისხს. მუდმივი საბინადრო სტაციები მდებარეობს მუხნარებში, წიფლნარებში, რცხილმარებში, შერეული ფოთლოვანების და ჯაგრცხილნარებისა და წიწვიანების ნაწილში.

ეპიზოდური საბინადრო სავარგულებია ის ფართობები, რომლებიც გამოიყენება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით, კერძოდ, ველობები, სათიბები, სამოვრები, ბაღები, გზები და სერები.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ გარეული ცხოველები აქტიურად იყენებენ ნასოფლარების ტერიტორიებს. გარკვეული პერიოდულობით, მთელი წლის განმავლობაში გარეული ცხოველები დარჩენილ ბაღებსა და საკარმიდამო ნაკვეთებში ტოვებენ თავისი მოქმედების თვალსაჩინო კვალს.

სატყეო ფონდის მთელ ფართობებში მუხნარ-წიფლნარ კორომებს უკავიათ 1546 ჰა ანუ მთელი ფართობების თითქმის 44%, წიწვიან კორომებს - სოჭი, ნამვი, ფიჭვი უკავიათ 1345 ჰა ანუ მთელი ფართობის 39%, ხოლო დანარჩენ ტყის სავარგულებს - 567 ჰა, ანუ 16%.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ტყის სავარგულები ძირითადად შესაფერისი საბინადრო ფართობებია აქ არსებული სანადირო ცხოველების ყველა ნაირსახეობისთვის - შველი, კურდღელი, გარეული ღორი, მგელი, მელა, მაჩვი, კვერნა.

სანადირო ობიექტებს მიკუთვნებულ ცხოველთა სამყაროს ობიექტები

ცხრილი 5

ქართული დასახელება	ლათინური დასახელება
ძუძუმწოვრები	
1. კურდღელი	Lepus europaeus
2. მაჩვი	Martes meles
3. ტყის (ყვითელყელა) კვერნა	Martes Martes
4. ქვის (თეთრყელა) კვერნა	Martes foina
5. მგელი	Canis lupus
6. მელა	Vulpes vulpes
7. ტყის კატა	Felis silvestris
8. გარეული ღორი	Sus scrofa
9. შველი	Capreolus capreolus
ფრინველები	
ნადირობას დაქვემდებარებული ფრინველები (გარდა გადამფრენი სახეობებისა) არ ბინადრობენ	

სამონადირეო მეურნეობაში სანადირო ცხოველების დაცვის, შენარჩუნების, აღწარმოების და რაციონალური გამოყენების ბიოტექნიკური ღონისძიების, კომპლექსი, სახეობებისა და მოცულობის მიხედვით, განისაზღვრება ცხოველთა არსებული სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის მდგომარეობიდან გამომდინარე. სამონადირეო-სამეურნეო თვალსაზრისით ამ ღონისძიებათა ეფექტურობა, როგორც ეკოლოგიური, ისე ეკონომიკური, გამოიხატება იმაში, რომ მეურნეობის სავარგულებს გააჩნდეს სტაბილური ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდოქტიულობა.

სამონადირეო სავარგულების ფართობში გარეული ცხოველების საბინადრო პირობების ხარისხის შეფასება გაკეთებულია ყოველი ცალკეული სამონადირეო-ტიპოლოგიური ერთეულისათვის. ხარისხი განისაზღვრება შემდეგი ძირითადი პარამეტრების მიხედვით.

სამონადირეო სავარგულების ტიპების ექსპლიკაცია

ცხრილი 6

№	დასახელება	ფართობი (ჰა)
1	სოჭნარი	1281
2	ნაძენარი	22
3	ფიჭნარი	42
4	მუხნარი	515
5	წიფლნარი	1031
6	რცხილნარი	314
7	პანტიანი	4
8	მეჩხერები	28
9	შერეული ფოთლოვანები	77
10	წყავიანები	112
11	ცაცხვნარი	32
12	ველობები	3
13	სადოვრები	6
14	წყლები	5
15	ბაღები	1
16	სანერგეები	1
17	კორდონი	1
18	კლდეები, ხევები	14
	სულ	3645

ნაყოფის მომცემი საკვების მარაგის შემქმნელი კულტურები

ცხრილი 7

#	დასახელება	სავარგულის კატეგორია	
		სატყეო	არასატყეო
1	ვაშლი	–	ნასოფლარებში
2	მსხალი	–	---- „ ----
3	ქლიავი	–	---- „ ----
4	მუხა	ბუნებრივი	–
5	წიფელი	---- „ ----	–
6	წაბლი	---- „ ----	–
7	თხილი	---- „ ----	–
8	ტყემალი	---- „ ----	–
9	პანტა	---- „ ----	–
10	მაჟალო	---- „ ----	–
11	შინდი	---- „ ----	–
12	წყავი	---- „ ----	–
13	კუნელი	---- „ ----	–
14	ასკილი	---- „ ----	–
15	მოცვი	---- „ ----	–

მონაცემები მეურენობის ტერიტორიაზე მობინადრე ცხოველთა (მათ შორის სანადირო და „წითელი ნუსხის“ ცხოველების) შესახებ

- ა) განმსაზღვრელი ფაქტორები
- კვების პირობები. ტყის გაბატონებული სახეობების ხნოვანება, სიხშირე, ნაყოფისუნარიანობა, უხვმოსავლიანობის პერიოდიზმი, საკვების არსებობის ხანგრძლივობა და ხელმისაწვდომობა. იგივე მიდგომით შეფასდა ქვეტყისა და ბალახის საფარის ხარისხი;
  - თავშესაფრის პირობები. დღე-ღამური და სეზონური საბინადრო სტაციების ცხოველების მიერ არჩევითობის დადგენა. მათში შემთხვევითი, დროებითი, მოკლევადიანი და გრძელვადიანი საბინადრო ადგილების გამოვლენა;
  - ბუდობის, ბუნაგობის და ნამატის გამოზრდის პირობების შეფასება სავარგულების საბუდარი და საბუნაგე ტევადობის განსაზღვრა
  - დასვენების, დარწყულების, გამოზამთრების და გადარჩენის პირობები;

- ექსტრემალური, არახელსაყრელი კლიმატური მოვლენების ხასიითი და გარეული ცხოველების გადარჩენის შესაძლებლობა;

- ანთროპოგენური ხასიათის უარყოფითი ზემოქმედების მქონე ფაქტორების ხასიათი, მათი პირდაპირი და არაპირდაპირი ზემოქმედების გამოვლენა.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორია მდებარეობს მთამალაღის ზონაში, ზღვის დონიდან საშუალო სიმაღლეა 900 - 1800 მეტრი. აღნიშნული ვითარება განაპირობებს იმას, რომ გარეული ცხოველები აქ ბინადრობენ ექსტრემალურ პირობებში (ზამთარში). სახეობისათვის შესაფერისი საბინადრო ტერიტორიები (ჰაბიტატები) ძირითადად შემდეგია:

ბ) სახეობები

ევროპული ზღარბი - გარცელებულია მთელ ტერიტორიაზე, ბინადრობს როგორც ტყის ზედა ზოლში, ისე ჭალისპირა სავარგულებში, პანტიანებში, აგრეთვე წიფლნარებში.

კავკასიური თხუნელა - ბინადრობს სავარგულების მთელ ფართობში, ტყეების შუა ზონიდან ჭალისპირა სავარგულებამდე.

მურა დათვი (ზურმუხტის საიტის „რაჭა-ლეჩხუმი“ სტანდარტულ მონაცემთა ფორმის სახეობა) - მეურნეობის ტერიტორიაზე შედარებით მცირერიცხოვანია. ქვედა ზონის ტყეებში საერთოდ იშვიათად გვხვდება. იკვებება მცენარეული და ცხოველური საკვებით. მიუხედავად იმისა, რომ მეურნეობის ტერიტორია მთიანი რელიეფისაა და ზამთარიც არც თუ მცირეთოვლიანია, ბუნაგში ზოგჯერ არ წვება. ხშირად ბრაკონიერების მსხვერპლი ხდებოდა. დღეისათვის მის ფიზიკურ დაცვას დიდი ყურადღება ექცევა. ზოგან აზიანებს მოსახლეობის ნათესებს, მათ შორის მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებულ ნათესებსაც. შინაურ ცხოველებზე თავდასხმა არ დაფიქსირებულა.

ფოცხვერი (ზურმუხტის საიტის „რაჭა-ლეჩხუმი“ სტანდარტულ მონაცემთა ფორმის სახეობა) - მეურნეობის ტერიტორიაზე ძალიან იშვიათად გვხვდება. გვხვდება უღრან ტყეებში, ზოგჯერ იჭრება ქვემო ზონის ტყე-ველში. მცირერიცხოვანისახეობაა. მისი ბინადრობის არეალი სეზონურია და მჭიდროდაა დაკავშირებული მისი ნადირობის ობიექტებთან: მცირე და საშუალო ზომის ძუძუმწოვრებთან და ჭალის ფრინველებთან. გაზაფხულზე წინა წლებში რამდენჯერმე იქნა ნანახი რიცეულას ნაპირზე. შინაურ ცხოველებზე თავდასხმა არ დაფიქსირებულა.

არჩვი - იშვიათი ჯგუფების სახით დაფიქსირებულია სავარგულების ზედა ზონებში. შენიშნულია ერთეული ეგზემპლიარების სახითაც. იკვებება კლდოვანი ბალახით, ზოგჯერ ბუჩქნარის ყლორტებითა და ნეკერით. ხშირად ბრაკონიერების მსხვერპლი ხდებოდა. დღეისათვის მის ფიზიკურ დაცვას დიდი ყურადღება ექცევა.

ჩვეულებრივი ციყვი, კავკასიური ციყვი - ბინადრობს სავარგულების მთელ ფართობში, როგორც წიწვოვან, ასევე ფოთლოვან ტყეებში. ზამთრის პერიოდს უპირატესად წიწვოვან ტყეებში ატარებს.

მგელი (ზურმუხტის საიტის „რაჭა-ლეჩხუმი“ სტანდარტულ მონაცემთა ფორმის სახეობა) – დაფიქსირებულია სავარგულების მთელ ფართობში, 2020 წლის მდგომარეობით საბუნაგე ადგილები არ არის აღმოჩენილი.

კურდღელი – ბინადრობს როგორც ტყის ზედა ზოლში, ისე ჭალისპირა სავარგულებში.

შველი – ძირითადად წიფლნარი ტყეების ბინადარია, ზაფხულობით იწევს ტყის ზედა ზოლში, ხოლო ზამთრობით ეშვება ჭალის თხემელნარ-ვერხვნარებამდე. ხშირად გამოდის რიცეულას ნაპირებზე

გარეული ღორი – მეურნეობის ტერიტორიაზე იშვიათად გვხვდება. აღრიცხვის სამუშაოების შედეგების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ გარეული ღორი მეურნეობის ტერიტორიაზე უფრო "სტუმრის" სტატუსით სარგებლობს, ვიდრე ძირითადი ბინადარი. აღნიშნულია გარეულის ღორის კვალი გოჭებთან ერთად. ღორი წიფლნარი და მუხნარი

ტყეების ბინადარია. ზამთრობით ეშვება ჭალის თხმელნარ-ვერხვნარებამდე, ხოლო ზაფხულობით ტყის ზედა ზოლში იწევს.

მელა – ბინადრობს სავარგულის მთელ ფართობზე, ძირითადად ტყე-ველიანი ველის მობინადრეა.

მაჩვი – გავრცელებულია ჭალისპირა თხმელნარ-ვერხვნარებში და პანტიანებში, აგრეთვე წიფლნარებში.

თეთრყელა კვერნა და ყვითელყელა კვერნა – გავრცელებულია სავარგულების მთელ ფართობზე.

წავი (ზურმუხტის საიტის „რაჭა-ლეჩხუმი“ სტანდარტულ მონაცემთა ფორმის სახეობა) , დედოფალა, ტყის კატა - გავრცელებულია წყლისპირა ბარდებში, მაცვლნარში, ჭალისპირა ტყეებში. ძირითადად ტყის ქვედა ზონის მობინადრეები არიან. დედოფალა გვხვდება უფრო ზედა ზონაშიც.

მთის არწივი - ბოლო პერიოდში მთის არწივის რიცხოვნობა ძლიერ შემცირდა. ამის მიზეზია საკვების ბაზის შემცირება და შეწუხება ბუდობის ადგილებში. მეურნეობის ტერიტორიაზე მოზუდარი პოპულაცია ერთ ან ორ წყვილზე მეტი არ იქნება.

სვავი - ბინადრობს დაბლობში, თუმცა არც თუ იშვიათად მთაშიც გვხვდება. მეურნეობის ტერიტორიაზე არ დაფიქსირებულა.

კავკასიური როჭო - ძირითადად გავრცელებულია ალპური ველების მოსაზღვრე წიწვოვან ტყეებში, ზღვის დონიდან 1500-3000 მ-მდე. მეურნეობის ფარგლებში ფაქტობრივად ბრაკონიერებს მათზე წვდომა არ აქვთ, ბინადრობის სიმორისა და მკაცრი ფიზიკური დაცვის გამო.

ქედანი - ბინადრობს ბუდობის პერიოდში, წიფლის მოსავლიან წლებში რჩება გვიან შემოდგომამდე, ზამთარში ინაცვლებს ქვემო ზონის ტყეებში. გადამფრენი ფრინველია.

ტყის ქათამი – საშემოდგემო გადამფრენის პერიოდში მოკლე დროით რჩება ჭალისპირა თხმელნარ-ვერხვნარებში და იფნარების ქვედა ზოლში. გადამფრენი ფრინველია.

გარეული იხვი – საგაზაფხულო გადამფრენის პერიოდში იშვიათად (ეპიზოდურად) აღინიშნება ჭალებში. გადამფრენი ფრინველია.

გარეული ჩლიქოსანი ცხოველების არსებობისათვის თოვლის საფარის სიმაღლის კრიტიკული ზღვარი

ცხრილი 8

№	სახეობა	თოვლის საფარის სიმაღლე (სმ)		
		მოდრაობენ	მოდრაობა შეზღუდულია	მოდრაობა შეუძლებელია
1	შველი	20-30	30-40	60-80
2	არჩვი	20-30	40-45	60-80
3	გარეული ღორი	20-30	30-45	70-100

გარეული ჩლიქოსანი ცხოველები მოიპოვებენ საფარის ქვეშ მოქცეულ საკვებს შემდეგი ზღვრული სიღრმეების ფარგლებში:

1. შველი – არაუმეტეს 15 სმ;
2. არჩვი – არა უმეტეს 20 სმ;
3. გარეული ღორი – არა უმეტეს 40-50 სმ, გაჭირვებით 60-70 სმ-დან. (გარეული ცხოველები მაღალი, კრიტიკული თოვლის საფარის პირობებში ადვილად ხელმისაწვდომი ხდებიან მტაცებლებისათვის).

გარეული ცხოველების წონითი დატვირთვა ნაკვალევზე (გრამი/სმ) კიდურების ძირითადი და დამატებითი საყრდენი ფართობის მიხედვით ცხრილი 9

№	სახეობა	წონითი დატვირთვა ნაკვალევზე გ/სმ
1	დათვი	140-185
2	მგელი	100-110
3	მელა	40-45
4	ფოცხვერი	35-50
5	ტყის კატა	90-120
6	წავი	45-50
7	დედოფალა	5-6
8	კვერნა	20-25
9	არჩვი	190-200
10	შველი	300-350
11	გარეული ღორი	800-850
12	კურდღელი	35-40
13	მღრღნელები	25-30

გ.ბ) სავარგულების იდენტიფიკაცია ჰაბიტატების მიხედვით, სავარგულების ეკოლოგიური და ბიოლოგიურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასება; სავარგულების სამონადირეო-ტიპოლოგიური დახასიათება

სავარგულების იდენტიფიკაცია ჩატარდა სატყეო-ტიპოლოგიური, გეობოტანიკური და აგროლანდშაფტების ერთეულების საბინადრო პირობების სხვაობებისა და ერთობლიობის თვისებების გათვალისწინებით.

სავარგულების ტიპოლოგიური იდენტიფიკაციის პროცესში შეფასებული იქნა მათი ძირითადი თვისებები – კვების, თავშესაფარის, ბუდობის და ბუნაგობის, ნამატის დაბადებისა და გამოზრდის, არახელსაყრელ ექსტრემალურ პირობებში გადარჩენის, სეზონური და დღე-ღამური ადგილ-გადანაცვლების პირობები და ანტროპოგენური უარყოფითი ზემოქმედების დონე. სულ სავარგულების აღწერისა და შეფასების პროცესში მათი თვისებები და ხარისხი შეფასებულ იქნა ხუთიდან თხუთმეტამდე პარამეტრით.

სანადირო ცხოველების დღე-ღამური და სეზონური საბინადრო სტაციები დადგენილ იქნა მათი ფაქტიური იქ არსებობით, ხოლო რიგი სახეობებისა, რომლებიც ბინადრობდნენ ათი-თხუთმეტი წლის წინ და ამჟამად აქ აღარ გვხვდებიან, ადგილობრივი მოსახლეობის გამოკითხვით – ტყის მცველები, ადგილობრივი მოსახლეობა.

სამონადირეო სავარგულების ტიპებად გამოყოფილ იქნა საბინადრო თვისებების ფიტო და აგროცენოზები.

სამონადირეო სავარგულების ტიპების მინიმალურ ფართობად განისაზღვრება:

- ტყით დაფარულ სავარგულებში – 5 ჰექტარი
- ბუჩქნარებით და ბალახით დაფარულ სავარგულებში – 0,5 ჰექტარი.

თითოეული სახეობის გარეული ცხოველის შესაფერისი საბინადრო სავარგულების ფართობი განისაზღვრა დღე-ღამური, სეზონური და წლიური საბინადრო სტაციების

გენერალიზაციის წესით. ამ ფართობებში ავტომატურად გაერთიანდა ყველა ტყით დაფარული უბანი, რომელთა ფართობი იყო 5 ჰექტარზე ნაკლები.

ტყით, ბუჩქნარით და ბალახით დაფარულ სავარგულებში ცალკეულ ტიპებად გამოყოფილი იქნა ისეთი გაბატონებული სახეობებით წარმოდგენილი ფართობები, რომლებსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვთ ცხოველთა საბინადრო პირობების შექმნაში.

სოჭნარები – სამონადირეო სავარგულების ამ ტიპში სეზონურად ბინადრობენ შუა ტყის ზოლის და მთამაღალის ზონის ცხოველები. შუა ტყის ზოლის ცხოველებისათვის სოჭნარი არის საზაფხულო საბინადრო ადგილები, ხოლო მთამაღალის ზონის ცხოველებისათვის ზამთრის საბინადრო სტაციები.

ნამძნარები – საშუალო ან საშუალოზე დაბალი ხარისხის სავარგულები. ცხოველები გამოიყენებენ მხოლოდ თავშესაფარისათვის და ხანგრძლივად ამ ფართობებში არ ბინადრობენ.

ფიჭვნარები – ბუნებრივი და ხელოვნური წარმოშობის კორომები ქმნიან განსხვავებული ტიპის ადგილსამყოფელს. ძირითადად საბინადრო ცხოველების ზაფხულის ადგილსამყოფელი.

მუხნარები – უხვნაყოფიანი სავარგულები, ცხოველთა საბინადრო სტაციები წლის ცივ პერიოდში. უხვმოსავლიანობის პერიოდი 3 წელი. თავშესაფრის პირობები მაღალი ხარისხის ზაფხულში და კარგი ხარისხის ზამთარში.

კორომები განთავსებულია სამხრეთის, სამხრეთ-დასავლეთის და სამხრეთ-აღმოსავლეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე.

წიფლნარები – გარეული ცხოველების წლის თბილი პერიოდის ცხოველთა საბინადრო სტაციები. კორომები განთავსებულია ჩრდილოეთის, ჩრდილო-დასავლეთის და ჩრდილო-აღმოსავლეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე.

მოსავლიანობის პერიოდიზმი, კერძოდ, უხვმოსავლიანობა შეადგენს 3-5 წელიწადს.

თავშესაფრის პირობები ზაფხულში მაღალი ხარისხის, ზამთარში კარგი ან საშუალო ხარისხის.

რცხილნარები – ზღვის დონიდან სიმაღლის, დაქანების და ექსპოზიციების მიხედვით არის გარეული ცხოველებისათვის ცივი პერიოდის ადგილსამყოფელი. ახალგაზრდა კორომები გამოირჩევა მაღალი სიხშირით და აქვთ თავშესაფრის კარგი პირობები, ხოლო მწიფე ასაკისა ქმნიან გამჭვირვალე კორომებს და თავშესაფრის პირობები ზამთრის პირობებში დაბალია.

შერეულ ფოთლოვანი ტყეები – სხვა და სხვა ჯიშის ტყემცენარეული საფარი, რომელთაც აქვთ თანაბარი, ნაკლებად განსხვავებული საბინადრო პირობები – ვერხვნარები, თხმელნარები, ტირიფნარები, არყნარები, იფნარები, ნეკერჩხლიანები და სხვ. თავშესაფრის პირობები საშუალო ან კარგი ხარისხის, კვების პირობები საშუალო ხარისხის. ცხოველთა დროებითი, ეპიზოდური საბინადრო სტაციები.

ცაცხვნარები – სამონადირეო სავარგულების აღნიშნული ტიპი წარმოდგენილია მცირე ფართობით. ძირითადად გამოიყენება საწერგე მასალის მისაღებად ნეკერის დასამზადებელი პლანტაციის შესაქმნელად.

პანტა – გაბატონებულია ცალკეულ უბნებში, რითაც იქმნება ცალკეული საკვებური ადგილები.

წყავიანები – სავარგულების ფართობში წარმოდგენილია თარგებად. სამონადირეო სავარგულების ეს ტიპი გამოირჩევა მაღალი ხარისხის თავშესაფრის და კვების პირობებით. ამ ტიპის არსებობით მკვეთრად იზრდება სავარგულების მოზაიკურობა, ანუ მათი საბინადრო პირობების ხარისხი.

სამოვრები – კვებისა და თავშესაფრის საშუალო ხარისხის მქონე სავარგულები, სადაც ხანგრძლივად მოქმედებს მაღალი დონის შეწუხების ფაქტორი.

ტყით დაფარულ სავარგულებში საბინადრო პირობების შეფასება წარმოებდა ცალკეული კვარტლებისა და უბნების მიხედვით.

კვების პირობები – გაბატონებული სახეობების ნაყოფიერება, უხვმოსავლიანობის პერიოდიზმი, ხნოვანობა, სიხშირე, განახლება;

- ქვეტყის არსებობა, მათში ნაყოფისმომცემი სახეობების სიხშირე;

- ნიადაგის საფარში საკვები ბალახეული და მაღალღეროიანი მცენარეების გავრცელება და სიხშირე;

- თავშესაფრის პირობები – დღე-ღამური და სეზონური საბინადრო სტაციების ცხოველების მიერ არჩევითობის დადგენა მათში შემთხვევითი, დროებითი, მოკლევადიანი და გრძელვადიანი საბინადრო ადგილების განსაზღვრა;

- ბუდობის ან ბუნაგობის, ნამატის დაბადებისა და გამოზრდის სტაციების გამოვლინება;

- სეზონური ადგილ-გადანაცვლების, ცხოველების დასვენების, გამოზამთრების და გადარჩენის შესაძლებლობა;

- ექსტრემალური არახელსაყრელი კლიმატური მოვლენების ხასიათი და პერიოდიზმი;

- ანთროპოგენური უარყოფითი ზემოქმედების ფაქტორების ხასიათი და მათი პირდაპირი და არაპირდაპირი გამოვლინება.

ბუჩქნარ-ბალახიან, გატყევებული ველობების, სათიბების და სამოვარი სავარგულების საბინადრო პირობების შეფასება წარმოებული იქნა დომინანტი მცენარეული საფარის ფართობების მიხედვით - სიხშირე, სიმადლე, ნაყოფიერება, პროექციული დაფარვის მაჩვენებელი, რელიეფის სიმარტივე და სირთულე. სამეურნეო ათვისებისა და გამოყენების პერიოდიზმის სახეობები და ხასიათი.

სავარგულებში ცხოველთა არსებობის პირობების შეფასების და ხარისხის დადგენის პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია მათი მოზაიკურობის ხვედრითი მაჩვენებელი. ეს მაჩვენებელი განისაზღვრა სხვა და სხვა ტიპის სავარგულებს შორის მომიჯნავე ტყისპირა და ველისპირა საზღვრების საერთო სიგრძის შეფარდებით.

მეურნეობის ტერიტორიის სავარგულების ტევადობა, როგორც ცხოველთა სახეობრივი სიმდიდრის, ისე რიცხოვნობის მაჩვენებლების მიხედვით, განპირობებულია პირველადი (ბუნებრივი) ან მეორადი (ადამიანის ან ბუნებრივ-კლიმატური) ხასიათის ფაქტორის, პერიოდული ან ერთჯერადი ექსტრემალური გამოვლინებით. ამ თვალსაზრისით მეურნეობის ტერიტორიაზე არის ცხოველთა არსებობის ოპტიმალური ბუნებრივი პირობები, რომლებიც ეპიზოდურად დამძიმებულია ყინვებით, მაღალთოვლიანობით, წყალდიდობით, მეწყერებით, ქარებით. ყველაზე მნიშვნელოვანი უარყოფითი ზემოქმედების ფაქტორები ატარებენ ანთროპოგენურ ხასიათს, რომელშიც მთავარი მოუწესრიგებელი ნადირობა და თევზჭერაა.

მერქნითი რესურსებით სარგებლობა ატარებს შემდეგ ხასიათს:

- პირობითად სამასალე მერქნის რესურსები ხელმისაწვდომ ადგილებში ათვისებულია, ხოლო რთული რელიეფის გამო ათვისებულია რიგ უბნებში, ვინაიდან მისი ტრანსპორტირებისათვის გზების შეყვანა არახელსაყრელს ხდის ამ მარაგის ათვისებას;

სატყეოს ტერიტორიაზე გვხვდება ცალკეული უბნები, სადაც არის ხელუხლებელი კორომები და შენარჩუნებულია პირვანდელ მდგომარეობაში.

- პირობითად საშეშე მერქანი მოიპოვება და გამოიყენება ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ, გამოყოფილ ტყეკაფებში, სოფლებისა და ტყეში არსებული გზების სიახლოვეს, მათგან დაშორებულ უბნებში საშეშე მერქნის რესურსები თითქმის არ არის ათვისებული.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული უარყოფითი ფაქტორების შეზღუდვა, შემცირება და განეიტრალება მისი გაძლოლის პროცესში არ არის დაუძლეველი ამოცანა, ვინაიდან მის მიზანდანიშნულებაში ჩადებულია ადგილობრივი მოსახლეობისათვის სამუშაო ადგილების შექმნა, ხოლო მატერიალური დაინტერესება და სტიმულირება შეზღუდავს სავარგულების არარაციონალური სარგებლობით გამოწვეულ უარყოფით ფაქტორებს.

სამონადირეო სავარგულების ფართობებში გარეული ცხოველების საბინადრო პირობების ხარისხის შეფასება გაკეთებულია ყოველი ცალკეული ერთეულისათვის და განისაზღვრება შემდეგი ძირითადი პარამეტრების მიხედვით:

- კვების პირობები - ტყის სიხშირე, გაბატონებული სახეობების ხნოვანება, ნაყოფისუნარიანობა, საკვების არსებობის ხანგრძლივობა-ხელმისაწვდომობა. იგივე დახასიათებით შეიძლება განისაზღვროს ქვეტყის და ბალახის საფარის მდგომარეობა და ხარისხი;
- თავშესაფრის პირობები - ცხოველების მიერ არჩეული დღე-ღამური და სეზონური საბინადრო ადგილსამყოფელის დადგენა, მათი დროებითი, შემთხვევითი, მოკლევადიანი ან გრძელვადიანი საბინადრო ადგილმდებარეობის გამოვლენა;
- ნამატის გამოზრდის პირობების შეფასება - სავარგულების საბუნაგე და საბუდარი ტევადობის განსაზღვრა;
- საკვების მოპოვების, დარწყულების, დასვენების და გამოზამთრების პირობები;
- ანტროპოგენური ხასიათის (კლიმატის ცვლილება, გარემოს გლობალური დაბინძურება ა.შ.) უარყოფითი ზემოქმედების მქონე ფაქტორების ხასიათი და მათი გამოვლენა.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე წარმოდგენილი მცენარეული საფარი - მუხნარი, წიფლნარი, კარგი ხარისხის სავარგულებია შველისთვის, საშუალო ხარისხის სავარგულებია რუხი კურდღლისათვის.

ველობები - არის ტყიანი სავარგულების მნიშვნელოვანი კომპონენტი. ველობებს იყენებენ ყველა სახეობის გარეული ცხოველები, რომლებიც ბინადრობენ ტყიან სავარგულებში, განსაკუთრებით კი რუხი კურდღლები.

წყლები - არის ტიპური მთის მდინარე (მდ. შარახევი), აქვს მთის მდინარეების ყველა თვისება. კარგი ხარისხის საბინადრო სავარგულია მდინარის კალმახისთვის.

საერთო ჯამში სანადირო მეურნეობის ტერიტორია ხასიათდება ცხოველებისთვის კარგი საბინადრო პირობებით.

დ) სანადირო ცხოველების რესურსის შეფასება

დ.ა). სანადირო ცხოველების სახეობრივი სიმდიდრე

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე სანადირო ცხოველები ძირითადად წარმოდგენილია მკვიდრი მობინადრე სახეობებით, ფრინველებიდან კი გხვდება საქართველოში დამახასიათებელი გადამფრენი სახეობები.

სახეობრივი მრავალფეროვნება სავარგულებში გამოიხატება ძირითადად მკვიდრი მობინადრე სახეობებით: შველი, გარეული ღორი, კურდღელი, მგელი (მომთაბარე), მელა, კვერნა, მაჩვი.

შველი - ბინადრობს სავარგულების მთელ ფართობში. ძირითადი საბინადრო სტაციები მდებარეობს წიფლნარებში. ზაფხულის პერიოდში იწევს ტყის ზედა ზოლში, ინაცვლებს წიფლნარების ზედა ზოლში, სადაც ბინადრობს აგრეთვე მეჩხერებში. ზამთრის პერიოდში ეშვება ჭალის თხემელნარ-ვერხვნარებამდე. საბინადრო სტაციებია წიფლნარების ქვედა ზოლი, მუხნარები, რცხილნარები და ჯაგრცხილნარები. გარეული ღორი - წიფლნარი და მუხნარი ტყეების ბინადარია, ზაფხულობით იწევს ტყის ზედა ზოლში, ხოლო ზამთრობით ეშვება ჭალის თხემელნარ-ვერხვნარებამდე.

გარეული ღორი – მეურნეობის ტერიტორიაზე იშვიათად გვხვდება. აღრიცხვის სამუშაოების შედეგების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ გარეული ღორი მეურნეობის ტერიტორიაზე უფრო "სტუმრის" სტატუსით სარგებლობს, ვიდრე ძირითადი ბინადარი. აღნიშნულია გარეულის ღორის კვალი გოჭებთან ერთად. ღორი წიფლნარი და მუხნარი ტყეების ბინადარია. ზამთრობით ეშვება ჭალის თხმელნარ-ვერხვნარებამდე, ხოლო ზაფხულობით ტყის ზედა ზოლში იწევს.

კურდღელი – ბინადრობს როგორც ტყის ზედა ზოლში, ისე ჭალისპირა სავარგულებში. ძირითადი საბინადრო სტაციებია ტყე-ველიანი სავარგულები, ვერტიკალურად ვრცელდება ჭალის ტყეებიდან სუბალპურ ზონამდე.

მგელი – ბინადრობს და გადაადგილდება სავარგულების მთელ ფართობში, საბუნაგე ადგილები არ დაფიქსირებულა. სავარგულებში საბინადრო სივრცე საკმარისია ერთი ოჯახისათვის. მეორე ოჯახისათვის ტერიტორიის შიგნით საბუნაგე პირობები არ არის, ხოლო საარსებო სივრცე ვრცელდება და გადის მეურნეობის ტერიტორიის გარეთაც.

კვერნა – ბინადრობს ძირითადად ტყიანი სავარგულების ფართობში, ჭალის ტყეებიდან სუბალპური ზონის ჩათვლით - სავარგულების მთელ ფართობზე.

მელა – ბინადრობს ძირითადად ტყე-ველიან სივრცეებში, მაგრამ ითვისებს სავარგულების მთელ ფართობს, ძირითადად ტყე-ველიანი ველის მობინადრეა.

მაჩვი – საბინადრო სივრცე შეზღუდულია სოროების მოწყობის შესაძლებლობით. ბინადრობს წიფლნარებში, აგრეთვე ჭალისპირა თხმელნარ-ვერხვნარებში და პანტიანებში ანუ ტყიანი სავარგულების იმ ნაწილებში, სადაც ნიადაგის ფენის სისქე საკმარისია სოროების მოსაწყობად.

გარდა ჩამოთვლილისა, არის გარეული ფრინველების რამდენიმე სახეობა მოზუდარი და არამოზუდარი ტრანსმიგრანტები, კერძოდ:

ტყის ქათამი - საშემოდგემო გადაფრენის, ანუ შემოდგომა-ზამთრის პერიოდში მოკლე დროით ჩერდება ტყის ქვედა ზოლში და ჭალებში - ჭალისპირა თხმელნარ-ვერხვნარებში და იფლნარების ქვედა ზოლში.

ქედანი - ბინადრობს ბუდობის პერიოდში, წიფლის მოსავლიან წლებში რჩება გვიან შემოდგომამდე, ზამთარში ინაცვლებს ბარის ზონის ტყეებში.

გარეული იხვი – საგაზაფხულო გადაფრენის პერიოდში ეპიზოდურად აღინიშნება ჭალებში.

დ.ბ) სანადირო ცხოველების გავრცელება, განსახლება და განთავსება საბინადროდ შესაფერის სავარგულებში

სანადირო ცხოველების საბინადრო პირობების ხარისხის განსაზღვრის პროცესში ძირითადი კრიტერიუმია იმ მალიმიტირებელი ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც პირდაპირი ან არაპირდაპირი ზემოქმედებით ზღუდავენ სავარგულებში სანადირო ცხოველების სახეობრივ სიმდიდრეს, მათ გავრცელებას, განსახლებას და განთავსებას სანადიროდ შესაფერის სავარგულებში.

შველი შეზღუდულია იმით, რომ ტყეების თითქმის ნახევარი მდებარეობს 35-45 გრადუსიანი დაქანების ფერდობებზე და არ წარმოადგენს მკვეთრად საბინადრო სტანციებს. მისი შიდა ტერიტორიული გავრცელება და განსახლება ლიმიტირებულია ამ ფაქტორით.

პოპულაცია განთავსებულია ქედების და სერების ქვედა ნაწილში, გავაკების საზღვარზე, აგრეთვე ტყის გორაკბორცვიან მთელ რელიეფში.

კურდღლის გავრცელების და განსახლების სივრცე არის მხოლოდ ტერიტორიის პერიმეტრის გარეთ, ხოლო პერიმეტრის შიგნით სულადობა განაწილებულია თანაბრად.

მგელი ბინადრობს ოჯახურ-ტერიტორიული პრინციპით და საკონტროლო ტერიტორიები დაყოფილი აქვთ მდინარე რიცეულას საზღვრით. ოჯახის ბუნაგობის ადგილები გამოვლენილი არ არის.

მელა და მაჩვი გავრცელების და განსახლების პირობების მხრივ შეზღუდული არიან სოროების მოსაწყობი ადგილების სიმცირით. განთავსების ადგილები ხელსაყრელი მდებარეობით მთლიანად ათვისებულია მათ მიერ.

კვერნა არ არის შეზღუდული რაიმე არახელსაყრელი ფაქტორებით, ვინაიდან ტერიტორიაზე ბევრია გადაბერებული, ფულუროიანი ხეები, რომლებიც მათი ბინადრობის ძირითადი ადგილებია.

გარეული ცხოველების გავრცელება, განსახლება და განთავსება საბინადროდ შესაფერის სავარგულებში განისაზღვრება მისი ადგილმდებარეობით, რაც ვლინდება პოპულაციის ზრდის მაღიმიტირებელი (საკვები, რომელიც დამოკიდებულია პოპულაციის სიმჭიდროვეზე) ეკოლოგიური ფაქტორით, აგრეთვე ტყის პროდუქტიულობის მაჩვენებელზე - ბონიტეტზე.

**სამონადირეო სავარგულების ბონიტეტის მაჩვენებლები:
ცხრილი 10**

N	სავარგულის ტიპი	სავარგულის ხარისხობრივი კატეგორია						
		შველი	კურდღელი	მგელი	მელა	მაჩვი	კვერნა	გარეული ღორი
1	წიფლნარები	III	IV	II	IV	II	II	I
2	მუხნარები	I	III	I	III	I	I	I
3	რცხლინარები	IV	IV	II	II	IV	IV	IV
4	ჯაგრცხილნარები	II	I	III	II	IV	V	IV
5	შერეული ფოთლოვანი ტყეები	V	I	II	I	II	II	II
6	ბუჩქნარები	-	I	IV	I	IV	V	III
7	სათიბები	V	II	V	I	V	V	IV
8	სამოვრები	V	II	V	I	V	V	IV
9	სხვა არასამონადირეო ფართობები	-	-	-	V	V	V	V
10	საშუალო ბონიტეტი	II 5	III 0	II 8	III 0	I 9	I 9	III 8

გავრცელების არეალი (ზოგადი დახასიათება)
ცხრილი 11

N	სახეობის დასახელება		შესაფერისი საბინადრო სავარგული
	ქართული სახელწოდება	ლათინური სახელწოდება	
1	შველი	Capreolus capreolus Linnaeus	მთელი ტერიტორია
2	კურდღელი	Lepus europeus	ტყის განაპირა ზოლი
3	მგელი	Canis lupus	მთელი ტერიტორია
4	მელა	Vulpes vulpes	მთელი ტერიტორია
5	მაჩვი	Meles meles	ტყის ქვედა ზოლი
6	კვერნა	Martes foina	მთელი ტერიტორია
6	ტყის კატა	Felis silvestris	ტყე და განაპირა ტერიტორია
7	გვრიტი	Streptopelia turtur	ტყის ქვედა ზოლი
8	ქედანი	Columba palumbus	ტყის ქვედა ზოლი
9	ტყის ქათამი	Scalopax rusticola	ტყის ქვედა ზოლი

მკვიდრ მობინადრე სანადირო ცხოველებზე ინფორმაცია მოცემულია გეგმის „დ.ა“ ქვეპუნქტში (სანადირო ცხოველების სახეობრივი სიმდიდრე).

რაც შეეხება გადამფრენ ფრინველებს:

გვრიტი – გზდება მცირე რაოდენობით, ბუდობს ტყიანი ზოლის ქვედა სარტყელში.

გადამფრენი მოზამთრე გარეული ფრინველებია:

ქედანი – მცირე რაოდენობით ტყის ქვედა სარტყელში. ბინადრობს მხოლოდ ბუდობის პერიოდში, ტყის მოსავლიანობის პერიოდში რჩება გვიან შემოდგომამდე, ზამთარში კი ინაცვლებს ბარის ზონის ტყეებში.

ტყის ქათამი – საშემდგომო გადაფრენის (შემოდგომა-ზამთრის პერიოდი) დროებით ჩერდება ტყის ქვედა ზოლში (ჭალები, იფლნარები, ჭალისპირა თხმელნარ-ვერხვნარები).

დ.გ) სანადირო ცხოველების დასახლების სიმჭიდროვე შესაფერისი საბინადრო სავარგულების ტერიტორიაზე და ტიპოლოგიურ ერთეულებში

სამონადირო მეთუნეობის გაძლიერების პრაქტიკაში აპრობირებულია სხვადასხვა კატეგორიის სავარგულების ოპტიმალური ტევადობა, ანუ გარეული ცხოველების თითოეული სახეობის ოპტიმალური რიცხოვნობა ფართობის გარკვეულ ერთეულზე, რომელიც არ არღვევს ეკოსისტემის ბალანსს და შენარჩუნებულია მისი მდგომარეობა.

სამონადირო მეთუნეობის გაძლიერების პრაქტიკაში გარეული ცხოველების საბინადრო სავარგულების არსებობის პირობების ხარისხის შეფასებისათვის აპრობირებულია ბონიტეტების სხვადასხვა გრადაციის სკალები, კერძოდ, სამიდან თოთხმეტ ბალამდე.

ბონიტეტების სკალა სარწმუნოდ ასახავს სავარგულების ხარისხობრივ თვისებებს და საკმარის დონეზე გვიჩვენებს სხვადასხვა კატეგორიის სავარგულების შესაძლებლობას ფართობის გარკვეულ ერთეულზე (100 ან 1000 ჰექტარზე) დაიტოს ცალკეული სახეობის სანადირო ცხოველების გარკვეული რაოდენობა (რიცხოვნობა).

გარეული ცხოველების საბინადრო სავარგულების არსებობის პირობების ხარისხის შეფასება სავარგულების ტევადობის მაჩვენებლებში აისახება სამი ძირითადი და ორი შუალედური კატეგორიით.

1. ძირითადი

- ა) დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის მაქსიმუმი.
- ბ) დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის ოპტიმუმი.
- გ) დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის პესიმუმი.

2. შუალედური

- ა) დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის საშუალოზე მაღალი კატეგორია, საექსპლუატაციო გარანტი.
- ბ) დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის საშუალოზე დაბალი კატეგორია, რიცხოვნობის მინიმუმი.

შუალედური კატეგორიების მაჩვენებლების მიხედვით განისაზღვრება რიცხოვნობის დინამიკის ტენდენცია, საშუალო, საშუალოზე მაღალი და მაქსიმუმი რიცხოვნობა უზრუნველყოფს სტაბილურ ყოველწლიურ ბიოლოგიურ და სამეურნეო პროდუქტულობას.

რიცხოვნების მინიმუმის მაჩვენებელი არის ის დონე, საიდანაც გარეულ ცხოველს შეუძლია ბუნებრივი არწარმოების ხარჯზე აღიდგინოს ოპტიმალური რიცხოვნობა.

რიცხოვნობის პესიმუმი წარმოადგენს გარეული ცხოველის გადამშენების რეალურ საფრთხეს. ამ შემთხვევაში ბუნებრივი აღწარმოების ხარჯზე რიცხოვნობა ვეღარ აღდგება ოპტიმუმამდე, რაც მოითხოვს რესტიკინგის ან რეინტროდუქციის Eლონისძიებების განხორციელებას.

სამონადიერო სავარგულების თითოეული ცალკეული ტიპი წარმოადგენს გარკვეული სახეობის გარეული ცხოველების საბინადრო სივრცეს. მას საწყისად გააჩნია ბუნებრივი თვისებები, რომელთა ერთობლიობა განსაზღვრავს გარეული ცხოველების ამა თუ იმ სახეობის საბინადრო პირობების ხარისხს.

სამონადიერო სავარგულების ბუნებრივი თვისებები ცვალებადია დროში და სივრცეში, მათში მიმდინარეობს ბუნებრივი სუკცესიური პროცესები ან ხდება მათი ტრანსფორმირება ადამიანის სამეურნეო გამოყენების შედეგად.

სამონადიერო მეურნეობის გაძღოლის პრაქტიკაში აუცილებელ ღონისძიებას წარმოადგენს სავარგულების მდგომარეობის მუდმივი და პერიოდული კონტროლი.

უწყვეტი მონიტორინგი ხორციელდება სეზონური ფენოლოგიური დაკვირვებებისა და აღწერების ხერხით.

პერიოდული მონიტორინგი ხორციელდება ერთწლიან მონაკვეთებში და ტარდება სავარგულების მდგომარეობის გენერალური რევიზიისა, გარეული ცხოველების საბინადრო პირობების შეფასების და ხარისხის დადგენის მზინით.

სანადირო ცხოველების დასახლების სიმჭიდროვისა და რიცხოვნობის მაჩვენებლებს, თავისი სტატუსის შესაბამისად მინიჭებული აქვთ ბიოლოგიური წარმადობის განმსაზღვრელი კრიტერიუმი და ხარისხობრივი კატეგორია:

1. დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის მაქსიმუმი ბიოლოგიური წარმადობა – 250%, - I კატეგორია;
2. დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის საექსპლუატაციო გარანტი ბიოლოგიური წარმადობა – 150% - II კატეგორია;
3. დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის ოპტიმუმი ბიოლოგიური წარმადობა – 100% - III კატეგორია;
4. დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის მინიმუმი ბიოლოგიური წარმადობა – 50% - IV კატეგორია;
5. დასახლების სიმჭიდროვის და რიცხოვნობის პესიმუმი ბიოლოგიური წარმადობა – 25% - V კატეგორია.

სანადირო ცხოველების შესაფერისი სავარგულების ტიპების მიხედვით განისაზღვრება ხარისხობრივი კატეგორიები თითოეული სახეობის მთელი შესაფერისი საბინადრო ტერიტორიისათვის, რომელთა საფუძველზეც წარმოებს ყველა დანარჩენი საპროგნოზო ბიოლოგიურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშება.

სანადირო ცხოველების დასახლების სიმჭიდროვისა და რიცხოვნობის პოტენციური შესაძლებლობის განსაზღვრა და ამის საფუძველზე საექსპლოატაციო ნორმების დადგენა სარწმუნო მაჩვენებლებში ხორციელდება სტატისტიკურ-ბიომეტრული ანალიზისა და პროგნოზის ხერხით.

ქვემოთ მოტანილ ცხრილებში მოცემულია სამონადირეო მურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო ცხოველთა რიცხოვნობა და დასახლების სიმჭიდროვე 1000 ჰა-ზე. აგრეთვე, შესაფერის საბინადრო სავარგულებში მობინადრე ცხოველების პოტენციური და ოპტიმალური რიცხოვნობა და დასახლების სიმჭიდროვე

ცხრილი 12

№	დასახლება	შესაბამისი საბინადრო სავარგულების ფართობი (ჰა)	არსებული რიცხოვნობა (2020 წ)	პოტენციური ოპტიმალური რიცხოვნობა	დასახლების სიმჭიდროვე 1000 ჰა-ზე
1	შველი	3351	28	30	7
2	კურდღელი	3481	145	150	25
3	მგელი	3481	2-3	-	1
4	მელა	3481	19	25	5
5	კვერნა	3468	14	20	4
6	მაჩვი	3461	20	30	3
7	გარეული ღორი	3481	30-35	80	8-10

დ.დ) სანადირო ცხოველების დაცვა, აღწარმოება და სამეურნეო გამოყენება

სამონადირეო სავარგულების ბიოლოგიური პროდუქტიულობა წარმოადგენს სანადირო ცხოველების წლიური ნამატის მიღებას და შენარჩუნების რეალურ მაჩვენებლებს.

შესაფერისი საბინადრო სავარგულების ფართობში შეიძლება იბინადროს მხოლოდ იმ რაოდენობის სანადირო ცხოველებმა, რამდენი საარსებო სივრცეც გააჩნია ამა თუ იმ სახეობას.

სამონადირეო სავარგულების სამეურნეო პროდუქტიულობა განისაზღვრება ყოველწლიურად მოპოვებისათვის დაშვებული რიცხოვნობით. ეს დანაკარგი არ უნდა იყოს იმაზე მეტი, რისი შევსებაც ბუნებრივი აღწარმოების ხარჯზე შეუძლია ამა თუ იმ სახეობის სანადირო ცხოველებს.

ექსტენსიური ფორმის სამონადირეო მეურნეობაში, სადაც არ ხორციელდება რაიმე მნიშვნელოვანი მოცულობის სანადირო ცხოველების დაცვის, შენარჩუნებისა და აღწარმოების ხელშემწყობი ღონისძიებები, მოპოვების ფორმები დგინდება ძალიან დაბალ დონეზე.

სამონადირეო მეურნეობის ინტენსიფიკაცია, ანუ საჭირო სახეობების და მოცულობის ბიოტექნიკური ღონისძიებების ყოველწლიური განხორციელების ხარჯზე, სამონადირეო სავარგულების ტევადობა საგრძნობლად იზრდება, რის გამოც უფრო მაღალ დონეზე იწვევს ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობის მაჩვენებლები. შედეგად დგინდება რაციონალურად მოპოვების ნორმები.

ამავე დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს უშუალოდ მოპოვების პროცესის ორგანიზაციას, რომელიც უნდა წარმოებდეს დამზოგავი ხერხებით და საჭიროზე მეტი შეწუხების ფაქტორი არ შეიტანოს სავარგულებში.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ძირითადი ნაწილი, გარდა შიდასამეურნეო ტერიტორიული მიზნობრივი ერთეულებისა და მათგან ერთი კილომეტრის რადიუსის გარეთ, განკუთვნილია ნადირობის პროცესის ჩასატარებლად. ნადირობა არ განხორციელდება მეურნეობის შიდასამეურნეო დანიშნულებით ზონირების იმ ტიპის ტერიტორიებზე, როგორცაა აღკვეთილი, აღწარმოების უბანი და ნადირ-ფრინველის საშენი.

ნადირობა სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში ხდება კანონით დადგენილი წესით, სამონადირეო მეურნეობის ლიცენზიის პირობების განუხრელი დაცვით. ამასთან, ვინაიდან სამონადირეო მეურნეობის ფართობის დიდი ნაწილი მოქცეული ზურმუხტის საიტზე „რაჭა ლეჩხუმი“ (GE0000058), ნადირობის პროცესის ორგანიზაციას მიექცევა განსაკუთრებული ყურადღება, რათა არ მოხდეს ბერნის კონვენციის მოთხოვნათა შესაბამისად დაცული ცხოველთა სახეობებზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება, მათ შორის: დიდი მნიშვნელობა მიექცევა სანადირო კვოტების დასადგენად საჭირო აღრიცხვებსა და სხვა ქმედებებს, რათა არ მოხდეს გადაჭარბებული ნადირობა; ნადირობისას უზრუნველყოფილი იქნება გამყოლების სერვიზი, რაც ხელს შეეწყობს ცხოველთა დაცვას და ა.შ.

რიგ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, სამეცნიერო და ვეტსანიტარული კვლევებისა და ექსპერტიზისათვის, სამონადირეო მეურნეობის ადმინისტრაცია დამატებით აღძრავს საკითხს საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს წინაშე, რომელიც განიხილავს და გადაწყვეტს ამ საკითხის მიზანშეწონილობას.

გარდა ნადირობისა და სალიცენზიო ცხოველების მოპოვებისა, სამონადირეო მეურნეობა განხორციელებს გარეული ნადირ-ფრინველის ცოცხლად დაჭერას, მათ ვოლიერულ შენახვას, ქვეყნის შიგნით და გარეთ შესყიდვასა და გაყიდვას, გაცვლას, სავარგულებში განსახლებასა და სხვა.

სამონადირეო მეურნეობაში იგეგმება სანადირო ცხოველთა დაცვისა და აღწარმოების ღონისძიებების ჩატარება. უპირველეს ყოვლისა ძალზედ მნიშვნელოვანია მათი ბრაკონიერებისაგან დაცვა, რისთვისაც სამონადირეო მეურნეობას ჰყავს ეგერები, რომლებიც სისტემატურ შემოვლას და კონტროლს ახორციელებენ ტერიტორიაზე. უკანონო ტყითსარგებლობის და ნადირობის აღმოჩენის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ ეცნობება შესაბამის სამსახურებს აღნიშნულის შესახებ და მოხდება მათთან თანამშრომლობა დამრღვევის გამოვლენის მიზნით. აღნიშნული ღონისძიებები ხელს შეუწყობენ ცხოველთა გამრავლებას და მათი არსებობისათვის სათანადო პირობების შექმნას.

სამონადირო მეურნეობის მიერ, საჭიროების წარმოშობისას, მოხდება (მონიტორინგისა და აღრიცხვის შედეგებზე დაყრდნობით) მტაცებელ ცხოველთა რიცხოვნების რეგულირება, რათა მოხდეს ჩლიქოსნების და ფრინველთა რიცხოვნების ზრდა. ასევე დაგეგმილია დამატებითი ხელშემწყობი ღონისძიებების ჩატარება, კერძოდ საბინადრო პირობების ხარისხის გაუმჯობესება შველის, გარეული ღორის, კურდღლის

რიცხოვნების გაზრდისათვის. განხორციელდება ბიოტექნიკური ღონისძიებები, რაც ასევე მძლავრ ბერკეტს წარმოადგენს ცხოველთა რიცხოვნობის ზრდისა და მათთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნისათვის.

ამ ეტაპზე სამონადირეო მუშაობა არ გეგმავს სანადირო ცხოველების შემოყვანას ტერიტორიაზე. თუმცა, შემდგომში დაგეგმილია ამ ქმედებების განხორციელება. გარკვეული შეფერხება ამ საქმეში გამოიწვია მეურნეობის მართვის გეგმის დაუმტკიცებლობამ, რადგან, შეთანხმებული მართვის გეგმა სამინისტროში წარდგენილი იყო 2015 წელს, თუმცა, რიგი გარემოებების გამო მისი დამტკიცება ვერ მოხერხდა, ამდენად გაშვებული იქნა ექვსი წელი, რაც სერიოზული ვაად და პერიოდია სანადირო მეურნეობის განვითარებისათვის. შესაბამისად, ამ გეგმის დამტკიცების შემდეგ განახლდება მუშაობა გარეული ღორის შემყვანასთან დაკავშირებით და მისი დასრულების შემდეგ, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, მოხდება სათანადო ქმედებების დაგეგმვა-განხორციელება, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

აღწარმოების ქმედებები განხორციელდება შემდეგნაირად:

სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში სანადირო ცხოველების შემოყვანა და განსახლება უნდა განხორციელდეს მიზნობრივი შერჩევის გზით, წინასწარი კვლევის საფუძველზე.

პირველ რიგში უნდა განხორციელდეს იმ ცხოველების რეინტროდუქცია და რესტოკინგი, რომლებიც ისტორიულად ბინადრობდნენ სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში და არახელსაყრელი პირობების ზემოქმედების გამო გადაშენდნენ ამ ტერიტორიიდან, ან დარჩენილია მათი ძალზედ მცირერიცხოვანი პოპულაცია (მაგალითად, გარეული ღორი, სხვა სანადირო სახეობები). ვფიქრობთ, ამ სამუშაოებისათვის საკმარისი იქნება ერთი წელი (სეზონური) და იგი 2022 წლის ბოლოსთვის დასრულდება.

მეორე რიგში შეირჩევა ნადირ-ფრინველის ისეთი სახეობები, რომლებიც სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არასდროს აღნიშნულა, მაგრამ სხვა ანალოგიურ ბუნებრივ-კლიმატურ ზონებში კარგად გადიან აკლიმატიზაციის პროცესს და ხდება მათი ნატურალიზაცია ახალი ადგილამყოფელის პირობებში. ამ მიზნით შეირჩევა საქართველოში მობინადრე, არა უცხო ინვაზიური სახეობები, რადგან უცხო სახეობების შემოყვანა (ინტროდუქცია) აკრძალულია საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად. აღნიშნულის განსახორციელებლად, სახეობების შერჩევისას მოხდება მათი წინასწარი კვლევა, ახალ საბინადრო გარემოსთან შეგუების შესაძლებლობის განსაზღვრის და სხვა სახეობების არსებობა-გამრავლებისთვის ხელის შეშლის თავიდან აცილების მიზნით. ვფიქრობთ, ეს სამუშაოები დასრულდება 2022 წლის ბოლოსთვის.

ზოგადად, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, გეგმა ითვალისწინებს სამეურნეო და რეკრეაციული გამოყენებისათვის განკუთვნილი მართვადი ეკოსისტემის ორგანიზაციასა და გაძლოლას.

სამონადირეო მეურნეობის განვითარების სტრატეგია გამიზნულია ტერიტორიის ბიო-ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტური გამოყენებისათვის, რომლის ძირითად არსს წარმოადგენს სისტემური მიდგომის პრინციპი – სამონადირეო ბუნებათსარგებლობა განხორციელდეს ეკოსისტემის კომპონენტების თანაზომიერებისა და ურთიერთკავშირების შენარჩუნებითა და მდგრადი განვითარებით.

სამონადირეო მეურნეობის გაძლოლის ეკონომიკური პარამეტრები დაფუძნებულია სავარგულების ხუთწლიანი (ლიცენზიის მოქმედების ბოლომდე), სტაბილური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტულობის უზრუნველყოფის პრინციპზე, რომლის ძირითადი მიზანია სტაბილური ყოველწლიური ფინანსური შემოსავლის მიღება.

სამონადირო სავარგულების სამეურნეო პროდუქტიულობა განისაზღვრება ყოველწლიურად მოპოვებისათვის დაშვებული რიცხოვნობით (შენიშვნა: სახეობებში

მოპოვებისათვის გათვალისწინებული არ არის ტყის კატა). ეს დანაკარგი არ უნდა იყოს იმაზე მეტი, რისი შევსებაც ბუნებრივი აღწარმოების ხარჯზე შეუძლია ამა თუ იმ სახეობის სანადირო ცხოველს. მაგალითად:

ცხრილი №13

N	მაჩვენებლის დასახელება	სანადირო ცხოველები					
		შველი	კურდღლი	კვერნა	მაჩვი	მელა	მგელი
1	შესაბამისის საბინადრო სავარგულების ფართობი (ჰა)	3351	3481	3468	3461	3481	3481
2	დასახლების სიმჭიდროვე 1000 ჰა-ზე	7	25	4	3	5	1
3	არსებული რიცხოვნობა (2020 წ)	28	145	14	20	19	2-3
4	მოპოვების ნორმა %	10	60	20	40	50	60
5	მოპოვების ოდენობა	2-3	80	1-2	8	8	1-2

ცხოველების ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობის საცარაუდო ნორმები:
ცხრილი 14

№	დასახელება	შეფარდება მამრი/მდედრი	სიმწიფის ასაკი მამრი/მდედრი	ნამატი ბუდობაზე	წლიური ნამატის ოდენობა	აღწარმოების დონე %	წლიური ბუნებრივი ნამატი%	მოპოვების ნორმა %
1	შველი	1:1/1:2	2/1	1-2	1	40	8-9	5-10
2	კურდღელი	1:1	1/0,5	2-6	1-5	100-300	70-130	40-80
3	მგელი	1:1	2,5-3/1,5	4-8	2-6	200-300	80-100	80-100
4	მელა	1:1	1-1,5/1	2-6	1-4	150-300	80-200	20-60
5	კვერნა	1:1	2/1	2-5	1-3	100-150	15-40	8-15
6	მაჩვი	1:1	2/1	2-6	1-3	100-200	15-30	8-15
7	გარეული ღორი	1:1/1:2	1,5/2	4-10	2-6	100-400	20-30	10-12

სანადირო ცხოველების მატების სავარაუდო დინამიკა (პერიოდი-დარჩენილი 4 წელი):
ცხრილი 15

№	დასახელება	საწყისი	პერიოდი 4 წელი			
		2020	2021	2022	2023	2024
1	შველი - 15%	28	30	34	40	45
2	კურდღელი - 60%	145	200	350	450	550
3	მგელი - 10-20%	2-3	2-3	2-3	2-3	2-3 (გარემოდან მუდმივი კვოტირებული ამოღება)
4	მელა -60%	19	25	35	50	80
5	კვერნა-30%	28	32	38	44	55
6	მაჩვი -35%	17	20	28	55	70
7	გარეული ღორი - 40%	30-35	60	80	140	220

შენიშვნა: სანადირო ცხოველების მოსალოდნელი რაოდენობა სავარაუდოა და დამოკიდებულია ა) რეალურ მატებაზე და ბ) მოპოვების კონკრეტულ კვოტებზე. რაც შეეხება სანადირო ცხოველების ზრდადობა/კლებადობის დინამიკას წლების მიხედვით, ისინი სრულყოფილადაა მოცემული შპს „კაპირას“ მიერ წარმოდგენილ ცხოველთა სამყაროს ობიექტების ინვენტარიზაციის ყოველწლიურ მასალებში, წლების მიხედვით, 2020 წლის ჩათვლით. მიმდინარე წლის ბოლომდე წარდგენილი იქნება 2021 წლის მონაცემები.

დ.ე). შესაფერის საბინადრო სავარგულებში მოზინადრე ცხოველების პოტენციალური და ოპტიმალური რიცხოვნობა და დასახლების სიმჭიდროვე

დარჩენილ არასრულ ოთხ წელზე (2025 წლამდე) ძნელია და ალბათ, არც არის საჭირო განვიხილოთ ცხოველთა პოტენციალური, ოპტიმალური რიცხოვნობა ყოველ 1000 ჰა-ზე ბონიტეტების და პროცენტული მაჩვენებლების შესატყვისად, ანუ სამონადირეო მეურნეობის შესაფერის საბინადრო სავარგულებში მოზინადრე სანადირო ცხოველების უფრო მეტად ზუსტი პოტენციალური, და ოპტიმალური რიცხოვნობის უფრო კონკრეტული მაჩვენებლები. ისინი ყველა ვარიანტში დაახლოებით იგივე გამოვა, რაც ზემოთ, ცხრილშია მოცემული. მით უმეტეს, რომ წარმოდგენილ მართვის გეგმაში სხვადასხვა ცხრილებში მოცემულია საბინადრო სავარგულებში მოზინადრე ცხოველების პოტენციალური და ოპტიმალური რიცხოვნობისა და დასახლების სიმჭიდროვის ისეთი საანგარიშო პარამეტრები, როგორცაა:

- ა) შესაფერისი სავარგულების ფართობი ჰექტრებში;
- ბ) ცხოველთა არსებული რიცხოვნობა შესაფერისი სავარგულების ფართობზე;
- გ) ცხოველთა ოპტიმალური რიცხოვნობა შესაფერისი სავარგულების 1000 ჰა-ზე და ასევე:

დ) სამონადირეო სავარგულების ბონიტეტის მაჩვენებლები სავარგულების ტიპებისა და სავარგულების ხარისხობრივი კატეგორიის მიხედვით (იხილე შესაბამისი ცხრილი)

აღნიშნული საკითხი სრულად შეიძლება დამუშავდეს სამონადირეო მეურნეობის ლიცენზიის მოქმედების ვადის გაზრდის შემთხვევაში, ლიცენზიის დამატებული ვადის პერიოდისათვის.

იმადროულად, წარმოდგენილ მართვის გეგმაში სანადირო ცხოველების აღრიცხვის დასახლების სიმჭიდროვისა და საერთო რიცხოვნობის დადგენისათვის გამოყენებული იქნა სტრატეგიკაციის მეთოდი.

პირველ რიგში გამოყოფილი იქნა სტრატების ჯგუფი, რისთვისაც ტერიტორია დაყოფილი იქნა სამ ნაწილად:

1. ზედა ზოლის ტყეები, ს. ზდ. დ. 1500-1950 მ. ფარგლებში, მოიცავს წიწვიანებსა და წიფლნარებს.
2. შუა ზოლის ტყეები, ს.ზდ. დ. 1000-1500 მ. ფარგლებში, მოიცავს მუხნარებს, წიფლნარებს, რცხილნარებს, წყავიანებს და ცაცხვიანებს.
3. ქვედა ზოლის და ჭალის ტყეები, ზდ.დ. 750-1000 მ. ფარგლებში, მოიცავს მუხნარებს, რცხილნარებს, ჯაგრცხილნარებს, ვერხვნა რებს და თხმელნარებს.

სტრატების თითოეულ ჯგუფში არის ველობები, სათიბები, საძოვრები, ნასოფლარები, კლდეები და ნაშალები.

სტრატების ჯგუფებში გამოყოფილი იქნა ცალკეული სტრატები, საშუალო ფართობით 500 ჰექტარის ფარგლებში, სადაც უშუალოდ წარმოებდა სანადირო ცხოველების აღრიცხვა.

სამონადირეო სავარგულების ის ტიპები, რომელთა ფართობი არის 500 ჰექტარზე ნაკლები, არ გვაძლევს სარწმუნო ინფორმაციას სანადირო ცხოველების რიცხოვნებაზე, მაგრამ ზრდიან სავარგულების მოზაიკურობის ხარისხს.

სანადირო ცხოველების დასახლების სიმჭიდროვე და რიცხოვნობა დადგენილი იქნა ძირითადი ტოპოლოგიური ერთეულებისა და მთელი შესაფერისი საბინაო ფართობისათვის.

სავარგულების სტრატეგიკაციის პრინციპის ერთ-ერთი ძირითადი განმსაზღვრელი პირობა არის სამონადირეო სავარგულების ხვედრითი წილი მთელს ფართობში, კერძოდ, ტყის სავარგულებზე მოდის 99% ფართობი, აქედან წიწვიანების წილია 39%, წიფლნარების – 30%, მუხნარების 14%, რცხილნარების 9% და ტყის დანარჩენი ფართობების 8%.

საერთო ჯამში სააღრიცხვო ფართობმა მოიცვა სანადირო ცხოველების შესაფერისი საბინადრო სავარგულების 1500 ჰა, ანუ 43%-მდე.

დ.ვ) ბიოტექნიკური ღონისძიებები - სანადირო ცხოველების დაცვის შენარჩუნების, გამრავლების და განსახლების ხელის შეწყობი ღონისძიებები, სანადირო ცხოველების საბინადრო პირობების ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებები

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორია განთავსებულია ტყის და მეორადი ალპური მდელოების მცენარეული ზონის ფარგლებში. განსხვავებული ბუნებრივ-კლიმატური პირობების გამო მეურნეობის სავარგულებში არის მცენარეთა სავეგეტაციო პერიოდის (210 დღე) დიდი ხანგრძლივობა, მოსავლიანობის პერიოდიზმი, მოსავლის სიუხვე და მისი ხელმისაწვდომობა გარეული ცხოველების მხრიდან.

გარეული ღორის სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში შემოყვანის, გამრავლების და განსახლების ხელშეწყობი ღონისძიებები

სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში სანადირო ცხოველების შემოყვანა და განსახლება ზოგადად, უნდა განხორციელდეს მიზნობრივი შერჩევის გზით. მეურნეობაში 2022 წლის შემოდგომაზე დაგეგმილია გარეული ღორის შემოყვანა. თუმცა, გარეული ღორის შემოყვანისა და განსახლებისათვის სავარგულებში უკვე გატარებულია ბიოტექნიკური ღონისძიებების ცალკე კომპლექსური ღონისძიება – სავარგულები 2015 წლიდან მომზადებულია ცხოველთა შემოყვანისათვის, ადპტაციისათვის და ნატურალიზაციისათვის. საბოლოო ჯამში აკლიმატიზაციის პროცესი შედგება ამ, ჩამოთვლილი ეტაპებისაგან.

სამონადირეო მეურნეობის პრაქტიკაში ყველაზე მეტად ამართლებს ხელოვნური საბინადრო სტაციების – რემიზების მოწყობა, რაც იგეგმება კიდევ. ისინი იქმნება ველური კულტურების გამოყენებით ან ღია სავარგულებში და ასრულებს ერთდროულად თავშესაფრის და საკვებური მინდვრების ფუნქციას, ან ტყის ველობებში.

რემიზებისა ან ბუნებრივ საადაპტაციო სტაციების ირგვლივ ეწყობა საკვებური მინდვრები, საკვებური მოედნები და წერტილები, სამარილები, სარწყულებლები და სხვა ბიოტექნიკური ნაგებობანი.

შემდგომში, როგორც აღინიშნა, 2022 წლის შემოდგომაზე იგეგმება სამონადირეო მეურნეობაში განსახლებისათვის გარეული ღორის შემოყვანა. ქმედებები განხორციელდება შემდეგნაირად: შემოყვანილი გარეული ღორი 10-15 დღის საკარანტინო პერიოდში შენახულია ვოლიერებში, რომლებიც მოწყობილია საადაპტაციო სტაციების უშუალო სიახლოვეს.

საკარანტინო პერიოდის დამთავრების შემდეგ ხდება ცხოველების გაშვება ვოლიერიდან. ცხოველის დღე-ღამური ცხოვრების ნირის შესაბამისად ვოლიერები იხსნება საღამოთი – შებინდებისას, ან დილით – გამთენიისას. ამ შემთხვევაში დაუშვებელია ცხოველების იძულებით გამოდევნა ვოლიერებიდან, დაფრთხობა ან სხვა ფორმით შეწუხება. ცხოველები საკარანტინო პერიოდში ეჩვევიან ვოლიერის პირობებს, მიაჩნიათ ის საიმედო თავშესაფრად და უჭირთ მისი დატოვება და უცნობ პირობებში გასვლა. სავარგულებში გაშვებული ცხოველები ვოლიერებს უბრუნდებიან ორი კვირიდან ექვს თვემდე დროის განმავლობაში, რისთვისაც პირველ დღეებში აქ ისევ ეძლევათ საკვების სრული ულუფა, ხოლო 10 – 30 დღის შემდეგ ეს ულუფა მცირდება. ერთი თვის შემდეგ, როდესაც ცხოველები შეეჩვევიან საადაპტაციო სტაციებში კვებასა და დასვენებას, ვოლიერებში საკვების მიცემა მთლიანად წყდება, ხოლო კიდევ ერთი თვის შემდეგ ვოლიერებში შესასვლელები იკეტება ამით გარეული ცხოველები იძულებული ხდებიან შეეგუონ საადაპტაციო სტაციებში დღე რამდენ ბინადრობას და დაიწყონ სრულფასოვანი “გაველურება”.

იმ პერიოდიდან, როდესაც შემოყვანილი და სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე განსახლებული გარეული ღორები დაიწყებენ ნამატის მოცემას და გამოზრდას, რისთვისაც თვითონ განაწილდებიან შესაბამის საბინადრო სტაციებში, მიმდინარეობს ნატურალიზაციის ეტაპი.

ბიოტექნიკურ ღონისძიებებთან ერთად, შედეგების ეფექტურობის გაზრდის თვალსაზრისით, განხორციელდება ცხოველთა დაცვის ქმედებები, რაც მოცემულია შესაბამის, დაცვის ქმედებების ამსახველ ქვეთავში. აქვე აღვნიშნავთ, რომ პრევენციული ღონისძიების სახით ჩატარდება ახსნა-განმარტებითი სამუშაოები ადგილობრივ მოსახლეობასთან არასასურველი შედეგების თავიდან აცილების მიზნით. მოხდება ტყის კორომების პერიოდული შემოწმება უკანონო ჭრებისა და მავნებელ-დაავადებათა კონტროლის მიზნით. ასევე ზემოთ აღნიშნული ქმედებების განხორციელებისას მოხდება ცხოველთა დაავადებების პრევენციის მიზნით ვეტერინარული შემოწმება. დაავადების

აღმოჩენის შემთხვევა დაუყოვნებლივ ეცნობება სამინისტროს. გასატარებელი ღონისძიებები ასევე შთანხმდება სამინისტროსთან, კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად. სამონადირო მეურნეობას ამ ეტაპზე შტატში არ ჰყავს ვეტ-ექიმი და პერიოდულად, საჭიროებისამებრ ხორციელდება მისი ხელშეკრულების საფუძველზე მოწვევა. მომავალში, სავარაუდოდ, შესაძლებელია იგი შტატში იქნას აყვანილი. ასევე იგეგმება ამ (ვეტ-მომსახურების და კონტროლის განხორციელების) მიზნით სპეციალური ფართის გამოყოფა ან მოწყობა.

ბიოტექნიკური ღონისძიებებისათვის საჭირო: ინფრასტრუქტურა, ნათესები და სხვა განთავსდება სამონადირო მეურნეობის საშენის უბანში და ასევე აღწარმოების უბანში.

სამონადირო მეურნეობის შიდასამეურნეო სტრუქტურულ ერთეულებში გარეული ნადირ-ფრინველის დაცვის, შენარჩუნების, აღწარმოებისა და რაციონალური გამოყენების საჭირო ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსის მოცულობა ნაწილდება შემდეგ მაჩვენებლებში:

ცხრილი 16

№	შიდასამეურნეო ერთეული	ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსი %
1	სანადირო უბანი	50-60
2	აღკვეთილი (რეზერვატი)	60-80
3	აღწარმოების უბანი (აკლიმატიზორი, რემიზი)	80-90
4	ხელოვნური საშენი	100

დ.ზ) სანადირო სამეურნეო გამოყენება, შესაძლებელი მოპოვების კვოტები; სამონადირო მეურნეობის ეკონომიკური პოტენციალი

მეურნეობის ტერიტორიაზე ჩატარებული სავსე სამუშაოების მონაცემთა მიხედვით სავარგულებში ნადირ-ფრინველის სამონადირო – საექსპლუატაციო რიცხოვნობა დამაკამაყოფილებელია.

მიუხედავად სავარგულების დიდი მოზაიკურობისა და ცხოველთა საბინადრო თვისებების მაღალი ხარისხისა, სავარგულების ბიოლოგიური პროდუქტიულობის და სამონადირო-საექსპლუატაციო რესურსების სამეურნეო პროდუქტიულობის დონის განსაზღვრა და ეკონომიკური შეფასება სანადირო ცხოველების რიცხოვნობის ოპტიმალური დონის მიღწევამდე საპროგნოზოა.

სამონადირო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული უარყოფითი ფაქტორების შეზღუდვა, შემცირება და განეიტრალება მისი გაძლიერების პროცესში არ არის დაუძლეველი ამოცანა, ვინაიდან მის მიზანდანიშნულებაში ჩადებულია ადგილობრივი მოსახლეობისათვის სამუშაო ადგილების შექმნა, ხოლო მატერიალური დაინტერესება და სტიმულირება შეზღუდავს სავარგულების არარაციონალური სარგებლობით გამოწვეულ უარყოფით ფაქტორებს.

სანადირო ცხოველების რესურსების მდგომარეობის შესწავლის და შეფასების შედეგებიდან ბუნებრივად გამომდინარეობს სამონადირო-სამეურნეო ღონისძიებათა თანმიმდევრობა: რესურსების დაცვა, სახეობრივი სიმდიდრის და რიცხოვნობის შენარჩუნება, ინტენსიური ბიოტექნიკური ღონისძიებების საშუალებით აბორიგენი ნადირ-ფრინველის აღწარმოება და რიცხოვნობის ოპტიმალურ დონეზე დასტაბილიზირება, ხოლო ამის შემდგომ სამონადირო-სამეურნეო სარგებლობის ღონისძიებების გეგმაზომიერი განხორციელება.

სამონადირეო მეურნეობის მოწყობის ერთ-ერთ მიზანს, ნადირობის გზით მისი რესურსების სამეურნეო გამოყენება წარმოადგენს. აღნიშნული პროცესი უნდა წარიმართოს იმგვარად, რომ მოხდეს რესურსის მდგრადი მოხმარება, რათა ზიანი არ მიადგეს რესურსს (ცხოველებს, მათ ჰაბიტატებს, ზოგადად ეკოსისტემას). ამდენად, დიდი მნიშვნელობა აქვს გარეული ცხოველების რაოდენობის სწორ აღრიცხვას და ცხოველთა სახეობების მიხედვით მოპოვების კვოტების განსაზღვრას.

შესაძლებელია ეკოტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა სამეურნეო გამოყენებისა და შესაბამისად მეურნეობის ეკონომიკური პოტენციალის გაზრდისათვის. ბილიკებზე გარკვეულ დისტანციებზე დაიდგმება კარვები. ტურისტებს მოემსახურებიან გამყოლები. ტურიზმი განვითარდება, როგორც მონადირეების, ასევე მხოლოდ დამსვენებელთა და/ან ფოტომონადირეთა მომსახურების კუთხით. მოეწყობა და შეკეთდება სამარშრუტო ეკობილიკები და შიდა გზები.

გარეული ცხოველების მოპოვების კვოტები

მოსაპოვებელი ცხოველების კონკრეტული კვოტები განისაზღვრება დადგენილი წესით, სამინისტროსთან შეთანხმების შემდეგ. რაც შეეხება შესაძლებელი მოპოვების კვოტებს, ისინი დაეყრდნობა ცხოველთა სამყაროს ობიექტების ყოველწლიური ინვენტარიზაციის მასალებს (შედეგებს).

ერთ მონადირე ტურისტზე მომსახურების საგარეულო ხარჯები: ცხრილი 17

N	დანახარჯების დასახელება	დღიური მომსახურება (ფასები)
1	გამყოლი	100
2	კვება	60
3	სულ	160

გარეული ცხოველების ხელოვნური საშენი

ტერიტორიაზე 2022 წლის შემოდგომისათვის იგეგმება გარეული ღორის შემოყვანა. აღნიშნულ საკითხზე მეურნეობას გააჩნია შემდეგი ხედვა გარეული ღორის შემოყვანის, გამრავლებისა და ბუნებრივ პირობებში მათ გაშვებასთან დაკავშირებით.

სადედე ჯგუფებისათვის ღია ვოლიერების მოწყობისათვის ნავარაუდებია 2000 ლარის გამოყოფა.

გარეული ცხოველების სადედე ჯგუფების შექმნის სავარაუდო ხარჯები

ცხრილი 18

№	ცხოველების დასახელება	ერთეულის ფასი	სულ რაოდენობა	სულ თანხაში
1	გარეული ღორი	500-600	8	4000-4800

სულადობის შენახვის სავარაუდო ხარჯები

ცხრილი 19

№	ხარჯების დასახელება	რაოდენობა	წლები					ჯამი
			2021	2022	2023	2024	2025	
1	გარეული ღორი	სული	-	8	16	16	16	-
		თანხა	-	350	704	704	704	2462

გარეული ცხოველების ხელოვნურ საშენში ნამატის გამოზრდის სავარაუდო ხარჯები

ცხრილი 20

№	ხარჯების დასახელება	რაოდენობა	წლები					ჯამი
			2021	2022	2023	2024	2025	
1	გარეული ღორი	სული	-	-	40	40	40	120
		თანხა	-	-	4000	4000	4000	12000

შენიშვნა: ხარჯები მიახლოებითი, სავარაუდოა. გარეული ღორის შემოყვანის, გამრავლებისა და ბუნებრივ პირობებში მათ გაშვებასთან დაკავშირებული კონკრეტული სახის ღონისძიებები, როგორც ამ გეგმის ნაწილი, განხორციელდება კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

ე) სამონადირეო მეურნეობის ზონირება: სამონადირეო მეურნეობის დაყოფა შიდასამეურნეო დანიშნულების მიხედვით: სანადირო უბანი, აღკვეთილი, აღწარმოების უბანი, ნადირ-ფრინველის საშენი. წარმოდგენილია შესაბამისი დეტალური რუკით, რომლითაც განსაზღვრულია მახასიათებლები

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ეკოლოგიური უსაფრთხოებისა და წონასწორობის შენარჩუნების მიზნით სავარგულების საერთო ფართობის 25%-მდე განეკუთვნება მიზნობრივ ტერიტორიულ ერთეულებს. ამ მიზნით სამონადირეო

მეურნეობის ტერიტორია შიდასამეურნეო დანიშნულების მიხედვით დაყოფილია შემდეგ ერთეულებად (სქემა მოცემულია თანდართულ რუკაზე):

1 სანადირო უბანი – სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც უშუალოდ ხდება იმ ნადირ-ფრინველის მოპოვება, რომლებზედაც ნადირობა ნებადართულია ლიცენზიით. ამ მიზნისათვის შერჩეულია შემდეგი კვარტლები: 34, 35, 38-48, 51 (მთლიანი ფართობი 2135 ჰა). აქედან, ზურმუხტის ქსელში ხვდება კვარტლები 34, 35, 38-40;

2. აღკვეთილი – სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, რომელიც გამოყოფილია გარეული ნადირ-ფრინველის ოპტიმალური რიცხოვნობის აღდგენის და მათი გამრავლების ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად. აქ მთელი წლის განმავლობაში აკრძალულია ნადირობა და სანადირო ძაღლების შეყვანა. ამ მიზნისათვის შერჩეულია შემდეგი კვარტლები: 32, 33, 36, 37 (მთლიანი ფართობი 525 ჰა. მთლიანად ხვდება ზურმუხტის ქსელში);

3. აღწარმოების უბანი - სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, რომელიც გამოყოფილია გარეული ნადირ-ფრინველის ბუდობის, გამრავლების და ნამატის მიღების და გამოზრდისათვის ხელსაყრელ უბნებში. აქაც მთელი წლის განმავლობაში აკრძალულია ნადირობა და სანადირო ძაღლების შეყვანა. ამ მიზნისათვის შერჩეულია შემდეგი კვარტლები: 14, 23, 24, 30 (მთლიანი ფართობი 514 ჰა. მთლიანად ხვდება ზურმუხტის ქსელში);

4. ნადირ-ფრინველის საშენი – სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც ვოლიერულ ან ნახევრად ვოლიერულ პირობებში ინახება გარეული ნადირ-ფრინველის სადედე სულადობა მთელი წლის განმავლობაში. აქვე ხდება ნამატის მიღება და გამოზრდა. ამ მიზნისათვის შერჩეულია შემდეგი კვარტლები: 28, 29, 31 (მთლიანი ფართობი 471 ჰა. მთლიანად ხვდება ზურმუხტის ქსელში);

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გარეული ნადირ-ფრინველის სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის მიხედვით განისაზღვრება შიდასამეურნეო სტრუქტურული ერთეულების პრიორიტეტი და აქედან გამომდინარე, მათი ფუნქციონირებისათვის საჭირო ბიოტექნიკური ღონისძიებების საჭირო მოცულობა და სახეობები.

სამონადირეო მეურნეობის შექმნისა და გაძღოლის პრაქტიკაში წესად არის მიღებული, რომ გარეული ნადირ-ფრინველის სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის მდგომარეობის მიუხედავად, მისი ტერიტორიის საკმაოდ დიდი ნაწილი ავტომატურად გამოეყოფა აღკვეთილებსა და აღწარმოების უბნებს. ეს არის გარეული ცხოველების კვების, თავშესაფრის, ბუდობისა და ბუნაგობის, ნამატის გამოზრდის, სეზონური ადგილგადასაცვლების და არახელსაყრელ პირობებში გადარჩენის სტაციები. საჭიროების შემთხვევაში, თუ სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე წარმოებს ნადირ-ფრინველის ხელოვნური მოშენება ან სხვა ტერიტორიებიდან შემოყვანა – განსახლება, ცხოველების სავარგულებში დამაგრების მიზნით იქმნება ბუნებრივი ან ხელოვნური (აკლიმატიზატორი, რემიზი) აღწარმოების უბნები.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გამოიყოფა სპეციალური სანადირო უბნები, რათა ერთ სახეობაზე ნადირობის პროცესმა მინიმალური უარყოფითი ზემოქმედება იქონიოს სხვა სახეობის ცხოველებზე.

თვით ნადირობის პროცესს სამონადირეო მეურნეობაში აქვს დამატებითი ბიოტექნიკური, კერძოდ სელექციური ფუნქცია. ამ ღონისძიების მეშვეობით რეგულირდება ცხოველთა რიცხოვნობა, ასაკობრივი და სქესობრივი შეფარდება, ხდება ხელოვნური გადარჩევა ფიზიკური და მორფო-ფიზიოლოგიური ნიშან-თვისებების მიხედვით.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ძირითადი ნაწილი, გარდა შიდასამეურნეო ტერიტორიული მიზნობრივი ერთეულებისა განკუთვნილია ნადირობის პროცესის ჩასატარებლად.

ნადირობა სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში განხორციელდება კანონით დადგენილი წესით, ლიცენზიის პირობების, ასევე, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის შესაბამისი ბრძანებებით დამტკიცებული წესების განუხრელი დაცვით.

სამონადირეო მეურნეობა ასევე განახორციელებს დადგენილი წესით გარეული ნადირ-ფრინველის ცოცხლად დაჭერას, მათ ვოლიერულ შენახვას, ასევე, დადგენილი წესით ქვეყნის შიგნით და გარეთ შესყიდვასა და გაყიდვას, გაცვლას, სავარგულებში განსახლებასა და სხვ.

კონკრეტული ამოცანები:

კონკრეტული ამოცანების ნაწილი, რეალურად უკვე გადაწყვეტილია: განხორციელებულია სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ორგანიზაცია:

- ა) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაში საეგერო სამცველო შექმნილია;
- ბ) ტერიტორია დაყოფილია სამონადირეო-სამეურნეო დანიშნულების შიდასამეურნეო ერთეულებად (ფირნიშების განლაგებისათვის ლიცენზიის მოქმედების ბოლომდე ნავარაუდებია დამატებით 500 ლარამდე ხარჯის გაღება).

განსახორციელებელი იქნება:

- ა) სამონადირეო მეურნეობის საზღვრები დემარკაციის დასრულება;
- დ) მოხდება მიზნობრივი შერჩევის გზით გარეული ცხოველების შემოყვანა და მათი რეინტროდუცირება სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში (სათანადო ნებართვების საფუძველზე).

ვ) ცხოველთა აღრიცხვა და მონიტორინგი

ვ.ა). მონიტორინგის პროგრამა (მონიტორინგის საქმიანობათა გეგმა). მონიტორინგის მიზანი, მონიტორინგის ობიექტები, მეთოდები, მონიტორინგის გეგმა წლების მიხედვით. მონიტორინგი უნდა ხორციელდებოდეს სანადირო და საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ სხვა სახეობებზე, შესაბამისი შიდა მონიტორინგის დოკუმენტაციის წარმოებით (ეგერის დღიურები, მონიტორინგის ჟურნალი და სხვა);

მეურნეობის ტერიტორიაზე გარეულ ცხოველთა დასახლების სიმჭიდროვისა და საერთო რიცხოვნობის დასადგენად გამოყენებულ იქნა აღრიცხვის შერჩევითი მეთოდები, ძირითადად სტრატეგიკაციის მეთოდი, ასევე ქვემოთ მითითებული მეთოდები.

აღრიცხვისას გამოყენებული მეთოდების ამსახველი ცხრილი, საველე აღრიცხვის ფორმა

ცხრილი 21

სახეობები	სეზონურობა			
	გაზაფხული	ზაფხული	შემოდგომა	ზამთარი
მაჩვი, კვერნა, სხვა მცირე ზომის ცხოველები	პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები		პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები	თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
მგელი	პირდაპირი დათვლა, ვოკალიზაციის აღრიცხვა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები		პირდაპირი დათვლა, ვოკალიზაციის აღრიცხვა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები	თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
არჩვი შველი		პირდაპირი დათვლა, ვოკალიზაციის აღრიცხვა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები	მყვირალობის დათვლა	თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
გარეული ღორი	პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები		პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტების, ტრანსექტები ნაწოლის აღრიცხვა	თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
კურდღელი		პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრიმენტები, გამორეკვის გზით, ტრანსექტები		თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
კავკასიური როჭო	პირდაპირი დათვლა, ბუდეების დათვლა, წერტილოვანი ტრანსექტები, ტიხტიხის მიხედვით დათვლა		პირდაპირი დათვლა, ბუდეების დათვლა, წერტილოვანი ტრანსექტები	
გადამფრენი ფრინველები	ტრანსექტებზე გასვლა, ვიზუალური აღრიცხვა		ტრანსექტებზე გასვლა, ვიზუალური აღრიცხვა	

მობუდარი ფრინველები	ბუდეების დათვლა, ვიზუალური დათვლა, ვოკალიზაციით, ტრანსექტებზე გასვლა		ბუდეების დათვლა, ვიზუალური დათვლა, ვოკალიზაციით, ტრანსექტებზე გასვლა	
მელა		პირდაპირი დათვლა, ტრანსექტები		თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
დათვი	პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრემენტები, ტრანსექტები, ბუნაგების იდენტიფიკაცია	პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრემენტები, ტრანსექტები, ბუნაგების იდენტიფიკაცია	პირდაპირი დათვლა, კვალის იდენტიფიკაცია, ექსკრემენტები, ტრანსექტები, ბუნაგების იდენტიფიკაცია	
წავი		მდინარის კალაპოტში სოროების აღრიცხვა		თოვლზე კვალის მიხედვით დათვლა
მდინარის კალმახი	საკონტროლო ჭერა უსაფრთხო ბადე-იარაღით, სპორტულ-სამოყვარულო წესით, არაქვირითობის პერიოდში, თევზის უკან დაბრუნებით			
კოლხური ხრამული				

აღმრიცხველის სახლი გვარი..... რიცხვი ..... საკვლევ რეგიონი ..... მარშუტის კოორდინატები ..... ჰაბიტატი..... სახეობა..... კვალის ასაკი ..... ინდივიდის კვალის პოვნის დრო ..... რელიეფი ..... გრუნტი	
შენიშვნა	
წინა თათი	უკანა თათი

ვ.ბ) ცხოველთა აღრიცხვის მეთოდები

ქვემოთ მოტანილ ზოგიერთი სახეობის ცხოველზე დამატებით ინფორმაცია აღრიცხვების ჩატარების შესახებ მნიშვნელოვანია.

კურდღელის აღსარიცხად გამოყენებულია ექსკრემენტების აღრიცხვის მეთოდი. უბნების მიხედვით 1000 მეტრიან ტრანსექტებზე აღვრიცხავთ ყველა შემხვედრი ექსკრემენტების გროვას (მხოლოდ შედარებით ახალ ექსკრემენტებს. მონაცემებზე დაყრდნობით ვაკეთებთ მარტივ პროპორციას და ვითვლით კურდღლის სიმჭიდროვეს ჩვენს მიერ მიღებული საშუალო ინდექსიდან. საბოლოოდ მიღებულ სიმჭიდროვეს, პოპულაციის რიცხოვნობის მისაღებად, ვამრავლებთ ტერიტორიის საერთო ფართობზე.

$N=DXS$

N – პოპულაციის საერთო რიცხოვნობა;

D – პოპულაციის სიმჭიდროვე;

S – ტერიტორიის ფართობი;

მელას აღსარიცხად მივმართავთ, როგორც პირდაპირი აღრიცხვის მეთოდს, ისე არაპირდაპირსაც. ისინი ხშირად გვხვდებიან გადაადგილების დროს. ჩვენ მათ შესახებ ინფორმაციას ვიღებთ მწყემსებისგანაც. გარდა ამისა ზამთარში გამოიყენება თოვლზე კვალის მიხედვით დათვილს მეთოდი.

მეურნეობის ფარგლებში მგლის შესახებ აღრიცხვა სხვადასხვა მეთოდებით ტარდება. როცა ამის საშუალება გვეძლევა, აღვრიცხავთ ახალ ნაკვალევს და ვიღებთ ანაზომებს ინდივიდის იდენტიფიკაციის მიზნით, სპეციალური ფორმის მიხედვით. ამავე დროს ვინიშნავთ ნებისმიერ ლოკალიზაციას. ამგვარად ვცდილობთ გამოვავლინოთ ტერიტორიაზე არსებული ოჯახები. გარდა ამისა ზამთარში გამოიყენება თოვლზე კვალის მიხედვით დათვილს მეთოდი. მგლის საბუნაგე ადგილი არ აღმოჩენილა.

გარეული ღორის სულადობის დადგენის მიზნით მიზანშეწონილია გამოყენებული იქნას ხელოვნურად მოწყობილი საკვებურები, სამარილეები, ვიზუალურად ვსწავლობთ მათ ნაკვალევს, როგორც წესი, კოლტში შემავალი ღორები ერთად მოძრაობენ. დავთვლით რამდენი კოლტი ფიქსირდება ტერიტორიაზე. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი საკვების მოპოვების მიზნით ხშირად მიგრირებენ მიმდებარე ტერიტორიებზე, ხოლო გარკვეული პერიოდის შემდეგ, კვლავ ბრუნდებიან.

კავკასიური როჭოს აღსარიცხად ვიყენებთ ტერიტორიული ინდივიდის დათვილის მეთოდს, რადგანაც გამრავლების სეზონზე ამ ფრინველებს (კერძოდ, გამრავლებაში მონაწილე მამრებს) ახასიათებთ მკვეთრად გამოხატული ტერიტორიულობა. ამ დროს დომინანტ ინდივიდების დათვლა საკმაოდ ადვილად ხდება აშკარად გამოხატული დამახასიათებელი ქცევის ვოკალიზაციის (ტიხტიხის) გამო. შესაბამისად, აღვრიცხავთ ტერიტორიულ მამრებს და ვადგენთ გამრავლებაში მონაწილე დომინანტ მამრების ინდივიდუალურ ტერიტორიებს. სატიხტიხოები ჩვეულებრივ 1800-2600 მ-ზეა განლაგებული. სატიხტიხოების ფართობი ხშირად დიდია, დაახლოებით 4 ჰექტრამდე. ინტენსიური ტიხტიხი დილის საათებში მიმდინარეობს, საღამოთი კი - ნაკლები ინტენსივობით. პარალელურად ვარკვევთ, თუ როგორია პოპულაციაში სქესთა შეფარდება, ანუ ვადგენთ საშუალოდ რამდენი მდედრი მოდის ერთ "მომღერალ" მამრზე. ამის შემდეგ შესაძლებელი ხდება პოპულაციის რიცხოვნობის მიახლოებითი გამოთვლა.

პოპულაციის რიცხოვნობის გამოთვლას ვაწარმოებთ შემდეგი ფორმულით:

$$W = mdf + md$$

სადაც

W - არის პოლულაციის საერთო რიცხოვნობა;

md - გამრავლებაში მონაწილე მამრების საერთო რაოდენობა;

f - დედლების საშუალო რიცხვი ერთ მამალზე გაანგარიშებით.

არჩვის და ჯიხვის დათვლის საუკეთესო მეთოდი თოვლზე კვალის აღრიცხვაა, რასაც იყენებს და შემდგომშიც გამოიყენებს სამონადირეო მეურნეობა.

წავის აღრიცხვა განხორციელდება მისი სოროების მიხედვით და აგრეთვე თოვლზე კვალის მიხედვით. წავს სპეციფიური სორო აქვს, რომელსაც შესასვლელი წყლიდან აქვს. ამდენად წყალმცრობის პერიოდში მისი აღმოჩენა ადვილია. ასევე სპეციფიურია მისი კვალი თოვლზე.

აღრიცხვა განხორციელდება რეინჯერებისა და რესურსების სპეციალისტების (ნადირთმცოდნის) მიერ. მიღებული მონაცემები შეიტანება სპეციალურად შემუშავებულ ფორმაში (ცხრილებში), სადაც განხილული იქნება: კვარტლები, სახეობების ჩამონათვალი, მათი რიცხოვნება, ასევე ის ნიშნები, რის მიხედვითაც იქნება აღრიცხული ცხოველი (კვალი, ხმა, ბუმბული, ნაკაწრი და სხვა).

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ცხოველების დათვლა და მონიტორინგი იწარმოებს სეზონურად, რიგ შემთხვევაში (პერიოდში) ყოველდღიურად. ბუნებრივია თითოეული სეზონური დათვლისას აღრიცხვის მეთოდი შეიცვლება, მაგალითად ზამთრის პერიოდში კვალის იდენტიფიკაცია განხორციელდება ტრანსექტებზე გასვლის გზით. არსებობს აბსოლუტური აღრიცხვის მეთოდი, ლენტისებური, ექსტრაპოლაციის მეთოდი, სისტემატური, ირიბი დათვლის მეთოდები, სანიმუშო ფართობებზე აღრიცხვის მეთოდი, ყვირალობის პერიოდში (ირმებზე), ბუდეების და ბუნაგების აღრიცხვის მეთოდები, ასევე ექსკრემენტების მიხედვით, კვალის იდენტიფიკაციის მეთოდი, ხეზე ნაკაწრებისა და ცხიმიანი ნიშნულების მეთოდი და კომბინირებული. სამონადირე მეურნეობა გამოიყენებს იმ მეთოდს, რომელიც უფრო მისაღები იქნება ცხოველის სახეობის, ასევე დროის ფაქტორის გათვალისწინებით. მიზანშეწონილია შეგროვილი ინფორმაცია ცხოველების გავრცელების შესახებ იყოს კარტირებული, რათა გაადვილდეს ნადირობის დაგეგმვა, მითუმეტეს როცა შეგროვილი იქნება ინფორმაცია ასევე ინდივიდების ასაკობრივ შეფარდებაზე.

მონიტორინგი

მონიტორინგის ძირითადი მიზანი სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველებზე დაკვირვების წარმოებაა, მათი მდგომარეობის დაფიქსირების, საფრთხეების და გამრავლების ხელშემშლელი ფაქტორების გამოვლენის და სათანადო რეკომენდაციების შემუშავების მიზნით. შემდგომში კი უნდა მოხდეს ამ რეკომენდაციების საფუძველზე შესაბამისი ღონისძიებების განხორციელება.

სამონიტორინგო დაკვირვების ჩატარება და ზოგადად მონიტორინგის წარმოება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ღონისძიებაა სამონადირეო მეურნეობის გაძლიერების საქმეში. ამდენად აუცილებელია შეიქმნას მონიტორინგის პროგრამა, რომლის მიხედვითაც დაიგეგმება შემდგომში მონიტორინგის საქმიანობათა გეგმა, დარჩენილი წლების მიხედვით.

მონიტორინგის ობიექტები, როგორც აღინიშნა სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილი ცხოველებია, რომლებიც ბინადრობენ სამონადირეო მეურნეობის

ტერიტორიაზე. მონიტორინგული დაკვირვებები უნდა იწარმოებს აგრეთვე, ამ სახეობების საბინადრო გარემოს მდგომარეობაზე, ბიოტენიკური ღონისძიებების ჩატარების ეფექტურობაზე, დაავადებების გავრცელებაზე და სხვა ფაქტორებზე, რომლებიც მნიშვნელოვანია ცხოველთა გამრავლებისა და აღწარმოებისათვის, ასევე მათთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნისათვის. რაც ასევე ძალზე მნიშვნელოვანია, მონიტორინგის ფარგლებში გათვალისწინებული იქნება ზურმუხტის საიტის სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში მოცემულ სახეობებზე და ჰაბიტატებზე, მათ მდგომარეობაზე დაკვირვება, რათა არ მოხდეს მათზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება. აქ ძირითადი ყურადღება მიმართული იქნება სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში მითითებულ ცხოველთა ისეთ სახეობებზე დაკვირვებაზე, რომლებზეც საქმიანობით (ნადირობა, ადამიანთა ტერიტორიაზე გადაადგილება და სხვა ამგვარი) შესაძლებელია ზემოქმედება (დათვი, მგელი, ფოცხვერი, წავი, კავკასიური გველგესლა, ფრინველები, ხელფრთიანები - უფრო ნაკლები ინტენსივობით). ამ ფორმაში მითითებული ერთადერთი ამფიბია: *Triturus karelinii* აქ არ გვხვდება, ხოლო მწერებზე ზემოქმედება არ იქნება მნიშვნელოვანი შემდეგი გარემოებების გამო: სამონადირეო მეურნეობის შექმნა და ფუნქციონირება, თავისი არსით უფრო მეტად დაცვითი და აღდგენითი ფუნქციის მატარებელია, რამდენადაც პროცესებს სწორად და კანონმდებლობის მოთხოვნების შესაბამისად წარმართავთ. სამონადირეო მეურნეობის სპეციალური ლიცენზიის პირობებით, არა მხოლოდ ნადირობის წარმართვა, არამედ მრავალი დაცვითი ქმედების განხორციელება გვევალება, მათ შორის: მცენარეული საფარის, ჰაბიტატების დაცვა, ცხოველთა აღწარმოება და სხვა მრავალი. ამავდროულად, ჩვენ არამც თუ არ აქვს მცენარეების ჭრის უფლება, არამედ პასუხისმგებელი ვართ უკანონო ჭრებზე, ისევე როგორც ცხოველთა უკანონო მოპოვებაზე. ჩვენ ასევე პასუხისმგებელი ვართ ნარჩენების მართვაზე, დაბინძურებაზე და სხვა ისეთი საკითხების მოგვარება/მართვაზე, რომლებიც განაპირობებენ ზემოქმედებას ბიომრავალფეროვნებაზე. ყოველივე ზემოაღნიშნულის, ასევე სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით, სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიას მრავალი დაცვითი ფუნქცია აქვს. ამიტომ, ზემოქმედება მცენარეებზე, შესაბამისად ჰაბიტატებზე და აქედან გამომდინარე მწერებზე არ შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს. ლიცენზიით განსაზღვრულ ფართობზე ასევე არაა მოსალოდნელი ჰაბიტატების განადგურება/ფრაგმენტაცია სხვადასხვა ნაგებობის მშენებლობის გამო, რადგან ეს არ იგეგმება. ხსენებულ ფაქტორთა გათვალისწინებით, ასევე არაა მოსალოდნელი მნიშვნელოვანი ზემოქმედება ხელფრთიანებზე, თუმცა ზოგადი სახის სამონიტორინგო დაკვირვებები (მაგალითად: საბინადრო გარემოს მდგომარეობა, პირდაპირი ზემოქმედების არასებობა) მათზეც გავრცელდება. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მონიტორინგი მიმართული იქნება ზურმუხტის საიტის „რაჭა-ლეჩხუმი“ სტანდარტულ მოჯნაცემთა ფორმაში მოცემულ, ზემოთ მითითებულ სახეობებზე.

სამონადირეო მეურნეობის გაძლიერების პრაქტიკაში აუცილებელ ღონისძიებას წარმოადგენს სავარგულის მდგომარეობის მუდმივი და პერიოდული კონტროლი. უწყვეტი მონიტორინგი განხორციელდება სეზონური ფენოლოგიური დაკვირვების და აღწერის ხერხით. მონიტორინგი უნდა განხორციელდეს მკვეთრად დაზუსტებულ პერიოდში ერთი და იგივე მარშრუტით შემოვლით, რათა ნადირთმცოდნის ან რეინჯერის მიერ არა მარტო დათვალიერებული, არამედ გამოვლენილიც იყოს რაიმე მნიშვნელოვანი მოვლენა ან ფაქტები. იქნება ეს მტაცებლის მიერ რომელიმე ცხოველის დაზიანების, ბუდის ან სოროს ნგრევის, ექსტრემალური სიტუაციების, ან უკანონო ქმედების ფაქტები. მონიტორინგის მნიშვნელოვანი მომენტია ფიტოპათოლოგიური გამოკვლევების ჩატარების ეფექტურობის დადგენა და ხანძარსაშიში კერების დროული გამოვლენა, რომელიც უნდა ჩატარდეს მეურნეობის თანამშრომლების თანხლების ან კვალიფიციური სპეციალისტის დაქირავების და დახმარების გზით, რადგანაც მავნებლების მიერ დაზიანების უყურადღებობის შემთხვევაში შესაძლოა მოყვეს მერქნიანების და ბუჩქების გახმობა და ხანძარსაშიშ ადგილებად გადაქცევა. ბუნებრივი ხანძრის წარმოშობა კი

თავისთავად გამოიწვევს მრავალი ცხოველის ჰაბიტატის რღვევას. ზემოაღნიშნული ფაქტი კი უარყოფით ზემოქმედებას იქონიებს ცხოველების და ფრინველების წარმადობაზე, რაც ასე მნიშვნელოვანია წარმატების მისაღწევად ამგვარ საქმიანობაში.

მონიტორინგის წარმატებით განხორციელების ერთ-ერთი პირობაა ეგერის დღიურების და მონიტორინგის ჟურნალის წარმოება, რაც ასევე განხორციელდება საქმიანობისას. ამ დოკუმენტებში აისახება ყოველ სამონიტორინგო დაკვირვების დრო, ადგილი, სამონიტორინგო პარამეტრი, მდგომარეობა, შედეგი, საჭიროების შემთხვევაში რეკომენდაცია და სხვა მონაცემები.

ქვემოთ მოცემულია მონიტორინგის გეგმა (ერთწლიანი). ამავე სქემით განხორციელდება მონიტორინგი სხვა წლებშიც. თუმცა მას დაემატება ის სამონიტორინგო საკითხები, რომლებიც სამონადირეო მეურნეობის წარმოების შემდგომ ეტაპზე იქნება განსახორციელებელი, ან საკითხის დამატების საჭიროება გამოვლინდება საქმიანობისას, როგორცაა მაგალითად გარეული ცხოველების სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე რეინტროდუქცია ან რესტოკინგი. ამ შემთხვევაში მონიტორინგის გეგმაში შეტანილ იქნება სათანადო დამატებები, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

მონიტორინგის გეგმა

ცხრილი 22

№	საკითხი	პერიოდულობა	შემსრულებელი	შენიშვნა/რეკომენდაცია / ქმედება
1	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა რიცხოვნობაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე რეინჯერი	აღრიცხვების ჩატარება და შედეგების ანალიზი დაკვირვება ჩატარდება ბერნის კონვენციით დაცულ, სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში მითითებულ, ზემოთ, ტექსტურ ნაწილში ხსენებულ სახეობებზეც
2	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა მდგომარეობაზე დაკვირვება, მათი გამრავლება-განვითარებისათვის ხელშემშლელი ფაქტორების არსებობის დადგენის კუთხით	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე რეინჯერი	საფრთხეების იდენტიფიკაცია და ასეთის არსებობის შემთხვევაში რეკომენდაციის მომზადება ქმედებების განხორციელებისათვის დაკვირვება ჩატარდება ბერნის კონვენციით დაცულ, სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში მითითებულ სახეობებზეც

3	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა აღწარმოების მიმდინარეობაზე (ამ ქმედებების განხორციელების დაწყებისთანავე) დაკვირვება	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე რეინჯერი	ეფექტურობის დადგენა და ხელშემშლელი ფაქტორების გამოვლენა
4	სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა საბინადრო გარემოს მდგომარეობაზე დაკვირვება ჰაბიტატების მიხედვით	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე რეინჯერი	ადდგენის ღონისძიებები დაკვირვება მოიცავს ბერნის კონვენციით დაცულ, სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში მითითებულ ჰაბიტატებსაც
5	მცენარეთა მავნე დაავადებების არსებობაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად	მეტყევე სპაციალ. რეინჯერი	დაავადების გავრცელების თავიდან აცილება
6	სავარგულის ბიოტექნიკური კეთილმოწყობის მიმდინარეობაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად	აგროსპეციალის ტი რეინჯერი	
7	ხანძარსაწინააღმდეგო ქმედებების ეფექტურობაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად (ზამთრის სეზონის გარდა)	რეინჯერები, მეტყევე სპეციალისტები	ხანძარსაშიში კერების დროულად გამოვლენა და გაწმენდა
8	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა დაავადებების არსებობაზე და მის აღმოფხვრისათვის განხორციელებულ ქმედებების ეფექტურობაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე, ვეტერინარი, რეინჯერი	დაავადების გავრცელების თავიდან აცილება დაკვირვება მოიცავს ბერნის კონვენციით დაცულ, სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში მითითებულ სახეობებსაც
9	ცხოველთა ინვაზიური სახეობების რიცხოვნობაზე და ახალი სახეობების გამოჩენაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე ვეტერინარი, რეინჯერი	ინვაზიური სახეობების ელიმინაციის ქმედებების განხორციელებისათვის რეკომენდაციები და ქმედებები
10	ნარჩენების მართვის ეფექტურობაზე დაკვირვება	ყოველთვიურად	ნადირთმცოდნე რეინჯერი	

ზ) ცხოველთა დაცვისა და აღწარმოების ღონისძიებები

ზ.ა) ცხოველთა რეინტროდუქციის ან/და რესტოკინგის ღონისძიებები (საჭიროების მიხედვით)

ცხოველთა რეინტროდუქციის ან/და რესტოკინგის, ასევე ცხოველთა დაცვისა და არწარმოებისათვის ხელშეწყობი ბიოტექნიკური ღონისძიებების შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ამ გვერდში. გვერდის შესაბამის თავებში ასევე განხილულია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა დაცვისა და აღწარმოების ღონისძიებები; მოცემულია ინფორმაცია ინვაზიური სახეობების ელიმინაციის ღონისძიებების საჭიროების შესახებ ინფორმაცია და მოქმედი ბუნებრივი და ანთროპოგენური ნეგატიური ფაქტორების და პოტენციური საფრთხეების იდენტიფიკაციის, მათი აღმოფხვრა/შერბილების ღონისძიებების შესახებ.

ზ.ბ) ბიოტექნიკური ღონისძიებები (სანადირო სახეობების სანაშენები, დამხმარე თავშესაფრები (ტიპი, მდებარეობა) დაავადებების პროფილაქტიკა, საკვებურების მოწყობა, ცხოველთა საკვებ მცენარეთა გაშენება და სხვა)

თითოეული სახეობის ცხოველისათვის, მისი დღე-ღამური, სეზონური და წლიური ბიოლოგიური რიტმის შესაბამისად უნდა შეიქმნას მაღალი ხარისხის საბინადრო პირობები, რათა ისინი დამკვიდრდნენ და დამაგრდნენ მეურნეობის სავარგულეში და სტაბილურად მიღებულ იქნას ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქცია.

იმ შემთხვევაში, თუ სანადირო ცხოველები ინარჩუნებენ დღე-ღამურ, სეზონურ და წლიურ დადებით ენერგობალანსს შესაფერისი სავარგულების ფართობზე, ისინი მკვიდრად ბინადრობენ ამ ტერიტორიებზე, ხოლო თუ ენერგობალანსი უარყოფითია, ისინი ტოვებენ ამ ტერიტორიებს, აქტიურად ეძებენ და მკვიდრდებიან ისეთ სავარგულებში, რომელიც უზრუნველყოფს მათ ნორმალურ ბიოლოგიურ რიტმს.

ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსის მიზანდანიშნულება განისაზღვრება თითოეულ კერძო შემთხვევაში, პირობითად იყოფა ორ ჯგუფად:

1. ღონისძიებები, მიმართული სანადირო ცხოველების საბინადრო სავარგულებში არსებობის პირობების ხარისხის გაუმჯობესებაზე;

2. ღონისძიებები, მიმართული უშუალოდ გარეულ ცხოველებზე, დაცვის, აღწარმოების, შენარჩუნების, გამრავლების და განსახლების ხელშეწყობი ღონისძიებები.

პირველი ჯგუფის ღონისძიებების მეშვეობით უმჯობესდება კვების, თავშესაფრის, ბუდობის და ბუნაგობის, ნამატის გამოზრდის და სეზონური ადგილგადანაცვლების პირობები.

მეორე ჯგუფის ღონისძიებების მეშვეობით ხორციელდება სანადირო ცხოველების სახეობრივი სიმდიდრის და რიცხოვნობის გაზრდა სავარგულებში განსახლება, ხელოვნური მოშენება, აგრეთვე სელექციური და ვეტერინალური ღონისძიებები.

სამონადირეო მეურნეობაში სანადირო ცხოველების დაცვის, შენარჩუნების, აღწარმოებისა და რაციონალური გამოყენების ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსი სახეობებისა და მოცულობების მიხედვით განისაზღვრება ცხოველთა არსებული სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის მდგომარეობიდან გამომდინარე. სამონადირეო-სამეურნეო თვალსაზრისით ამ ღონისძიებათა ეფექტურობა – როგორც ეკოლოგიური, ისე ეკონომიკური, გამოიხატება იმაში, რომ მეურნეობის სავარგულებს გააჩნდეთ სტაბილური ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობა.

სანადირო ცხოველების საბინადრო სავარგულების ბიოტექნიკური კეთილმოწყობის ნორმები

ცხრილი 23

№	გარეული ცხოველების სახეობები	ნათესი კულტურები საკვები მინდვრები	საკვებური წერტილები	საკვებური მოედანი	სამარილე	საბუდარი	თავშესაფარი
1	შველი	0,1 _ 0,2 ჰა 20 სულზე	1 ცალი 20 სულზე	1 ცალი 50 სულზე	1 ცალი 20 სულზე	-	-
2	გარეული ღორი	0,3 _ 0,4 ჰა 10 სულზე	1 ცალი 10 სულზე	1 ცალი 20 სულზე	1 ცალი 10 სულზე	-	-
3	კურდღელი	0,1 _ 0,2 ჰა 100 სულზე	1 ცალი 50 სულზე	1 ცალი 100 სულზე	1 ცალი 50 სულზე	-	-

ბიოტექნიკური კეთილმოწყობის გეგმა
ცხრილი 24

ღონისძიება	დასრულების დრო (წელი, თვე)	კვარტალი	ლიტერი
ნათესი კულტურები, საკვები მინდვრები	2022 წლიდან ერთწლიანი	14	7,9,13,11
	კულტურები ყოველწლიურად,	30	2,8
	მრავალწლიანები - ორ, ან სამ წელში ერთხელ	45	3
საკვებური წერტილები	ყოველწლიურად	29	7,8
		37	2
		45	9
საკვებური მოედანი	ყოველწლიურად	29	4
		37	10
		45	3
სამარილე	ყოველწლიურად	48	2
		24	10
		37	1
		38	7

		45	10
საბუდარი	ყოველწლიურად	14	4
		38	1
		45	10
		48	5
თავშესაფარი	ყოველწლიურად	23	11
		35	1
		40	10
		46	8

გარეული ნადირისათვის მოწყობილ სამარილებში გამოიყენება ქვამარილის ნატეხები ან მისი ფხვიერი ნაზავი, კერძოდ:

94% – ქვა მარილი	0,4% – სპილენძის სულფატი
4% – მაგნეზია სულფატი	0,4% – თუთიის სულფატი
0,5% – მაგნეზია ოქსიდი	0,2% – რკინის სულფატი
0,4% – მანგანო სულფატი	0,0-1% – კობალტის სულფატი

გარეული ნადირ-ფრინველისათვის დამატებითი საკვების მიწოდების პირველი პერიოდი თითოეულ განსხვავებულ ბუნებრივ-კლიმატურ და მცენარეულ ზონაში შესაბამისად იყოფა სამ ნაწილად:

1. საკვების მიწოდების პერიოდი – 90 დღე – მაღალმოსავლიანი წელიწადი
2. საკვების მიწოდების პერიოდი – 120 დღე – საშუალომოსავლიანი წელიწადი
3. საკვების მიწოდების პერიოდი – 180 დღე – დაბალმოსავლიანი წელიწადი

გარეული ნადირ-ფრინველისათვის დამატებითი საკვების პერიოდი თავის მხრივ იყოფა სამ ეტაპად:

1. მიწოდებულ დამატებით საკვებთან შეფუების ეტაპი – მიეცემა მარაგის 25%.
2. გარეული ნადირ-ფრინველის დამატებითი ინტენსიური კვება – მიეცემა მარაგის 50%.
3. გარეული ნადირ-ფრინველის ბუნებრივ საკვებზე დაბრუნება – მიეწოდება მარაგის 25%.

დამატებითი საკვების მიწოდება გარეული ნადირ-ფრინველისათვის ხორციელდება რამდენიმე სახით:

1. იქმნება საკვებური მინდვრები, სადაც მოსავალი რჩება ადგილზე აუღებლად და მას თავიანთი მოთხოვნილებისამებრ გამოიყენებენ გარეული ცხოველები,
2. ბუნებრივ სათიბებში წარმოებს თივის მარაგის შექმნა,
3. იქმნება ნათესი მინდვრები მარცვლოვანი და ძირნაყოფიანი კულტურების წარმოებისათვის. აქ მიღებული მოსავალი ინახება მარაგის სახით და გარეულ ცხოველებს მიეწოდება საკვებურ მოედნებზე და წერტილებზე,

4. მზადდება ფოთლიანი ნეკერის კონები და ხორბლოვანი კულტურე ბის ძნები, რომლებიც ინახება დამზადების ადგილზე და გამოიყენება, როგორც მიმდინარე დამატებით კვების პროცესში, ისე ექსტრემალურ კლიმატურ პირობებში,

5. იწარმოებს ველური მცენარეულობის ნაყოფის შეგროვება და მისი მარაგის შექმნა.

დამატებითი საკვების მარაგის შექმნის ღონისძიებები სამონადირეო მეურნეობებში ხორციელდება ორი მიმართულებით:

1. ველური მცენარეულობის ნაყოფისუნარიანობის გაზრდა სატყეო-მელიორაციული და აგრო-მელიორაციული ხერხების გამოყენებით;

2. კულტურული მცენარეულობის ნათესი მინდვრების შექმნა.

ბუნებრივი საძოვრების პროდუქტიულობა ცხოველების მიერ გამოსაყენებელი მშრალი მასის სახით (მოსავალი ც/ჰა).

I მთის საძოვრები

1. სუბალპური საძოვრები – 6–14

2. ალპური დაბალბალახიანი საძოვრები – 4–10

II ჭალების საძოვრები

ჭალების საძოვრები – 6–12

III ტყის საძოვრები

1. ტყის ვარჯის ქვეშ – 1–4

2. ტყის ველობებზე – 6–15

გარეული ცხოველების დამატებითი კვების ნორმები (ერთ სულზე 100 დღე) და ბიოტექნიკური კეთილმოწყობის ნორმები

ცხრილი №25

№	გარეული ცხოველების სახეობები	მარილი, კიკ.	ნეკერი, ფოთლიანი კონა	თივა კგ.	ძნა-თავთავიანი კონა 2-3	მარცვლოვან საკვები კგ	წვნიანი ძირნაყოფი კგ.
1	შველი	1 _ 1,5	20	50		20	30
2	გარე. ღორი					30-40	50-60
4	კურდღლი	1-1,5	40	50	25	25	40
5	როჭო		1ც. 100 ფრთაზე		30	6	

ნადირ-ფრინველთა დამატებითი საკვები ბაზის შესაქმნელად სამონადირეო სავარგულეებში ყოველწლიურად განხორციელდება ბიოტექნიკური ღონისძიებები: დაითესოს მიწავაშლა, სიმინდი, ქერი და სხვა. მოეწყოს საკვებურები და სამარილეები.

შენიშვნა: გვემით გათვალისწინებული ბიოტექნიკური კეთილმოწყობის ობიექტები განლაგდება მეურნეობის დანიშნულებითი და შიდატერიტორიული ზონირების მიხედვით, შესაბამისად.

ზ.გ) საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვის, შენარჩუნებისა და აღწარმოების ღონისძიებები

მეურნეობის ტერიტორიაზე საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების რიცხოვნობის მატებისა და პოპულაციების აღდგენის ქმედებებს ასევე სპეციალური მიდგომები და ქმედებები ესაჭიროება. ამ ცხოველებს განსაკუთრებული დაცვა ესაჭიროებათ.

სახეობების დაცვის, შენარჩუნებისა და აღწარმოების ღონისძიებები, გარდა გეგმაში მითითებული ქმედებებისა (მათ შორის სანადირო სახეობების დაცვის ქმედებები, რომლებიც ასევე განხორციელდება საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველებთან მიმართებითაც), შემდეგია:

1. საქართველოს "წითელ ნუსხაში" შეტანილი სახეობა, კერძოდ: მურა დათვი, არჩვი, ფოცხვერი, წავი, კავკასიური ციყვი, კავკასიური როჭო, მთის არწივი, სვავი, მდინარის კალმახი, კოლხური ხრამული და კავკასიური გველგესლა განსაკუთრებული დაკვირვების ქვეშ იქნებიან.

2. იდენტიფიცირებული იქნება საფრთხეები.

3. წაბლზე მონიტორინგის გზით განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდება მისი "წაბლის წერქის კიბოს" დაავადების საგანზე.

4. მეურნეობის უშუალო სიახლოვეს, მდინარე რიცეულაზე (საერთო საზღვრებით) მდებარეობს "რიცეულაჰესი", თავისი ადმინისტრაციული და ინფრასტრუქტურული ნაგებობებით. გარდა ამისა, სამონადირო მეურნეობას ონისა და ლიხეთის სატყეოების მხრიდან ესაზღვრება საძოვრები, სადაც 5-6 თვის მანძილზე საქონელი იკვებება. ჭრებალოსა და თხმორის სატყეოების მხრიდან მოსახლეობის მიერ ტყის ფონდის მიწების საძოვრებად გამოყენება ნაკლებინტენსიურია. რიცეულაჰესზე ტექნიკის, ავტომობილების გადაადგილება, ჰესის ხმაური, ასევე მწყემსების და ძაღლების გადაადგილება და ხმაური უარყოფითად მოქმედებს „წითელი ნუსხით“ დაცულ სახეობებზე, იწვევს მათ შემფოთებას და ამ ტერიტორიებიდან გადაადგილებას მეურნეობის სხვა კვარტლებში. ამის გამო, გარკვეულწილად შეზღუდული და შემცირებულია მათი საარსებო და საკვები ფართობები. სამონადირო მეურნეობის ტერიტორიაზე „წითელი ნუსხით“ დაცული სახეობების გარკვეული შემფოთება ასევე შეიძლება გამოიწვიოს ნადირობამ და ტურისტების გადაადგილებამაც, რაც გასათვალისწინებელი გარემოებაა მეურნეობის მართვისას.

5. „წითელი ნუსხით“ დაცულ როჭოზე, მის ბარტყებსა და კვერცხებზე ნადირობს მცირე მტაცებელი ძუძუმწოვრები და მტაცებელი ფრინველები. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდება ბრაკონიერულ ნადირობაზე, განსაკუთრებით არჩვთან და დათვთან მიმართებით. ფოცხვერზე ნადირობის შესახებ (თუნდაც მოპოვების მცდელობის ჩათვლით) ინფორმაცია არ არსებობს.

6. „წითელი ნუსხით“ დაცული სახეობებისათვის საფრთხეს შეიძლება წარმოადგენდეს ტყის ხანძრები, დაავადებები, და კლიმატური და სხვა ბუნებრივი მოვლენები. „წითელი ნუსხით“ დაცული სახეობებისათვის ბუნებრივი საბინადრო გარემოს მაქსიმალურად შენარჩუნების მიზნით ხდება და მოხდება ადგილობრივი მოსახლეობის, მომთაბარე მწყემსებისა და დამსვენებელი ტურისტების და მონადირეების ინფორმირება, რომ არ მოხდეს მათ მიერ უარყოფითი ზემოქმედება გარემოზე (დაბინძურება, ხმაური, ხანძარსაწინააღმდეგო წესების დარღვევა და სხვა). ამ ტერიტორიებზე გამკაცრდება ფიზიკური დაცვის კონტროლი და სხვა შესაბამისი ქმედებები.

7. ვიზიტორებს და მონადირეებს გადაადგილება შეუძლიათ მხოლოდ გამყოლებთან ერთად და მათი მეთვალყურეობის ქვეშ. ნადირობა განხორციელდება მხოლოდ სანადირო უბანზე, რომელიც არ განეკუთვნება აღკვეთილს, სადაც წითელი ნუსხის ცხოველებს შეუძლიათ ბინადრობა, შემაწუხებელი ფაქტორების გარეშე.

8. საჭიროების შემთხვევაში მოხდება იმ მტაცებელი ცხოველების რაოდენობის რეგულირება, რომლებიც ნადირობენ "წითელი ნუსხით" დაცულ სახეობებზე.

9. "წითელი ნუსხით" დაცულ სახეობების დაცვის მიზნით სამონადირეო მეურნეობა განახორციელებს სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ფიზიკურ დაცვას და ბრაკონიერობის აღკვეთის ქმედებებს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მეურნეობის ტერიტორიის დაცვის მექანიზმები (მცველთა რაოდენობა, ტრენინგი, შესაბამისი ნაგებობები და სხვა). სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორია თავისი ზოგადი მიზანდანიშნულებით განკუთვნილია სამოყვარულო-ტურისტული ნადირობის წარმოებისთვის და სხვა შემეცნებით-სათავგადასავლო რეკრიაციული ღონისძიებებისათვის.

10. მეურნეობის შიდასამეურნეო ტერიტორიული ორგანიზაცია სრულყოფილად უნდა უზრუნველყოფდეს მის ფუნქციონალურ დანიშნულებას „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების ეკოლოგიური წონასწორობის თვალსაზრისით.

11. მეურნეობის ტერიტორიაზე „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვისა და სამეურნეო საქმიანობის ოპერატიული უზრუნველყოფის თვალსაზრისით იფუნქციონირებს საეგერო სამცველო. მცველთა რაოდენობა დამოკიდებული იქნება წლის სეზონზე. წლის ზაფხულის სეზონზე, ან მოსახლეობის მიერ საშეშე მერქნის დამზადებისას შესაძლოა მეურნეობის ზემო კვარტლებში დაიდგას დროებითი სადღეღამისო სამორიგეო კარავი და დაემატოს ეგერთა რაოდენობა. ეგერები აღჭურვილნი იქნებიან პირადი ცეცხლსასროლი იარაღით, კავშირგაბმულობის რადიოსიხშირის დიაპაზონის გადამცემებით (რაციებით). ეგერებს ჩაუტადებათ თრეინინგკურსები "ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა შესახებ კოდექსისა" და ცხოველთა სამყაროს ობიექტებითა და ტყითსარგებლობის მარეგულირებელ სხვა აქტებში. ეგერების რაოდენობაა არანაკლებ სამი. მეურნეობის ტერიტორიის შესასვლელში, რიცეულას ხეობაში განთავსდება ეგერთა მთავარი საკონტროლო პუნქტი. სამონადირეო მეურნეობაში გაგრძელდება საზღვრების დემარკაცია გარეთა პერიმეტრზე და შიდასამეურნეო ტერიტორიული ერთეულების გამოყოფა. ამისთვის გამოიყენება გამაფრთხილებელი, ამკრძალავი და გამომყოფი შინაარსის მქონე წარწერიანი ფირნიშები, რომლებიც იდგმება თვალსაჩინო ადგილებში. პერიმეტრზე განთავსებულ სასაზღვრო ფირნიშებზე რიგ შემთხვევაში დატანილი იქნება სამონადირეო მეურნეობის სქემატური კონტური, ხოლო შიდა სამეურნეო ტერიტორიული ერთეულის სქემატური კონტურის დატანა შესაბამის ფირნიშზე სავალდებულოა. ასეთი ხასიათის ფირნიშებით შესაძლებელი ხდება საკონფლიქტო სიტუაციების შემცირება და განმუხტვა რაც დადებითად აისახება არა მხოლოდ „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების, არამედ მთლიანად მეურნეობის ტერიტორიაზე მობინადრე და მობუდარი ცხოველთა სამყაროს სხვა სახეობების მდგომარეობის მიმართ.

11. „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვისა და შენარჩუნების მიზნით კონტროლზეა აყვანილი ხანძარსაწინააღმდეგო, დაავადებების პრევენციის და მათთან ბრძოლის საკითხები და გატარდება ქმედებები.

12. განხორციელდება ღონისძიებები, მიმართული „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების საბინადრო სავარგულებში არსებობის პირობების ხარისხის გაუმჯობესებაზე. ამ ღონისძიებების მეშვეობით გაუმჯობესდება კვების, თავშესაფრის, ბუდობის და ბუნაგობის, ნამატის გამოზრდის და სეზონური ადგილგადანაცვლების პირობები.

13. „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობებზე მონიტორინგის შედეგების მიხედვით დაიგეგმება ამ ცხოველთა რესტოკინგის ქმედებების განსახორციელებლად მუშაობა, რითაც განხორციელდება ამ ცხოველების რიცხოვნობის გაზრდა

14. „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვის მიზნით, ცხოველთა სამყაროს სხვა ობიექტები სავარგულებში ხელოვნური მოშენების, აგრეთვე განსახლებისა და ვეტერინარულ ღონისძიებების განხორციელებისას განსაკუთრებული ყურადღება დათმობა სანიტარული ნორმების დაცვას.

15. ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსი სახეობებისა და მოცულობების მიხედვით განისაზღვრება „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა არსებული სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის მდგომარეობიდან გამომდინარე (მაგალითად, დამატებითი საკვებურები და სამარილები არჩვისათვის). ეს ხელს შეუწყობს ხელს სამონადიერო მეურნეობის ტერიტორიაზე "წითელი ნუსხის" ცხოველების დაცვას, შენარჩუნებასა გამრავლებას. სამონადიერო-სამეურნეო თვალსაზრისით ამ ღონისძიებათა ეფექტურობა, როგორც ეკოლოგიური, ისე ეკონომიკური, გამოიხატება იმაში, რომ მეურნეობის სავარგულებს გააჩნდეთ სტაბილური ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტულობა.

16. აღნიშნული ღონისძიებები განხორციელდება იმ მიზნით, რომ „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვისა და შენარჩუნებისათვის, მათი დღელამური, სეზონური და წლიური ბიოლოგიური რიტმის შესაბამისად შეიქმნას მაღალი ხარისხის საბინადრო პირობები, რათა ისინი დამკვიდრდენ და დამაგრდენ მეურნეობის სავარგულებში და მოხდეს მათი რიცხოვნობის ზრდა და პოპულაციების მდგომარეობის გაუმჯობესება.

ყველა ზემოთ მითითებული ქმედება ხელს შეუწყობს საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების დაცვას, შენარჩუნებას, რიცხოვნობის ზრდას და მათი პოპულაციების მდგომარეობის გაუმჯობესებას. აღნიშნული ქმედებების უმეტესობა ბუნებრივია ასევე გავრცელდება და ხელს შეუწყობს, როგორც სხვა სახეობების, ასევე ზურმუხტის საიტის სტანდარტულ მონაცემთა ფორმაში შესტანილი სახეობების დაცვას, შენარჩუნებას, რიცხოვნობის ზრდას და პოპულაციების მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ამასთან, საჭიროა წითელი ნუსხის სახეობებისთვის დამატებით კონსერვაციის ქმედებების, როგორც აღწარმოების ხელშემწყობი ღონისძიებების განხორციელება. ქვევით მოტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობების კონსერვაციის და აღწარმოების ღონისძიებების შესახებ ინფორმაცია.

არჩვი - ზაფხულში ალპურ ზონაშია 1800 მ-ის სიმაღლეზე. ზამთარში კი 1100 მ-ის სიმაღლეზე ჩამოდის და ტყის ზონას აფარებს თავს.

ძირითად საფრთხეებს წარმოადგენენ:

1. ჰაბიტატის განადგურება (გამოწვეული ადამიანის მიერ), მაგ: სოფლის მეურნეობა – საქონლის მოვება და შესაბამისად, არეალის გაწყვეტის შედეგად იზოლირებული პოპულაციების წარმოქმნა;

2. მოპოვება – ნადირობა, გართობა, საკვები ადგილობრივი მოსახლეობისთვის

3. ინფრასტრუქტურის განვითარება, გზების გაყვანა;

4. დერივატების (რქები, ტყავი ფიტული) გამოყენება: ვაჭრობა ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ (იგულისხმება არჩვის რქებით ვაჭრობა), რეკრიაცია/ტურიზმი (მათ შორის ალპინიზმი).

გარდა აღნიშნული საფრთხეებისა, არჩვს ერთნაირი დაავადებები აქვს საქონელთან მიმართებით და შესაბამისად იქ, სადაც საქონელი ბალახობს, დაავადებების გავრცელების საფრთხე არსებობს. გარდა ამისა, არჩვზე ნადირობენ მტაცებელი ცხოველები (მგელი, დათვი, ახალგზარდა ინდივიდები შესაძლოა ფოცხვერის და მტაცებელი ფრინველების – მაგ. მთის არწივის მსხვერპლი გახდნენ).

ეს საფრთხეები სამონადიერო მეურნეობის ტერიტორიაზე მოზინადრე სახეობებს ნაწილობრივ ეხებათ, რადგან: მათი ფიზიკური დაცვა ხორციელდება და შესაბამისად ბრაკონიერობისაგან უფრო დაცულნი არიან, ვიდრე სანადირო მეურნეობის ტერიტორიის

გარეთ არსებული, ან მიგრირებისას იქ მოხვედრილი ინდივიდები; საქონლის (ცხვრის) მოვებისათვის ტერიტორია განსაზღვრულია; გზები და სხვა ინფრასტრუქტურის გაყვანა არაა დაგეგმილი.

მიუხედავად ამისა, ამ სახეობების კონსერვაცია-აღწარმოებისათვის სპეციალური ქმედებების განხორციელებაა საჭირო, კერძოდ:

- ამ სახეობების საბინადრო ტერიტორიაზე შესაბამისი დაცვის რეჟიმის შექმნა და მცველთა (ეგერთა) შემოვლის ინტენსიური გრაფიკის დაწესება;
- მცველთა შესაბამისი ტექნიკით და ეკიპირებით აღჭურვა;
- სპეციალური სასწავლო-საგანმანათლებლო კურსის შემუშავება (დაკვეთა შესაბამისი კვალიფიკაციის ორგანიზაციისათვის), პროფესიონალ მცველთა მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლებისათვის და ტრენინგების ჩატარება;
- სავარაუდო ბრაკონიერობის ადგილების იდენტიფიცირება და აქ გამძლიერებული დაცვის უზრუნველყოფა;
- დამატებით საკვებისა და მინერალების დამატება;

ბრაკონიერული ზეწოლის შემცირება ადგილობრივი მოსახლეობის კონსერვაციულ საქმიანობაში ჩართვის გზით, მათთვის სხვადასხვა წამახალისებელი ღონისძიებების შეთავაზებით, როგორცაა: ტურისტული მარშრუტის მოწყობა იმგვარად, რომ ისინი ყველის ამოყვანის მიმდინარეობას დაესწრონ; ტურისტებმა მოსახლეობისაგან ხელნაკეთი ნივთები და სუვენირები შეიძინონ; სკოლის მოსწავლეებისათვის საგანმანათლებლო ტურების მოწყობა სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე და სხვა.

კავკასიური როჭო - კავკასიური როჭო კავკასიის ენდემური სახეობაა. იგი ბინადრობს სუბალპურ მეჩხერ ტყეში და მაღალმთის მდელოებზე. სუბალპურ სარტყელში იგი მაღალბალახოვან მდელოებზე, დეკიანებში, მეჩხერ არყნარებშია გავრცელებული. ზაფხულში ადის ალპურ ზონაში, იქ სადაც ტემპერატურა შედარებით დაბალია, ზამთარში ქვევით ტყის ზედა სარტყელში გადმოინაცვლებს.

ძირითად საფრთხეებს წარმოადგენენ:

1. ჰაბიტატის განადგურება (გამოწვეული ადამიანის მიერ), მაგ: სოფლის მეურნეობა – საქონლის მოვება, დაავადებები, კლიმატური და სხვა ბუნებრივი მოვლენები.;
2. მოპოვება - ნადირობა, გართობა, საკვები ადგილობრივი მოსახლეობისთვის
3. ინფრასტრუქტურის განვითარება, სატყეო-სამეურნეო დანიშნულების გზების გაყვანა;
4. რეკრიაცია/ტურიზმი;
5. მცირე მტაცებელი ცხოველების მიერ მათი და კვერცხების მოპოვება.

როჭოს აღწარმოებისა და დაცვისათვის, გარდა ზემოთ, შესაბამის ქვეთავში აღნიშნული ძირითადი (მათ შორის ფიზიკური) დაცვითი ქმედებებისა, გათვალისწინებული უნდა იქნას, მისი ჰაბიტატის შინაური პირუტყვის, მწყემსებისა და ზოგადად მოვებისაგან დაცვა. იმის გამო, რომ კავკასიური როჭო გამოირჩევა მკვეთრად გამოხატული ტერიტორიულობით (მიგრაციები ახასიათებთ, მაგრამ მცირე ტერიტორიაზე და ყოველთვის უზრუნველნიან საბინადრო და სატიხტიხო ადგილს), მისი დაცვისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭება სატიხტიხო ადგილების შეწუხებისგან და ჰაბიტატის დაზიანებისაგან დაცვას. ამასთან, მნიშვნელოვანია უკანონო ნადირობის განსაკუთრებული კონტროლი ტიხტიხის პერიოდში, რადგან ამ დროს ბევრი ფრინველი ერთად იყრის თავს და ბრაკონიერმა შესაძლოა მთელი ლოკალური პოპულაცია ამოწყვიტოს.

გარდა ამისა, დაგეგმილია როჭოს ხელოვნური აღწარმოებაც, რომელიც დაიწყება სპეციალური კვლევის და ქმედებების დაგეგმვის შემდეგ. და მართვის გეგმაში შეტანილი იქნება შესაბამისი დამატებები.

მოხდება როჭოზე მონადირე მცირე ზომის მტაცებელი ცხოველების რიცხოვნობის რეგულირება.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე მოზინადრე სხვა წითელი ნუსხის ცხოველებზე განხორციელდება ძირითადად ამ ქვეთავის ზოგად ნაწილში მითითებული და ზემოთ აღწერილი ქმედებები. განსაკუთრებული ყურადღება მათ ბრაკონიერებისაგან დაცვას დაეთმობა. თუმცა ამ და სხვა თავებში მოტანილი ქმედებებიც იქნება განხორციელებული.

მდინარის კალმახი, კოლხური ხრამული - ძირითად საფრთხეებს წარმოადგენენ:

1. თევზააობა, გართობა, საკვები ადგილობრივი მოსახლეობისთვის
2. მიმდებარე საგზაო ინფრასტრუქტურის სამუშაოები, მდინარის კალაპოტების დეგადაცია;
4. არაკონტროლირებადი რეკრეაცია/ტურიზმი.

მდინარე რიცეულასა და მისი შენაკადის შესაბამის მონაკვეთებზე იწმინდება ფშები, სადაც კალმახი და კოლხური ხრამული დებენ ქვირითს და მრავლდებიან, გაკეთდება სალიფსიტეები. მოშენებული თევზი გაშვებულ იქნება მდინარეში. აღნიშნულის შესახებ შესაბამისი ინფორმაცია, ამ ქმედებების დეტალურად დამუშავების შემდეგ, მიწოდებული იქნება გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროსთვის, სატყეო სააგენტოსათვის. განსაკუთრებული ყურადღება მათ ბრაკონიერებისაგან დაცვას დაეთმობა. იგივე დაცვითი ღონისძიებები განხორციელდება წავთან მიმართებაშიც. ყველა ეს ქმედება განხორციელდება მართვის გეგმაში სათანადო ცვლილებების შეტანის საფუძველზე.

წავი - მათი რიცხოვნობის შემცირების მიზეზებია საკვების ბაზის შემცირება, დაავადებები, კლიმატური და სხვა ბუნებრივი და შეწუხება. ვიზიტორებს და მონადირეებს გადაადგილება შეუძლიათ მხოლოდ გამყოლებთან ერთად და მათი მეთვალყურეობის ქვეშ. მოხდება ბრაკონიერობის აღკვეთა. ნადირობა განხორციელდება მხოლოდ სანადირო უბანზე, რომელიც არ განეკუთვნება აღკვეთილს, სადაც წავს შეუძლია ბინადრობა. გაუმჯობესდება კვების, თავშესაფრისა და ბუნაგობის, ნამატის გამოზრდის პირობები.

სვავი, მთის არწივი - მათი რიცხოვნობის შემცირების მიზეზებია დაავადებები, კლიმატური და სხვა ბუნებრივი მოვლენები, საკვების ბაზის შემცირება და შეწუხება ბუდობის ადგილებში. შესაბამისად უპირველი ღონისძიებაა ბუდობის ადგილებში მეურნეობის ვიზიტორთა გადაადგილების კონტროლი და ბრძოლა ბრაკონიერებთან.

მურა დათვი - თუმცა მცირე სარეწაო მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ ბრაკონიერები ტყავს იყენებენ უმთავრესად ნოხად, ხორცს - საკვებად. ზოგან აზიანებს ნათესებს, იშვიათად თავს ესხმის შინაურ ცხოველებს. ამდენად მათი დაცვისა და შენარჩუნების უმთავრესი ღონისძიებაა მუშაობა მოსახლეობასთან, ბრაკონიერებთან ბრძოლა და ტერიტორიის სავარგულებში მოსახლეობის შესვლის კონტროლი.

ფოცხვერი - რიცხოვნობის შემცირების მიზეზებია დაავადებები და ბრაკონიერობა. უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს კლიმატური და სხვა ბუნებრივი მოვლენები. უმთავრესი ღონისძიებაა მუშაობა მოსახლეობასთან, ბრაკონიერებთან ბრძოლა. ვიზიტორებს და მონადირეებს გადაადგილება შეუძლიათ მხოლოდ გამყოლებთან ერთად და მათი მეთვალყურეობის ქვეშ.

კავკასიური ციყვი - სარეწაო მნიშვნელობა ფაქტიურად არ აქვს. ძირითადი ბუნებრივი მტერია კვერნა. ბრაკონიერები ანადგურებენ ძირითადად ლამაზი ტყავისა და გართობის მიზნით. ამდენად მათი დაცვისა და შენარჩუნების უმთავრესი ღონისძიებაა ბუნებრივი მტაცებლების რეგულირება, მუშაობა მოსახლეობასთან, ბრაკონიერებთან ბრძოლა და ტერიტორიის სავარგულებში მოსახლეობის შესვლის კონტროლი.

ზ.დ) ინვაზიური სახეობების ელიმინაციის ღონისძიებები

მეურნეობის ტერიტორიაზე ინვაზიური სახეობები დაფიქსირებული არ არის, შესაბამისად, ინვაზიური სახეობების ელიმინაციის ღონისძიებები დაგეგმილი და გათვალისწინებული არ არის. ამ საკითხზე სამონიტორინგო დაკვირვება გათვალისწინებულია მონიტორინგის გეგმით და ინვაზიური სახეობის გამოჩენის შემთხვევაში, გატარდება ელიმინაციის სათანადო ქმედებები, რაც დამატებით შეთანხმებული იქნება სამინსიტროსთან.

ზ.ე) მოქმედი ბუნებრივი და ანთროპოგენური ნეგატიური ფაქტორების და პოტენციური საფრთხეების იდენტიფიკაცია და მათი აღმოფხვრის/შერბილების ღონისძიებები

უშუალოდ მეურნეობის შიდა ტერიტორიაზე რაიმე მნიშვნელოვანი ანთროპოგენური, ან ბუნებრივი ნეგატიური ფაქტორები ამ ეტაპზე არ მოქმედებს. ლიცენზირებულ ტერიტორიაზე განხორციელდება ტყის მასივების შემოვლა და სისტემატიური კონტროლი. უკანონო ტყითსარგებლობის და ნადირობის აღმოჩენის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ ეცნობება შესაბამის სამსახურებს აღნიშნულის შესახებ და მოხდება მათთან თანამშრომლობა დამრღვევის გამოვლენის მიზნით. მოხდება დაცვა ტყის ფონდის მიწების თვითნებური გამოყენებისაგან.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე შინაური ცხოველების გადასარეკი ტრასა არ გადის, რაც ძალიან დადებითად მოქმედებს ველურ ბუნებაზე, ფლორასა და ფაუნაზე.

ტერიტორიაზე მეწყრული უბნები არ არის.

მდინარე რიცეულა და მისი შენაკადი ღვარცოფულობით არ ხასიათდება, თუმცა გაზაფხულის პერიოდში მთაში თოვლის დნობისას მდინარე და მისი შენაკადი აშკარად წყალუხვია. დღემდე ამ ფაქტორს რაიმე მნიშვნელოვანი უარყოფითი ზემოქმედება მეურნეობაზე არ მიუყენებია. მიუხედავად ამისა, წყალუხვობის პერიოდში მოხდება პერსონალის განსაკუთრებული მობილიზება, საფრთხის იდენტიფიკაციისა და აღმოფხვრის მიზნით.

თ) ბიომრავალფეროვნების, მათ შორის, ენდემური და რელიქტური სახეობების, მაღალი კონსერვაციული ღირებულების ტყეების დაცვისა და მდგრადი მართვის ღონისძიებები

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული მაღალი საკონსერვაციო ღირებულების ტყეების, ენდემური და რელიქტური სახეობების დაცვისა და მდგრადი მართვისათვის, განხორციელდება ღონისძიებები, რომლებიც მოიცავს:

- ბრაკონიერული ჭრის თავიდან ასაცილებლად ტერიტორიის ფიზიკურ დაცვას (ტერიტორიაზე განხორციელდება ტყის მასივების შემოვლა და სისტემატიური კონტროლი.
  - უკანონო ტყითსარგებლობის აღმოჩენის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ ეცნობება შესაბამის სამსახურებს და მოხდება მათთან თანამშრომლობა დამრღვევის გამოვლენის მიზნით.);
  - ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებებს;
  - ტყის მავნებელ-დაავადებებისაგან დაცვას, ამ მავნებლების გამოვლენისა და პრევენციული ღონისძიებების განხორციელებით;
- გარდა ამისა ყურადღება დაეთმობა მაღალმთის მცენარეთა სახეობების დაცვას, რომლებიც ნიადაგის ხარისხს და მის დაცვას უწყობს ხელს, რათა არ მოხდეს ნიადაგის დეგრადირება და მეწყრული პროცესების განვითარება.

ი) ტერიტორიის განაწილება ხანძრის საშიშროების კლასების მიხედვით, ხანძარსაწინააღმდეგო პროფილაქტიკური ღონისძიებების ნუსხა

მეურნეობის ტერიტორია ძირითადად ხასიათდება ნიადაგის და ჰაერის საშუალო ტენიანობით. ტყის ფონდის ტერიტორიაზე არ არის სამრეწველო ობიექტები და საერთო სარგებლობის გზები, რომლებიც შეიძლება იყოს ხანძრის გამოწვევის მიზეზი. ლიცენზირებულ ტერიტორიაზე შეიქმნება ხანძარსაწინააღმდეგო ინფრასტრუქტურა. დაგეგმილია განხორციელდება ხანძარსაწინააღმდეგო საშუალებების შეძენა და განხორციელება სხვა ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებები. ტერიტორიაზე შემსვლელ სუბიექტებს და ადგილობრივ მოსახლეობას ჩაუტარდებათ ინსტრუქტაჟი მარტივი ხანძარსაწინააღმდეგო წესების შესახებ. გარდა ამისა, აიგება ხანძარსაწინააღმდეგო სამეთვალყურეო კომპლექსები. ხანძარსაწინააღმდეგო დანიშნულების სპეციალური სტენდები და საინფორმაციო ფირნიშები.

დაცვის მექანიზმები სამონადირეო მეურნეობას შემდეგნაირად აქვს დაგეგმილი. იგეგმება ეგერი-მცველებისთვის ტრენინგების ჩატარება. სამონადირე მეურნეობას გააჩნია ერთი საავტომობილო შესასვლელი გზა. აღნიშნულ გზაზე, სამონადირე მეურნეობის შესასვლელთან, უკვე მდებარეობს ხერგილი და ეგერის ქოხი. დარღვევების (ბრაკონიერობის და სხვა) აღმოჩენის შემთხვევაში გატარდება კანონმდებლობით გათვალისწინებული ქმედებები.

ეგერი:

ა) ხანძარსაწინააღმდეგო რეაგირების მიზნით ეგერი საჭიროების შემთხვევაში უზრუნველყოფს დამხმარე მოხალისეთა ჯგუფის სწრაფად შეკრებას.

ბ) სისტემატიურად ამოწმებს ხანძარსაწინააღმდეგო დაფების დაკომპლექტებას საჭირო ინვენტარითა და ცეცხლმქრობებით; იცის ცეცხლმქრობებთა ვარგისიანობა, მათი შევსების დრო;

გ) სისტემატიურად ახორციელებს ხანძარსაწინააღმდეგო პროფილაქტიკურ ღონისძიებებს,

დ) ამოწმებს ცეცხლმაქრი საშუალებების მარაგის არსებობას და სხვა;

ე) იცის ტერიტორიაზე მყოფ ტურისტთა და მონადირეთა, ასევე მოსახლეობის რაოდენობა.

ხანძრის კერის აღმოჩენის, ან ხანძრის შესახებ ინფორმაციის მიღების შემთხვევაში, ეგერი:

ა) დაუყოვნებლივ ატყობინებს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საგანგებო სიტუაციების მართვის დეპარტამენტს; საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საგანგებო სიტუაციების მართვის დეპარტამენტის მისვლამდე შეძლებისდაგვარად იღებს ზომებს ადამიანების სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, ქონების გადასარჩენად, ხანძრის ჩასაქრობად;

ბ) განსაზღვრავს ხანძრის კერის წარმოქმნისა და გავრცელების ადგილს;

გ) ხანძრის ჩაქრობისას გამოყოფს აუცილებელ ძალებსა და საშუალებებს; კრებს მოხალისეთა ჯგუფს და უტარებს ოპერატიულ ინსტრუქტაჟს;

დ) ყველა საშუალებების გამოყენებით განახორციელებს ცეცხლის ქრობასა და მის ლოკალიზებას;

ე) ადგილზე მოსულ მაშველებს მოახსენებს საქმის ვითარებასა და მათთან ერთად განაგრძობს ცეცხლის ქრობას; ხელს უწყობს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საგანგებო სიტუაციების მართვის დეპარტამენტს ხანძრის ჩაქრობაში, მისი გაჩენის, გავრცელების მიზეზებისა და პირობების დადგენაში, აგრეთვე სახანძრო უსაფრთხოების მოთხოვნების დამრღვევ და ხანძრის გაჩენაში დამნაშავე პირთა გამოვლენაში;

ვ) უზრუნველყოფს ტურისტთა და მონადირეთა, ასევე მეურნეობის ტერიტორიაზე მყოფი სხვა პირების საშიში ზონებიდან გამოყვანასა და მათ უსაფრთხო ადგილას განთავსებას.

მეურნეობის ტერიტორიაზე ვრცელდება ტყეებში ხანძარსაშიშროების კლასები - ტყის ხანძრების წარმოშობის ხარისხი ადგილსამყოფელის პირობებთან დაკავშირებით, რომელიც განისაზღვრება ტყის უბნის ხანძარსაშიშროების შეფასების შკალით. შკალის მიხედვით ხანძარსაშიშროების გათვალისწინებით მეურნეობის ტერიტორიაზე ტყეები იყოფა ხუთ კლასად:

I კლასი - ფიჭვის კორომები, ახალგაზრდა წიწვოვანი კორომები, წიწვოვანი ბუჩქნარები სამხრეთ ექსპოზიციის ფერდობებზე;

II კლასი - მუხის, რცხილის, წაბლის, აკაციის, ჯაგრცხი-ლის კორომები, ფოთოლმცვენი ბუჩქნარები სამხრეთ ექსპოზიციის ფერდობებზე;

III კლასი - I-II კლასებში შემავალი კორომები ჩრდილოეთ ექსპოზიციის ფერდობებზე და IV კლასში შემავალი კორომები სამხრეთ ექსპოზიციის ფერდობებზე;

IV კლასი - სოჭის, ნაძვის, წიფლის და დანარჩენი სახეობების კორომები ჩრდილოეთ ექსპოზიციის ფერდობებზე;

V კლასი - თხმელის, ტირიფის, ლაფნის, ვერხვის, ევკალიპტის კორომები, მარადმწვანე უჩქნა-რები, ჭაღის ტყეები და სხვა ჭარბტენიან ტერიტორიებზე არსებული კორომები. ხანძარსაშიშროების კლასი დგინდება თითოეული კვარტალისათვის, მასში შემავალი ლიტერების შესაბამისი მონაცემების გასაშუალოებით;

ტერიტორიის განაწილება ხანძრის საშიშროების კლასებისა და კვარტლების მიხედვით შემდეგია:

სატყეო	კვარტალი №	ხანძარსაშიშროების კლასი
სადმელი	14, 23, 24, 28-30, 32-37, 51	3
სადმელი	31, 38-48	4

კვარტლების ხანძარსაშიშროების კლასების მიხედვით გეგმას თან ერთვის მეურნეობის შესაბამისი თემატური რუკები

ცხრილი 26

ლონისძიება	დასრულების დრო (წელი, თვე)	კვარტალი	ლიტერი
ხანძარსაწინააღმდეგო სამეთვალყურეო კომპლექსის აგება	2022 წლის ნოემბრამდე	31	10
	2022 წლის ნოემბრამდე	40	15
	2022 წლის ნოემბრამდე	46	3

კ) ინფორმაცია ტყეების სანიტარიული მდგომარეობის შესახებ და გაუმჯობესების ღონისძიებები, ტყის ენტომომავნებლებით და ფიტო დავადებებით ტყეების დაავადების პროფილაქტიკისა და სალიკვიდაციოდ რეკომენდებული ღონისძიებების ნუსხა ცალკეული ტერიტორიების მიხედვით

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ფიტო-სანიტარული მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია. სატყეო სააგენტოს მიერ მეურნეობის გარკვეული კვარტლები გამოიყენება მოსახლეობის მიერ სოციალური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად საშეშე მერქნის დამზადებისათვის ტყეკაფების გამოსაყოფად. ამდენად, ჭრამი მოსანიშნი ხეების აღრიცხვა-მონიშვნის სამუშაოების ჩატარებისას და ტყეკაფების გამოყოფისას ტყეების

მდგომარეობის შესახებ ინფორმირებულია სატყეო სააგენტოს თანამშრომლებიც. დაავადების კერები არ არის გამოვლენილი.

მიუხედავად ამისა, პერიოდულად (წელიწადში ორჯერ) მოხდება ტყის მასივების სანიტარულ-ეკოლოგიური მდგომარეობის მონიტორინგი და დაავადებათა კერების აღმოჩენის შემთხვევაში დაუყოვნებლივ ჩატარდება ფიტოპათოლოგიური და ენტომოლოგიური კვლევა. კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით ჩატარდება დაავადებათა სალიკვიდაციო რეკომენდებული სამუშაოები. ყოველივე ამის შესახებ ეცნობება სატყეო სააგენტოს. საჭიროების შემთხვევაში განხორციელდება დაავადებული მცენარის ღეროზე საჭირო სარტყლებისა და წებოს რგოლების გაკეთება.

ლ) ლიცენზიით განსაზღვრული ტერიტორიის დაცვის მექანიზმები (მცველთა რაოდენობა, ტრენინგი, შესაბამისი ნაგებობები და სხვა);

მეურნეობის ეგერების რაოდენობა, მეურნეობის ტერიტორიის დაცვის მექანიზმები (მცველთა რაოდენობა, ტრენინგი, შესაბამისი ნაგებობები და სხვა) მოცემულია გეგმის შესაბამის თემატურ ნაწილებში; კერძოდ მე-8 (ბიომრავალფეროვნების, მათ შორის, ენდემური და რელიქტური სახეობების, მაღალი კონსერვაციული ღირებულების ტყეების დაცვისა და მდგრადი მართვის ღონისძიებები), 9. (ტერიტორიის განაწილება ხანძრის საშიშროების კლასების მიხედვით, ხანძარსაწინააღმდეგო პროფილაქტიკური ღონისძიებების ნუსხა), მე-10. ტყის ენტომომავნებლებით და ფიტო დავადებებით ტყეების დაავადების პროფილაქტიკისა და სალიკვიდაციოდ რეკომენდებული ღონისძიებების ნუსხა ცალკეული ტერიტორიების მიხედვით; მე-13. (შესასვლელები, ადმინისტრაციული ინფრასტრუქტურა, თავებში).

მ) მეურნეობის ტერიტორიაზე ეკოტურიზმის განვითარებისათვის დაგეგმილი ღონისძიებები

ამ რესურსების რაციონალურად შესაძლებელი სამეურნეო გამოყენების პირობით შესაძლებელია დაინერგოს და განვითარდეს სამონადირეო ტურიზმი, აგრეთვე შემეცნებითი და სათავგადასავლო ტურიზმის სხვა ფორმები, კერძოდ, რაიონის ტერიტორიაზე და მის სიახლოვეს განთავსებულია შუა საუკუნეების ბევრი ისტორიულ კულტურული ძეგლი, რომელთა გასაცნობად შესაძლებელია მოეწყოს ფეხით მოსიარულეთა და საცხენოსნო მარშრუტები. ამ მარშრუტებზე მოწყობილი იქნება ბილიკები, შესასვენებელი წერტილები, მსუბუქი კონსტრუქციი ნაგებობები და ღამის სათევი კარვები. დაიგეგება საცხენოსნო ტურები და ეთნოტურები (ადგილობრივი რაჭული კულინარიული რეცეპტებით მარტივი კერძების მომზადება და სხვადასხვა პროდუქტის დამზადება).

მოეწყობა და შეკეთდება სამარშრუტო ბილიკები და შიდა გზები. ტურისტებს მოემსახურებიან ადგილობრივი გამყოლები. ტურიზმი განვითარდება, დამსვენებელთა და/ან ფოტომონადირეთა მომსახურების კუთხითაც.

ამბროლაურში ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრისათვის ტურისტებისა და ვიზიტორებისათვის დაგეგმილია სპეციალური სარეკლამო ბროშურების გამოცემა, სადაც რეკლამირებული იქნება საჭირო ინფორმაცია სამონადირეო მეურნეობის მიმზიდველი ლანდშაფტების, ტურისტული მარშრუტების და სხვათა შესახებ, შესაბამისი სურათებით. შესაძლებელია ამ საკითხებზე საქართველოს და საზღვარგარეთის ტუროპერატორებთან თანამშრომლობაც.

ნ) ინფრასტრუქტურის განვითარება: შესასვლელი, ადმინისტრაციული ინფრასტრუქტურა, ვიზიტორთა მომსახურების ინფრასტრუქტურა (ბილიკები, საინფორმაციო ცენტრი და სხვა), ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის საჭირო ელ. მომარაგების, წყალმომარაგების და წყლის არინების სისტემების მითითება, სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული შიდა ინფრასტრუქტურა (გზები, ნაგებობები)

სამონადირე მეურნეობას რიცეულას ხეობიდან ამომავალი საავტომობილო გზის გზაგასაყარიდან საგააჩნია ერთადერთი საავტომობილო შესასვლელი გზა. აღნიშნულ გზაზე მდებარეობს მარტივი კონსტრუქციის ხერგილი და ეგერის ყველასეზონური ქოხი. მეურნეობის ტერიტორიაზე ტურისტული მონადირეებისთვის, ნადირობის პროცესის ჩასატარებლად, აგრეთვე ტურისტული მოგზაურობისთვის განსაზღვრული იქნება სპეციალური მარშუტები. ამ მარშუტებზე დაიდგმება შესაბამისი ფირნიშები. მოეწყობა ასევე სამეთვალყურეო კოშკები და ხანძარსაწინააღმდეგო ბილიკები.

მარშუტებზე ელექტროენერგიით უზრუნველსაყოფად მოხდება გადასატანი მცირე ვატაჟის ელექტროგენერატორების გამოყენება.

მარშუტის მსვლელობისას ბილიკებზე განთავსებული იქნება მეურნეობის რუკა - ძირითადი ბილიკებით, გზებით, მარშუტებზე შუალედური მოსასვენებელი ადგილებით (წერტილებით) და მარტივი კონსტრუქციის დასასვენებელი ნაგებობებით (თავშესაფრებით). ადმინისტრაციის შენობაში ტურისტებისა და ვიზიტორებისათვის იგეგმება საინფორმაციო ცენტრის მოწყობა, სადაც შესაბამისი სურათებით განთავსდება ინფორმაცია ტურისტული მარშუტების, მობინადრე ცხოველების, მეურნეობის ტერიტორიის შესახებ.

წყალმომარაგება (წყალაღება) მოხდება მდინარე რიცეულადან, კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ხოლო მეურნეობის ზედა კვარტლებში - ასევე მისი მარცხენა შენაკადიდან, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან ზედაპირული წყლის აღების შეთანხმებით (გეგმის დამტკიცებით). მოეწყობა წყლის არინების სიტემები - დამონტაჟდება დაბინძურებული წყლის ფილტრები და სადაც მოხმარებული წყლის შესაგროვებლად მოეწყობა სპეციალური რეზერვუარი. მეურნეობის ტერიტორიაზე, სამარშუტო ბილიკების გასწვრივ დაიდგმება გარეული ცხოველებისა და ფრინველებისათვის უსაფრთხო სანაგვე ურნები. ურნები უნდა გამორიცხავდნენ ცხოველების წვდომას ნარჩენებზე. შეგროვილი ნარჩენები მეურნეობის ტერიტორიიდან გაიტანება კონტეინერებით, სპეცტექნიკით და განთავსდება კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

მოხდება ცხოველთა სანაშენებისათვის საჭირო, არსებული ინფრასტრუქტურის განახლება-განვითარება. ხოლო რამდენადაც ცხოველთა სანაშენებისათვის საჭირო, არსებული ინფრასტრუქტურისათვის გამოყენებული იქნება მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული ყოფილი მეცხოველეობის მეურნეობის ფერმის ნაგებობები, ამდენად, გეგმაში დამეტებების შეტანის აუცილებლობა აღარ არსებობს - მოხდება მისი განახლება, დამატებითი კაპიტალური ფართების მიშენების გარეშე.

ო) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე წარმოქმნილი ნარჩენების მართვის საკითხები

მეურნეობის ტერიტორიაზე ნარჩენების მართვა განხორციელდება ნარჩენების მართვის კოდექსისა და ამ სფეროში მოქმედი სხვა კანონმდებლობის შესაბამისად. ამ მიზნით უზრუნველყოფილი იქნება სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე დაგროვილი საყოფაცხოვრებო და სხვა სახის ნარჩენების გაუვნებელყოფა და ტერიტორიიდან გატანა, სანიტარულ-ჰიგიენური და ეპიდემიოლოგიური ნორმებისა და წესების დაცვით. არ მოხდება

ნარჩენების სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე დაყრა-განთვასება და ჩაყრა წყლის ობიექტებში.

სამონადირე მეურნეობის ტერიტორიაზე დაგეგმილია სანაგვე ურნების დადგმა. დაგროვილი ნარჩენები გაიტანება კონტეინერებით ტერიტორიის გარეთ არსებულ ნაგავსაყრელებზე, ამაზე შესაბამისი ნებართვის მქონე ორგანიზაციის მიერ, რომელთანაც გაფორმდება ხელშეკრულება.

რამდენადაც მეურნეობის ტერიტორიაზე ძირითადად იგეგმება მსუბუქი, ძირითადად ადგილზე ასაწყობ-დასამონტაჟებელი კონსტრუქციების მონტაჟი, შესაბამისად, სამრეწველო და სახიფათო ნარჩენების წარმოქმნა არაა მოსალოდნელი. ნარჩენებთან მოპყრობის თაობაზე პერსონალს და მუშებს ჩატარდებათ წინასწარი ინსტრუქტაჟი.

პ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული ჰიდროლოგიური ქსელის დახასიათება.

ამბროლაურის რაიონის ტერიტორიაზე გამდინარე მდინარეებიდან აღსანიშნავია მდ. რიონი, რომელიც სათავეს იღებს ფასის მთიდან, გაივლის ონის რაიონის ტერიტორიას და აღმოსავლეთის მხრიდან შემოდის ამბროლაურის რაიონის ტერიტორიაზე (ცენტრალურ ნაწილში) გადასერავს მთელ რაიონს აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ და ლეჩხუმის, იმერეთის, გურიის და სამეგრელოს ტერიტორიის გავლით ჩაედინება შავ ზღვაში.

მდინარე რიონის დინების მარჯვენა მხარეს განლაგებულია სადმელის სატყეო მეურნეობა, რომლის ტერიტორიაზეც თავისი შენაკადებით მიედინება მდინარე რიცულა. აღნიშნული მდინარეები ხასიათდებიან დიდი სიჩქარით და წყალუხვიანობით მეტწილად გაზაფხულზე თოვლის დნობის პერიოდში და შემოდგომით ხშირ წვიმიან დღეებში.

მათი კალაპოტები ჩახერგილია დიდი ზომის ქვებითა და ხშირია კლდეებზე ჩანჩქერისებური წყალვარდნილობა

მდინარე რიცულა სათავეს იღებს სამერცხლიეს მთიდან და ჭრებალოს სატყეოს ტერიტორიის გავლით სოფელ სადმელთან უერთდება მდ. რიონს. მისი საშუალო სიღრმე 0,5 მეტრია და სიჩქარე

1 - 1,5 მეტრი წამში. თავისი შენაკადებით წარმოადგენს ტიპიურ მთის მდინარეს და გაზაფხულზე თოვლის დნობის პერიოდში და შემოდგომის ხშირი წვიმების დროს დიდდებიან და იძენენ დამანგრეველ ძალას.

გეგმას თან ახლავს:

- ა) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ტოპოგრაფიული რუკა (ფერადი ანაბეჭდი);
- ბ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ტყის კორომთა გეგმა მერქნიან მცენარეთა გაბატონებული სახეობების მიხედვით (ფერადი ანაბეჭდი);
- გ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის გეგმა ხანძარსაშიშროების მიხედვით (ფერადი ანაბეჭდი);
- დ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის გეგმა სატყეო კვარტლების მიხედვით (ფერადი ანაბეჭდი);
- ე) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ორთოფოტო გეგმა (ფერადი ანაბეჭდი);
- ვ) სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის შიდასამეურნეო დანიშნულების გეგმა (ფერადი ანაბეჭდი);
- ზ) EMERALD - STANDARD DATA FORM (SITE - GE0000058; SITENAME - Racha-Lechkhumi)
- თ) ზემომითითებული ინფორმაციის ელექტრონული (CD) ვერსია.

სამონადირეო მეურნეობა
„კაპირა“

დირექტორი
ბ. ელგუჯაური